

**Національна академія наук
Інститут історії України**

**УКРАЇНА:
ХРОНІКА XX СТОЛІТТЯ
Довідкове видання**

Рік 1919

К., 2005

Редакційна рада

Голова ради - *В.М.Литвин*

Члени ради: *Л.В.Губерський, І.М.Дзюба, Я.Д.Ісаєвич, С.В.Кульчицький, І.Ф.Курас, О.С.Онищенко, М.В.Попович, В.А.Смолій, Ю.С.Шемшученко*

Редакційна колегія

Голова колегії - *В.А.Смолій*

Члени колегії: *В.Ф.Верстюк, С.В.Віднянський, В.О.Горбик, В.М.Даниленко, М.Ф.Дмитрієнко, О.О.Ковальчук (відповідальний секретар) Г.В.Касьянов, С.В.Кульчицький (заступник голови колегії, керівник авторського колективу), О.С.Лисенко, Ю.А.Пінчук, О.П.Рент, П.Т.Тронько*

Авторський колектив

О.Ф.Андрощук, О.Г.Бажан, Г.Б.Басара, Н.П.Барановська, О.Д.Бойко, Н.Ф.Васильєва, В.Ф.Верстюк, Д.С.Вирський, Л.В.Гриневич, В.А.Гриневич, А.П.Гриценко, І.І.Дерейко, О.М.Донік, М.Г.Дубік, Т.В.Заболотна, О.О.Ковальчук, Л.В.Ковпак, В.О.Крупина, В.В.Левикін, О.С.Лисенко, М.К.Лобода, О.А.Лошицький, Р.В.Маньковська, О.В.Михайлова, О.М.Мовчан, В.Б.Молчанов, Т.Г.Осташко, С.С.Падалка, Т.В.Пастушенко, О.П.Рабенчук, М.К.Смольницька, Г.В.Степаненко, І.В.Хміль, О.Й.Щусь, О.В.Юркова, Б.М.Янишин

Від 2004 р. Інститут історії України НАН України розгорнув великий дослідницький проект "Україна: хроніка подій ХХ століття". Підготовлені до друку рукописи виходять в світ окремими частинами, по роках або групах років. У цих книгах день за днем відтворюються події суспільно-політичного, економічного, культурного, релігійного і повсякденного життя українського суспільства.

ISBN 966-02-3607-7 (серія)
ISBN 966-02-3649-2

© Інститут історії України
НАН України, 2005

ПЕРЕДМОВА

Від 2004 р. Інститут історії України НАН України розгорнув великий дослідницький проект, який реалізується у формі багатотомного видання "Україна: хроніка подій ХХ століття".

Хронологічні довідники завжди користуються попитом як серед науковців, так і серед студентів. Вони є своєрідним кістяком історичного процесу. Тому вони відіграють велику роль і в аналітичній роботі науковця, і в засвоєнні студентом головних закономірностей історії як науки. Найбільш популярним довідником, присвяченим вітчизняній історії, є книга В.Ф.Верстюка, О.М.Дзюби і В.Ф.Репринцева, яка витримала у "Науковій думці" три видання.

Хроніка подій ХХ ст. якісно відрізняється від будь-яких інших видань довідкового типу. Цю нову якість їй забезпечують неспівставно ширші кількісні показники. Ми хочемо показати кожний день століття, відобразити всі скільки-небудь важливі події політичного, громадського, економічного, культурного, релігійного і повсякденного життя, а також події в сфері міжнародних відносин, фізкультури і спорту.

Чому у здійсненні цього грандіозного проекту ми зупинилися саме на ХХ ст.? Тому, мабуть, що в понад тисячолітній історії українського народу це століття займає винятково важливе значення.

На початку ХХ ст. Україна як геополітичної реальності просто не існувало. Українці жили на землі своїх предків, але не мали національної державності. Під час Першої світової війни в армії Російської імперії і Австро-Угорщини були мобілізовані мільйони українців, змушені воювати між собою за незрозумілі і чужі їм цілі. Наприкінці ХХ ст. вже існувала незалежна і соборна Україна. Вона мала договори з усіма сусідніми країнами, які проголошували недоторканність її кордонів. Влада в Україні належала народу, який на вільних виборах визначав персональний склад народних депутатів і обирав президента.

Між початком і кінцем цього століття пролягли важкі, трагічні роки. Обидві світові війни відбувалися рік за роком на українській землі. Воєнні дії викликали господарську розруху і супроводжувалися голодом

1921-1923 рр. і 1946-1947 рр. Між ними - голодомор 1932-1933 рр., викликаний терором голодом, влаштованим Й.Сталіним. Вождь прагнув "навчити уму-розуму" непокірливих українських селян, щоб змусити їх працювати у громадському господарстві колгоспів.

Після здобуття національної державності український народ несе відповідальність за своє майбутнє тільки перед самим собою. Попереду багато нерозв'язаних проблем, але серед них нема нерозв'язних.

Рік на рік не припадає, кожний з них мав різне змістове наповнення. Одні роки були наповнені подіями епохального значення, інші минали безслідно. Тому деяким рокам у Хроніці подій ХХ століття присвячуються окремі книги, а деякі роки об'єднуються у певні історичні періоди.

Друкуючи Хроніку подій ХХ століття на інститутській поліграфічній базі, ми не припиняємо роботи над нею. Наша кінцева мета - опублікувати це довідкове видання більшим накладом у професійному видавництві, щоб воно стало доступним для широкого кола читачів. Можливо, ми організуємо друкування його за передплатою. Одночасно ми підготуємо спеціальну програму, щоб Хронікою можна було б користуватися в Інтернеті. Колектив Інституту історії України розуміє, що цей проект має величезне значення для дальшого розвитку історичної науки. Тому він ставиться до реалізації проекту з належним почуттям відповідальності.

В.Смолій

ХРОНІКА - 1919

1 січня (середа).

1.4. Київ. Затвердження Директорією УНР закону про державну мову в Українській Народній Республіці. Українська мова ставала обов'язковою для вжитку в армії, флоті, всіх урядових і загальногромадських публічно-правових установах. *ЦДАВО України. Ф. 1429. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 2.*

1. Київ. Збори ЦК Української партії соціалістів-самостійників (УПСС). Було ухвалено постанову у справах сучасного моменту, у якій йшлося, що Директорія має передати владу народному представництву — Всенародним українським зборам. Головне завдання сучасного моменту — довести Україну до таких зборів. *Нова Рада. — 1919. — 4 січня.*

1. Полтавський повітовий селянський з'їзд, висловився на підтримку Директорії. Заклики есерів-максималістів до єднання з московськими більшовиками проти Директорії не були підтримані. *Робітнича газета. — 1919. — 7 січня.*

1. Київ. Створена комісія по скликанню Синьої (синьожупанної) дивізії. Комісія звернулася до вояків з закликом повернутися на службу. *Українська Ставка. — 1919. — 5 січня.*

1. Українська національна рада (УНРада) та Державний секретаріат переїхали до м. Станіславова, який став столицею ЗУНР. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923: Документи і матеріали у 5 томах. — Том 1. — Івано-Франківськ, 2001. — С. 164.*

4. Київ. Головна шкільна управа військового міністерства УНР повідомила про відкриття юнацьких шкіл всіх родів військ з прискореним курсом підготовки старшинського складу для армії УНР. Оголошувався набір на навчання, приймалися цивільна молодь та вояки української

---

* Підбір окремих матеріалів з історії ЗУНР виконав І. Хміль, а з питань культурного і релігійного життя Г. Басара.

армії. *Українська Ставка*. — 1919. — 5 січня.

4. Київ. Міністерство преси й інформації УНР оголосило конкурс на написання популярних брошур: “Чому хочемо самостійної Української республіки” (обсяг — 32 с., 2 тис. крб.); “Чому українська нація обстоює свою державну самостійність” (обсяг — 50 с., 4 тис. крб.); “Порадник для агітаторів–бесідників” (обсяг — 10 с., 4 тис. крб.). Термін конкурсу — місяць. *Українська Ставка*. — 1919. — 3 січня.

4. Київ. Повідомлення, що під час в’їзду Директорії до Києва товариством “Українфільма” були організовані кінематографічні зйомки цієї події. Фільма (картина) “В’їзд Директорії” демонструється з 30 грудня 1918 р. у кінотеатрі Шанцера (Хрещатик, 38). *Українська Ставка*. — 1919. — 3 січня.

5. Київ. Директорія ухвалила затвердженню Радою народних міністрів (РНМ) УНР закон про вищий уряд Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), за яким православна церква в Україні мала стати автокефальною. Вища церковно–законодавча, судова та адміністративна влада надавалась Всеукраїнському церковному собору, постанови якого, якщо вони мали державне значення, підлягали розгляду і затвердженню законодавчих органів. Для керівництва справами УАПЦ передбачалося утворення Українського церковного синоду. *ЦДАВО України*. Ф. 2208. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 2.

7. Київ. Відзначення 25–річчя творчої діяльності М.Вороного (1871–1940) — українського письменника, режисера, актора, громадсько–політичного діяча. Урочисте святкування відбулося у приміщенні Молодого театру. На вечері був присутній Головний отаман С.Петлюра. *Народня воля*. — 1919. — 3 січня.

2 січня (четвер).

1. Київ. Директорія затвердила закон про скасування Державного сенату та відновлення діяльності Генерального суду під назвою “Найвищий суд Української Народної Республіки”. *ЦДАВО України*. — Ф. 2208. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 9 зв.

1. Катеринослав. Українські частини (полк Січових стрільців

отамана Р.Самокиша та Верхньодніпровський загін отамана М.Сакви) вибили з міста більшовиків і махновців. *Нова Рада*. — 1919. — 17 січня.

1. На землях східного Підляшшя, західної Волині та Полісся організовано крайовий комісаріат УНР з центром у Брест–Литовську, якому німецька адміністрація передала управління краєм. Ставлення поляків до української влади вороже. *Українська Ставка*. — 1919. — 14 січня.

4. Київ. Центральне інформаційне бюро при Директорії звернулося до громадян, які мають фотографії, пов'язані з боротьбою українського народу за відбудову державності, особливо знімки з облоги Києва та вступу до нього республіканського війська, з проханням надати ці знімки для копіювання за відповідну плату. *Українська Ставка*. — 1919. — 2 січня.

4. Цього дня у театрах Києва відбулись такі вистави: Молодий театр — “Чорна пантера і Білий ведмідь” за п'єсою В.Винниченка; Державний народний театр (у приміщенні Троїцького народного дому) — “Наталка–Полтавка” І.Котляревського; Державний драматичний театр — “Між двох сил” В.Винниченка; Другий міський театр (труппа Садовського) — “Наталка –Полтавка”. *Нова Рада*. — 1919. — 2 січня.

8. Київ. Уряд УНР затвердив кандидатури на посади голів ряду надзвичайних дипломатичних місій (до Бельгії і Голландії, Польщі, Всевеликого війська Донського, Греції та ін.). *ЦДАВО України. Ф.1065. — Оп.1. — Спр.14. — Арк. 29–30.*

2-4 січня (четвер-п'ятниця-субота).

1. Станіславів. Відбулася перша сесія Української національної ради. Із близько 150 депутатів на засідання з'явилося 130. *Довідник з історії України. — Київ, 2001. — С. 929.*

3 січня (п'ятниця).

1. Харків. Вступ до міста військ Червоної армії. Встановлення радянської влади. *Директиви командования фронтов Красной Армии (1917–1922): Сборник документов и материалов. — М., 1971. — Т.1. — С. 561.*

1. Станіславів. Сесія УНРади затвердила “передвступний договір” від 1 грудня 1918 р. й одноставно прийняла “Ухвалу про злуку Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою” з застереженням — до скликання Установчих зборів Українська національна рада виконує законодавчу владу на теренах колишньої ЗУНР, а Державний секретаріат — цивільну та військову адміністративну владу. Рада обрала делегацію з 65 осіб для нотифікації ухвали Директорії УНР про злуку. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. — Том 1. — С. 15-16; Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — Львів, 1995. — С. 125-126.*

1. Станіславів. Сформовано 9 комісій УНРади: військова, законодавча, закордонних справ, земельна, комунікацій, суспільної опіки, фінансова, технічної відбудови і шкільна. *Довідник з історії України. — С. 929.*

4. Київ. Збори представників київських та ряду провінційних видавництв, скликані для об’єднання й координації діяльності, ухвалили створити Спілку видавництв України та звернутися до уряду з проханням про надання державної допомоги видавництвам. *Трудова республіка. — 1919. — 7 січня.*

4. Київ. Директорія УНР затвердила закон про зміни статуту Української академії наук (УАН). Зокрема, §47 і §58 доповнювалися вимогою про обов’язкове вільне володіння українською мовою співробітниками канцелярії УАН, оскільки все внутрішнє діловодство Академії здійснювалося українською мовою. *Нова Рада. — 1919. — 4 січня.*

3-4 січня (п’ятниця-субота).

1. На станції Пологи (Катеринославська губ.) відбувся з’їзд представників повстанських загонів махновського району, внаслідок якого було здійснено реорганізацію повстанських загонів, створено оперативний штаб (начальник штабу — В.Білаш) та п’ять повстанських полків. *Верстюк В. Махновщина. — К. 1991. — С. 64.*

8. Київ. Керівництво УНР надіслало радіотелеграму за підписом голови РНМ, міністра закордонних справ В.Чехівського урядові РСФРР з запитанням: на підставі чого радянські війська вторглися на територію України. *Антонов-Овсеенко В.А. Записки о гражданской войне — Т.3. — М.-Л., 1928. — С. 146.*

4 січня (субота).

1. Київ. Затвердження Директорією закону про скасування інституту Державної варті і формування народної міліції. *ЦДАВО України. Ф. 2208. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 6.*

1. Катеринослав. Опублікування меморандуму партії хліборобів-демократів до представників держав Угоди. Йменуючи себе представниками української буржуазії, які стоять на принципі незалежності і суверенності Української держави, вони закликали Антанту не воювати проти української нації. *Любовець. О. Нарис історії Української демократично-хліборобської партії (1917–1920 рр.). — К., 2002. — С. 65–66.*

1. Москва. Створення рішення у Реввійськради республіки Українського фронту на базі Групи військ курського напрямку. Командувач фронту — В. Антонов-Овсієнко, начальник штабу — В. Глаголев. *Антонов-Овсієнко В.А. Записки о гражданской войне. — Т. 3. — С. 107.*

1. Станіславів. Сесія УНРади ЗУНР затвердила уряд — Державний секретаріат: голова й секретар фінансів, торгівлі і промислу — С. Голубович, секретар внутрішніх справ — І. Макух, зовнішніх справ — В. Панейко, військових справ — Д. Вітовський, земельних справ — І. Мартинець, освіти і віросповідання — А. Артимович, судівництва — О. Бурчинський, шляхів, пошти і телеграфу — І. Мирон, громадських робіт — М. Козаневич. Сесія обрала Виділ — розпорядчий орган УНРади: президент Є. Петрушевич, заступники президента — Л. Бачинський, С. Вітик, О. Попович, А. Шмігельський, члени — А. Горбачевський, Г. Дувіряк, М. Новаківський, Т. Окуневський, С. Юрик. *Кугутяк М. Історія Української націонал-демократії (1918–1929). — Т. 1. — Київ-Івано-Франківськ, 2002. — С. 101–102; Довідник з історії України. — С. 929–930; Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. — Т. 1. — С. 16.*

1. Станіславів. Державний секретар військових справ ЗУНР Д. Вітовський звернувся з Універсалом до Галицької армії, в якому привітав військових з ухвалою рішення про злуку всіх українських земель в єдиній Українській державі і закликав їх віддати всі сили для переведення її в життя. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — С. 127–129.*

4. Київ. Повідомлення про зустріч члена Директорії УНР С. Петлюри

з видатним диригентом і композитором О.Кошицем та головою музичного відділу при Головному управлінні мистецтв та національної культури композитором К.Стеценком. Їм було запропоновано організувати великий український хор для здійснення концертного турне по Франції під час роботи Паризької мирної конференції, на яку вирушала офіційна делегація УНР. *Українська Ставка*. — 1919. — 4 січня.

8. Київ. Уряд УНР ухвалив відправлення на переговори до Москви надзвичайної дипломатичної місії на чолі з С.Мазуренком. *ЦДАВО України*. Ф.1065. — Оп.1 — Спр.14. — Арк. 33.

4–5 січня (субота–неділя).

1. Повітовий селянський з'їзд Золотоніського повіту Полтавської губ. Розглянув земельне, освітнє питання, зажадав утворення земства та відокремлення церкви від держави. З'їзд висловив довіру Директорії, взяв на себе повноту влади у повіті. *Робітнича газета*. — 1919. — 14 січня.

1. Повітовий селянський з'їзд Сквирського повіту Київської губ., який висловив повну підтримку Директорії. *Українська Ставка*. — 1919. — 14 січня.

1. Клишкі, Чернігівська губ. І губернська конференція КП(б)У ухвалила рішення про утворення Чернігівського губернського військово–революційного комітету. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (листопад 1918—грудень 1919): Збірник документів і матеріалів*. — К., 1962. — С. 700.

5 січня (неділя).

1. Київ. Директорія УНР затвердила “Інструкцію для виборів на Конгрес трудового народу України”, відповідно до якої обиралися 593 делегати, з яких 377 — від селянства, 118 — від робітників, 33 — від трудової інтелігенції. *Бібліотека при ЦДАВО України*. 1259 сл; *ЦДАВО України*. Ф. 1092. — Оп. 2. — Спр. 4. — Арк. 23–23 зв.

1. Одеса. Відбулось конспіративне засідання Одеської української ради, яке ухвалило звернутись до консульств нейтральних держав з проханням взяти під захист українську колонію в Одесі в зв'язку з

розгулом чорносотенства. *Робітнича газета*. — 1919. — 17 січня.

1.3. Київ. Рада народних міністрів УНР ухвалила стягнути з Протофісу (Товариство промисловців, торговців та фінансистів) 500 млн. крб. на відшкодування збитків, нанесених українському народу в часи гетьманщини. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп.1.— Спр.14. — Арк. 35–36.*

8. Київ. Повідомлення про звернення голови уряду УНР, міністра закордонних справ В.Чехівського по радіо до союзного командування, до представництв Англії, Франції, Італії та ін країн в Одесі. Він скаржився, що після відходу українського війська добровольці грабують військове майно, яке є власністю УНР. *Робітнича газета*. — 1919. — 5 січня.

8. Москва. Нота народного комісара закордонних справ РСФРР Г.Чичеріна у відповідь на радіотелеграми уряду УНР від 31 грудня, 3 — 4 січня. У ній стверджувалося, що військ РСФРР в Україні нема, а проти Директорії воює армія українського радянського уряду, який є цілком незалежний. *ЦДВО України. Ф. 1429. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 18.*

6 січня (понеділок).

1. Харків. Тимчасовий робітничо–селянський уряд України ухвалив декрет про назву держави — Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР). Ця назва зберігалася до 1936 р. *Супруненко Н.И. Очерки по истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине. — М., 1966. — С. 163.*

3. Київ. Затвердження Директорією закону про державну українську грошову одиницю — гривню і про припинення в УНР з 26 січня 1919 р. обігу російських грошових знаків. *ЦДАВО України. Ф.1065. — Оп.4. — Спр. 5. — Арк. 28.*

8. Київ. Рада народних міністрів ухвалила персональний склад делегації УНР на Паризькій мирній конференції, призначила її головою Г.Сидоренка. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 38*

8. Київ. Вночі з 5 на 6 січня відбулася розмова по прямому дроту представника уряду УНР Ю.Мазуренка з народним комісаром закордонних справ РСФРР Г.Чичеріним та Х.Раковським. Останні заявили,

що у Москві готові прийняти повноважне представництво УНР для переговорів. *Робітнича газета*. — 1919. — 7 січня.

7–13 січня (вівторок–понеділок).

10. Житомир. Хвиля єврейських погромів у місті та навколишніх містечках. 4–5 січня в результаті повстання проти Директорії влади перейшла до більшовицької ради робітничих, солдатських і селянських депутатів. 7 січня українські війська отамана Палієнка придушили повстання, відтіснили збільшовичені частини за межі міста. Після цього розпочався погром, в якому крім козаків брали участь також мешканці Житомира. *Сергійчук В. Погроми в Україні: 1914–1920*. — К., 1998. — С. 191–193; *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 13. — 1919. — 13 березня.

8 січня (середа).

1. Київ. Директорія ухвалила закон про землю в УНР, в основу якого було покладено принцип соціалізації землі. За трудовим господарством зберігалось в користуванні 15 дес. землі, що переходила у спадщину. Мінімальний розмір наділу для безземельних складав 5 дес. *ЦДАВО України*. — Ф. 2208. — Оп.2. — Спр.2. — Арк. 21 зв.–22.

1. Київ. Директорія ухвалила законопроект про наділення кожного козака армії УНР додатковим наділом у 5 дес., наданим у довічне користування. По закінченні війни уряд обіцяв кожному козаку безповоротну допомогу на реманент у розмірі 2 тис. гривень та ще 2 тис. гривень у вигляді процентної позики. *ЦДАВО України*. Ф. 1065. — Оп.1. — Спр.14. — Арк. 40 зв.

4. Київ. Відбулась прем'єра вистави “Різдвяний вертеп”, спеціально поставлена Молодим театром до Різдвяних свят в дусі українського вертепу. У приміщенні Купецького зібрання відбувся концерт колядок у виконанні зведеного хору Київського хорového товариства під керівництвом О.Кошиця. *Робітнича газета*. — 1919. — 12 січня; *Нова Рада*. — 1919. — 11 січня.

9 січня (четвер).

1. Київ. Спеціальною постановою Директорія відновила чинність закону Центральної Ради від 9 січня 1918 р. про національно–персональну автономію — самоуправління національних меншостей, яке базувалося не на територіальному принципі, а на загальнодержавному союзі членів даної меншості, які отримували культурні права як група. Закон про національно–персональну автономію, ухвалений 22 січня 1918 р. Центральною Радою, був скасований гетьманським урядом. *ЦДАВО України. Ф. 2208. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 18.*

1. Київ. Призначення отамана О.Грекова військовим міністром УНР. *ЦДАВО України. Ф. 1078. — Оп. 4. — Спр. 1. — Арк. 14.*

8. Київ. У відповідь на ноту уряду РСФРР від 5 січня уряд УНР видав універсал, в якому спростував твердження Москви, ніби в Україні воює військо незалежного робітничо–селянського уряду України. Директорія кваліфікувала дії РСФРР як протиправні і в ультимативній формі вимагала протягом 48 годин відповісти, чи згоден уряд Радянської Росії припинити військові дії і вивести свої війська за українські межі. Універсал був переданий до Москви по телеграфу. *ЦДАВО України. Ф. 1429. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 38–39; Робітнича газета. — 1919. — 11 січня.*

8. Київ. Ухвалення Директорією постанови про штати надзвичайних дипломатичних місій до країн Європи. *Вістник державних законів УНР. — Вип. 25. — 1919. — 27 липня.*

10 січня (п'ятниця).

1. Київ. Директорія УНР видала Універсал до трудового селянства в зв'язку з прийняттям земельного закону УНР. *НДБ ЦДДА України, № 11745 сл.*

1. Київ. Уряд УНР ухвалив текст присяги урядовців, суддів і військових на вірність Українській Народній Республіці. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 44 зв.*

2. До Києва прибула делегація від військовополонених табору Зальцведель, що складалася з 36 осіб. Під час зустрічі з Директорією делегація передала прохання про скорішу евакуацію усіх військовополонених;

надання допомоги тим, хто повертається з полону. *Українська Ставка*. — 1919. — 18 січня.

2. Київ. Делегація соціалістичних партій (УСДРП, РСДРП, Бунд, ОЕСРП,) та представників єврейської громади м. Бердичева відвідала голову Директорії В.Винниченка та голову уряду УНР В.Чеховського. Темою обговорення були єврейські погроми. *Сергійчук В. Погроми в Україні*. — С. 180.

4. Повідомлення в пресі про завершення українізації зовнішнього вигляду міста Києва. За наказом командира Київської залоги полковника Є.Коновальця російські вивіски було замінено на українські. *Українська Ставка*. — 1919. — 10 січня.

8. Київ. Директорія ухвалила рішення про відправлення до Франції, Бельгії, Італії, Англії двох незалежних торговельно-фінансових місій. *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 4. — 1919. — 28 січня.

8. Москва. Відповідь наркома закордонних справ РСФРР Г.Чичеріна на ультиматум уряду УНР. У ній стверджувалося, що серед військ, які воюють проти Директорії, немає російських частин. Боротьбу веде українська червона армія, яка підпорядкована радянському уряду України. *Робітничка газета*. — 1919. — 14 січня.

10–12 січня (п'ятниця–неділя).

1. У Києві відбувся УІ з'їзд Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП), на якому були присутні 35 делегатів з вирішальним і 26 з дорадчим голосом. В центрі уваги роботи з'їзду стояло обговорення питання про форму державної влади в Україні. До єдиної думки партія не дійшла. Через різницю у поглядах 10 січня від партії відокремилась її ліва частина — фракція незалежних (А.Драгомирецький, М.Авдієнко, М.Ткаченко, Ю.Мазуренко, А.Пісоцький), яка утворила окрему партію — УСДРП (незалежних). *Робітничка газета*. — 1919. — 14, 19, 21, 29, 30 січня.

11 січня (субота).

1. Пройшли перші організаційні збори Київського міського комітету

Української партії соціалістів–федералістів (УПСФ), який відновив свою роботу. *Нова Рада*. — 1919. — 17 січня.

3. Харків. Тимчасовий робітничо–селянський уряд України ухвалив декрет про порядок націоналізації підприємств. Це право надавалося уряду та його відділу народного господарства. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919)*. — С.49–50.

4. Директорія УНР ухвалил рішення про необхідність заснування у Києві національного державного оперного театру. Міністерству освіти доручалося підготувати відповідний законопроект. *Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського (ІР НБУВ)*. Ф.62. — Спр.193. — Арк.3.

5. Київ. Міністерство ісповідань УНР було перейменовано на міністерство культів, з 4 січня 1919 р. його очолив відомий громадсько–політичний діяч, літератор, лікар за фахом І.Липа. *ЦДАВО України*. Ф. 1072. — Оп. 1. — Спр. 15. — Арк. 14.

8. Київ. Українська делегація на чолі з С.Мазуренком. виїхала до Москви для ведення переговорів. *В.Ф.Верстюк, О.М.Дзюба, В.Ф.Репринцев. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник*. — К., 1995. — С. 291.

11–14 січня (субота–вівторок) .

4. У Києві відбувся Всеукраїнський з'їзд діячів позашкільної освіти і дошкільного виховання. *Життя Поділля*. — 1919. — 30 січня.

12 січня (неділя).

1. Чернігів. Вступ до міста частин Червоної армії. Встановлення радянської влади. *Історія Української РСР*. — Т. 5: *Велика Жовтнева соціалістична революція і громадянська війна на Україні (1917–1920)*. — К., 1977. — С. 345.

1. Київ. Єврейське національне зібрання, на якому були присутні представники єврейських громад з провінції, обговорило питання про погроми; висловило незгоду з тим, що призначення міністра єврейських справ УНР відбулось без відома і згоди єврейських організацій.

Нова Рада. — 1919. — 19 січня.

4. Київ. Повідомлення про оголошення Товариством діячів українського пластичного мистецтва конкурсу на кращий плакат-відоzву до громадян України з закликом зберігати пам'ятки старовини та мистецтва. *Нова Рада. — 1919. — 12 січня.*

13 січня (понеділок).

1. Київ. Директорія УНР затвердила закон про заклик військових до дійсної служби. *Вістник державних законів УНР. — Вип. 4. — 1919. — 28 січня.*

1. У Києві відбулась Всеукраїнська конференція Об'єднаної єврейської соціалістичної робітничої партії (ОЄСРП), на якій були присутні 40 делегатів, з них 25 з провінції (Одеська, Полтавська, Катеринославська губ.). Розглянула такі питання: політичний момент, ставлення до національно-персональної автономії; ухвалила скликати єврейський робітничий з'їзд. *Робітнича газета. — 1919. — 17 січня.*

1. У Херсоні відбулась губернська селянська нарада, на якій були присутні представники від усіх повітів. Селянство вітало республіканський уряд й заявило, що підтримує його прагнення до незалежності України. *Українська Ставка. — 1919. — 16 січня.*

1. Харків. Відділ внутрішніх справ Тимчасового робітничо-селянського уряду України видав розпорядження ревкомам та радам про ліквідацію буржуазного державного апарату та відновлення радянських органів влади. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919). — С. 50–51.*

1. Харків. Створення за наказом Реввійськради Українського фронту Групи військ Харківського напрямку, яку очолив А.Скачко. До групи увійшли Друга Українська радянська дивізія, яка вела наступ на Полтаву—Кременчук і дві окремі групи військ: одна вела наступ в напрямку Лозова—Катеринослав, інша — на Донбас. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 344.*

1. До Одеси прибуло командування союзних військ Антанти на чолі з генералом Д'Ансельмом і полковником Фрайденбергом. Генерал Д'Ансельм видав наказ, де заявив, що "Франція і союзники прийшли в

Росію, щоб дати змогу всім чинникам доброї волі і патріотизму відновити порядок в краю”. Про Україну в наказі не згадувалось. На вимогу генерала українські війська звільнили для французьких військ район навколо Одеси. За згодою Києва вони відійшли на лінію Тирасполь—Бірзула—Вознесенськ—Миколаїв—Херсон. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції. 1917–1921. — К., 2003. — С. 71.*

4. Харків. Утворення Українського центрального агентства (Укрцентраг) по розповсюдженню преси й літератури. У складі губернських та повітових виконкомів утворювались відповідні відділи, вони займалися розповсюдженням та постачанням друкованої продукції, виконували роль посередника між пресою, книговидавцями та читачами. Мали у своєму підпорядкуванні усю мережу книжкової торгівлі: магазини, кіоски тощо. *Собрание узаконений и распоряжений рабоче–крестьянского правительства Украины (СУ УССР) за 1919 год. — № 3. — С. 28.*

4. Київ. Уряд УНР затвердив призначення Г.Нарбута на посаду ректора Академії мистецтв з 18 грудня 1918 р. терміном на один рік. *ЦДАВО України. Ф.1065. — Оп. — Спр. 14. — Арк. 49 зв.*

4. Київ. Постановою Директорії УНР змінено назву симфонічного оркестру ім. М.Лисенка, який замість “Державний” отримав назву “Республіканський симфонічний оркестр імені М.Лисенка”. На його підтримку виділялося 66 300 карбованців. *ЦДАВО України. Ф. 2582. — Оп. 1. — Спр. 15. — Арк. 15.*

13–15 січня (понеділок–середа).

1. Київський повітовий селянський з’їзд, на який з’їхалося 300 делегатів. Були обговорені питання сучасного політичного моменту, організації селянства, відбулись вибори делегатів на Трудовий конгрес України. *Робітнича газета. — 1919. — 17 січня.*

14 січня (вівторок).

1. Київ. Постановою Директорії УНР урядовці усіх відомств, призначені за часів П.Скоропадського, негайно звільнялися зі своїх посад. Нове призначення вони могли отримати лише за особливих умов: подання

начальника та рекомендації громадських організацій. ЦДАВО України. Ф. 1078. — Оп. 4. — Спр. 1. — Арк. 39 зв.

1. Харків. Оприлюднення низки декретів Тимчасового робітничо–селянського уряду України, якими встановлювалася радянська форма влади в Україні: про організацію влади на місцях, утворення Військової ради Української радянської армії, про організацію Всеукраїнської Надзвичайної комісії та ін. Публікація декрету про присвоєння республіці назви Українська Радянська Соціалістична Республіка (УСРР). *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 14 января.

2. Харків. Публікація постанови Тимчасового робітничо–селянського уряду України про переведення годинникової стрілки на 1 годину 25 хвилин уперед. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 14 января.

2. 10. На засіданні Київської єврейської громади була заслухана надзвичайна доповідь про погроми і насильства над євреями, які мали місце в Україні. Страшні факти, наведені у доповіді, зробили велике враження на присутніх. Збори одностайно ухвалили резолюцію протесту. *Нова Рада.* — 1919. — 17 січня.

14–15 січня (вівторок–середа).

1. Київ. Спільне засідання виконкому Всеукраїнської ради селянських депутатів з представниками губернських рад засудило політику Директорії і висунуло вимогу негайно ухвалити постанову про передачу влади виконкомам Всеросійських рад робітничих і селянських депутатів. *Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917—1920.* — Т. IV—Нью-Йорк, 1969. — С. 47.

14–19 січня (вівторок–субота).

8. Одеса. Переговори уповноваженого представника УНР військового міністра генерала О. Грекова з командуючим союзних військ на півдні Росії генералом Д' Ансельмом. *Нариси з історії дипломатії України.* — К., 2001. — С. 344.

15 січня (середа).

1. Харків. Публікація декрету Тимчасового робітничо-селянського уряду України про порядок націоналізації підприємств. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 15 января.

1. Ужгород. Окупація міста чеськими військами. *В.Ф.Верстюк, О.М.Дзюба, В.Ф.Репринцев. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник*. — С. 316.

4. Харків. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України видав постанову “Про театри і кінематограф”, якою підпорядкував усі театри і кіно-театри відділам освіти місцевих рад. *Культурне будівництво в Українській РСР (1917–1927 рр.)*. Зб. документів і матеріалів. — К., 1979. — С. 71.

15–18 січня (середа–субота).

4. Київ. II з’їзд Всеукраїнської учительської спілки. Було підведено підсумки дворічного існування спілки (1917–1918): організація нараховувала 104 філії, до неї входило 20 495 членів. З’їзд розглянув питання розвитку освіти в УНР: ухвалив ввести загальнонародне, обов’язкове і безплатне 7-річне навчання для дітей 7–14 років; надати широку можливість вступу до вищої школи; утворити мережу шкіл для дорослих. *Робітнича газета*. — 1919. — 17 січня; *Нова Рада*. — 1919. — 1 лютого.

Перша половина січня.

1. Херсонщина. Одна з найбільших повстанських груп під командою отамана Н.Григор’єва, незадоволена політикою Директорії, збільшилася і перейшла на бік радянської влади. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С. 76.

1. Київська губернія. Отаман Зелений (Д.Терпило), командир Дніпровської дивізії Республіканських військ УНР, перейшов на бік радянської влади. Призначений командиром 1-ї Київської радянської дивізії, сприяв захопленню Києва частинами Червоної армії. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С. 76.

1. На честь злуки українських земель в Дрогобичі, Жовкві,

Золочеві, Калуші, Коломиї, Стрию та інших містах краю відбулися багатотисячні святкові маніфестації. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — С. 127.*

4. Зусиллями викладачів Кам'янець–Подільського університету та учителів середніх шкіл за участю товариства “Просвіта” було відкрито Першу українську гімназію для дорослих, її директором став І.Огієнко. *Життя Поділля. — 1919. — 3 січня.*

16 січня (четвер).

1. Київ. Державна нарада УНР за участю членів Директорії і уряду, представників Української партії соціалістів–революціонерів (УПСР), Української соціал–демократичної робітничої партії (УСДРП), Української партії самостійників–соціалістів (УПСС), Селянської спілки, командування Січових стрільців обговорила перспективи подальшого розвитку держави. Нарада відкинула пропозицію Січових стрільців про запровадження військової диктатури, але не дійшла єдиної думки про подальшу орієнтацію — на радянську владу чи Антанту. *Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. Т. IV. — С. 49.*

1. Київ. Оголошення Директорією стану війни з РСФРР. *Робітничая газета. — 1919. — 17 січня.*

1. Станіславів. Універсал УНРади і Ради державних секретарів ЗУНР до Директорії УНР, у якому сповіщалося про прийняття ними 3 січня 1919 р. рішення про з'єднання ЗУНР з УНР і готовність розпочати переговори про умови реалізації цього рішення. *Нова Рада. — 1919. — 11 (24) січня.*

1. Станіславів. Галицька делегація у складі 36 чол. під проводом Л.Бачинського і С.Витвицького відбула до Києва. *Литвин М. Українсько-польська війна. 1918 – 1919 рр. — Львів, 1998. — С. 299.*

1. Миколаїв. Вступ до міста військ Антанти. *В.Ф.Верстюк, О.М.Дзюба, В.Ф.Репринцев. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — С. 292.*

1. Москва. На засіданні ЦК РКП(б) було обговорено питання про становище в Україні та ухвалено рішення про направлення в Україну

відповідальних партійних працівників. *В.Ф.Верстюк, О.М.Дзюба, В.Ф.Репринцев. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — С. 322.*

1. Повітовий селянський з'їзд Кременецького повіту Волинської губ. обрав делегатів до Трудового конгресу України. *Нова Рада. — 1919. — 18 січня.*

1. Повітовий селянський з'їзд Гадяцького повіту Полтавської губ. обрав делегатів до Трудового конгресу України. *Нова Рада. — 1919. — 18 січня.*

1. Харків. Опубліковано декрети Тимчасового робітничо-селянського уряду України: про націоналізацію цукрових заводів; про включення Белгородського повіту до складу Харківської губернії. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 16 января.*

2. Львів. З ініціативи Української національно-демократичної партії (УНДП) утворено Український горожанський комітет для опіки над полоненими та інтернованими українцями. *Кугутяк М. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). — Том 1. — С. 503.*

5. Київ. Міністр культів УНР І.Липа видав наказ про створення при міністерстві культів тимчасової комісії по складанню проекту статуту автокефальної української церкви. Комісію очолив К.Мирович. *ЦДАВО України. Ф. 1072. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 49.*

7. Полтава. Українською владою розстріляний І.Крейсберг (1898–1919) — відомий революційний діяч, член комуністичної партії з 1916 р., один з організаторів КП(б)У. Був заарештований за більшовицьку агітацію на селянському з'їзді. *Українська радянська енциклопедія (УРЕ). — Т. 5. — С. 490; Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 1 февраля.*

17 січня (п'ятниця).

1. Харків. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України видав постанову про утворення волосних і сільських комітетів бідноти (ком-бідів). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни*

(1918–1919). — С. 52–55.

1. Станція Яма. Створення Центрального військово–революційного комітету Донбасу — надзвичайного органу радянської влади на території Донецького басейну. Того ж дня ревком ухвалив постанову про облік, охорону та керування націоналізованими господарствами. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919)*. — С. 288

4. Київ. Міністр освіти УНР І.Огієнко ухвалив для шкільного вжитку по всій Україні правила українського правопису, розроблені правописною комісією. *ЦДАВО України. Ф. 2582. — Оп. 1. — Спр. 10. — Арк. 54.*

8. Москва. Початок переговорів між делегацією УНР (голова С.Мазуренко) і РНК РСФРР (Д.Мануїльський). Обговорення поставленого українською делегацією питання про припинення наступу російських радянських військ в Україні було заблоковано російською стороною, яка запропонувала укласти пакт про спільну боротьбу проти експедиційних військ Антанти, Всевеликого війська Донського та Денікіна. *В.Ф.Верстюк, О.М.Дзюба, В.Ф.Репринцев. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — С. 292.*

18 січня (субота).

1. Київ. Затвердження Директорією закону про додаткове наділення землею козаків армії УНР. *Вістник державних законів УНР. — Вип. 27. — 1919. — 29 липня.*

1. Всеукраїнський залізничний з'їзд у Києві обрав делегатів до Трудового конгресу України. *Робітнича газета. — 1919. — 22 січня.*

1. Київський губернський з'їзд трудової інтелігенції обрав делегатів до Трудового конгресу України від двох списків: №1 — Український соціалістичний блок (по одному представнику від УСДРП, УПСР, УПСФ); №2 — Російський соціал–демократичний блок (два представники від РСДРП–меншовиків). *Народня воля. — 1919. — 22 січня.*

1.3. Київ. Затвердження Директорією закону про статут земельних управ, які створювались для проведення в життя аграрної реформи відповідно до земельного закону від 8 січня 1919 р. *Вістник державних законів УНР. — Вип. 27. — 1919. — 29 липня.*

4. Київ. РНМ ухвалила надати допомогу Музично–драматичному інституту ім. Лисенка у розмірі 72 тис. крб. *ЦДАВО України. Ф.1065. – Оп.1. – Спр.15. – Арк.76.*

4.5. Харків. Ухвалення Тимчасовим робітничо–селянським урядом України декрету про відокремлення церкви від держави та школи від церкви. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919). — С. 55–56.*

8. Відкриття Паризької мирної конференції, скликаної державами–переможницями у Першій світовій війні для вироблення мирних договорів з переможеними країнами; серед інших конференція розглядала й “українське питання”. Українська делегація не була офіційним учасником, тому брала участь лише в окремих засіданнях на запрошення головних учасників конференції. *Нариси з історії дипломатії України. — С. 369.*

19 січня (неділя).

1. Вступ до Полтави частин Червоної армії, встановлення радянської влади у місті. Українські війська відступили до Кременчука. *Кучабський В. Корпус Січових Стрільців: Воєнно–історичний нарис. — Чикаго, 1969. — С. 217.*

1.2. Київ. Урочистий похорон Січових стрільців, що загинули в боях під Києвом. На вокзалі, куди привезли тіла загиблих, відбулась траурна церемонія, було віддано воїнські почесні. Після відправлення панахиди у Володимирському соборі траурна процесія пройшла містом до Царського саду, де відбулось поховання. У церемонії взяли участь члени Директорії, уряду, командування армії. *Українська Ставка. — 1919. — 21 січня.*

4. Київ. 19 і 20 січня у Купецькому зібранні та Міському оперному театрі відбулись перші концерти Республіканського симфонічного оркестру ім. М.Лисенка. Програма першого концерту складалась з творів Баха, другого — Чайковського. *Нова Рада. — 1919. — 26 січня.*

20 січня (понеділок).

1. Київ. У зв'язку з наступом Червоної армії оголошено військовий стан на всій території УНР, а у Чернігівській та Полтавській губ.— стан облоги. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 80.*

1.10. Київ. Утворення при військовому міністерстві УНР комісії з представників міністерств військового, внутрішніх та єврейських справ, громадських організацій з метою боротьби з погромами. *ЦДАВО України. Ф.1065. — Оп.1. — Спр. 14. — Арк. 79.*

1. Київ. Ухвалення Радою народних міністрів закону про надзвичайні військові суди в УНР. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 80.*

6. Київ. Виділення урядом УНР 2 млн. карб. для негайної допомоги єврейському населенню, яке постраждало від погромів. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 81 зв.*

8. Для участі у Паризькій мирній конференції до Парижу прибув голова української делегації Г.Сидоренко, в цей час решта членів делегації все ще чекали по різних місцях Європи дозволу на в'їзд до Франції. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції. — С. 92.*

21 січня (вівторок).

1. Київ. Ухвалення Радою народних міністрів рішення про з'єднання УНР та ЗУНР у єдину соборну Україну. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 82.*

1. Хуст. Всенародні збори угорських українців за участю 420 делегатів ухвалили рішення про возз'єднання комітатів Марамош, Угоча, Берег, Унг, Земплин, Шаріш, Спіж, Абауйторпа (Закарпаття) з Соборною Україною. Збори обрали Центральну народну раду у кількості 100 депутатів для ведення справ угорських українців. *Лозинський М. Галичина в роках 1918-1920. — Нью-Йорк, 1970. — С. 59-60; В.Ф.Верстюк, О.М.Дзюба, В.Ф.Репринцев. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — С. 316.*

1. Захват румунськими військами Мармароського Сигіту. *В.Ф.Верстюк, О.М.Дзюба, В.Ф.Репринцев. Україна від найдавніших часів до*

сьогодення: *Хронологічний довідник*. — С. 316.

4. Харків. Декрет Тимчасового робітничо–селянського уряду України про передачу шкільних закладів у розпорядження відділу освіти. Усі навчальні заклади: початкові, середні та вищі, а також дошкільно–виховні установи та позашкільна освіта, державні, приватні та громадські, переходили у підпорядкування відділу освіти Тимчасового робітничо–селянського уряду України. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919)*. — С. 56–57.

4. Київ. У приміщенні Молодого театру відбувся хореографічний вечір відомого танцюриста, прем'єра московського балету М.Мордкіна. *Нова Рада*. — 1919. — 21 січня.

22 січня (середа).

1. Київ. Директорія УНР видала Універсал про затвердження злуки Наддніпрянської Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки в єдину соборну Українську Народну Республіку. На Софійському майдані було урочисто проголошено про возз'єднання УНР і ЗУНР в єдину соборну Україну. В місті відбулись урочистості з цієї нагоди. *ЦДАВО України. Ф. 1429. — Оп.1. — Спр. 4. — Арк. 61–61 зв.; Нова Рада*. — 1919. — 24 січня.

1. Київ. Ухвалення Директорією постанови про одноосібне вирішення всіх військових питань членом Директорії, головним отаманом С.Петлюрою. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник*. — С. 292.

1. Київ. Відправка загону Січових стрільців на чолі з сотником О.Думіним на придушення бунту отамана Зеленого (Д.Терпила), якій відмовився виступити на фронт у район Чернігова. *Крезуб А. Деяко про стан армії УНР на переломі 1918–1919 рр. // Літопис Червоної калини*. — Львів, 1934. — №3. — С. 7.

1. Київ. Вихід першого номеру газети “Червоний прапор” — офіційного друкованого органу УСДРП (незалежних). У ньому була вміщена декларація УСДРП (незалежних) з викладом основних політичних цілей їх діяльності: самостійність і незалежність України, диктатура

пролетаріату й селянства в формі робітничих і селянських рад. *Червоний прапор*. — 1919. — 22 січня.

1. Повітовий селянський з'їзд Золотоніського повіту Полтавської губ. обрав делегатів до Трудового конгресу України. *Нова Рада*. — 1919. — 25 січня.

1. Кременчук, Полтавська губ. Арешт отаманом О.Волохом командира Запорізького корпусу отамана П.Болбочана, командира 1-ї Запорізької дивізії полковника О.Загородського та розгром їх штабів. За офіційною версією арешт відбувся за “контрреволюційну політику” — розгон робітничих і селянських організацій, що підтримували більшовиків. Було призначено слідство. *ЦДАВО України. Ф. 1078. — Оп. 1. — Спр. 6. — Арк. 660; Українська Ставка*. — 1919. — 25 січня.

1.3. Харків. Публікація декрету Тимчасового робітничо-селянського уряду України про націоналізацію банків. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 22 январа.

2. Вінниця. Відбулось свято з нагоди річниці проголошення самостійності України. *Українська Ставка*. — 1919. — 25 січня.

4. Харків. Перше організаційне засідання Ради мистецтв, утвореної відділом освіти Тимчасового робітничо-селянського уряду України. Керівництво в раді майже повністю належало Пролеткульту, її очолював пролеткультівець О.Гастев. При Раді мистецтв пізніше були утворені Музичний комітет, Комітет образотворчого мистецтва, Театральний комітет, Кінокомітет. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 29 январа; *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.)*. — К., 1961. — С. 248, 257, 261, 267.

7. На шляху у державних справах до Парижа помер М.Туган-Барановський (1865–1919) — український громадський і державний діяч, відомий вчений-економіст, академік ВУАН. *Нова Рада*. — 1919. — 26 січня.

8. Париж. Найвища рада Паризької мирної конференції закликала всі організовані політичні групи, які боролися за владу на території Росії, припинити бойові дії й надіслати своїх представників на спеціальну конференцію. Вона мала розпочатись на Принцевих островах у Мармуровому морі (Туреччина) 15 лютого 1919 р. *Нариси з історії*

політику. Більшість делегатів висловились проти встановлення в Україні радянської форми правління. Конгрес подовжив владні повноваження Директорії, доручивши їй верховну владу і оборону держави. Рішення конгресу були викладені в Універсалі “До трудового народу України”. *Робітничка газета*. — 1919. — 26 січня; *Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції*. — Т. IV. — С. 60–67.

23 січня — 1 лютого (четвер–субота).

1. Антирумунське повстання у Хотинському повіті Бессарабії, анексованому Румунією. Повстанці звільнили територію усього повіту, але потім були розбиті румунськими військами, які жорстоко розправились з українським населенням. Близько 4 тис. повстанців та 50 тис. біженців перейшли за Дністер на територію УНР. *Довідник з історії України*. — С. 1025.

24 січня (п'ятниця).

1. Київ. Ухвалення урядом УНР закону про встановлення святкування 22 січня як дня проголошення самостійності України. *ЦДАВО України*. Ф. 1065. — Оп. 4. — Спр. 5. — Арк. 57.

1. Київ. Ухвалення Директорією закону про карну відповідальність за образу національної честі та гідності. *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 5. — 1919. — 18 лютого.

1. Київ. Затвердження Директорією закону про утворення відзнак “Республіка”, “Слава України”, відзнаки на пам'ять боротьби з гетьманським урядом та про заборону носити як орденські, так і інші відзнаки колишньої Російської держави. *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 5. — 1919. — 8 лютого.

1. Київ. Інформаційне бюро армії УНР видало відозву до селян–повстанців із закликом повертатись до мирної праці. *НДБ ЦДІА України*, № 11741 сл.

4. Київ. Затвердження Директорією закону про утворення Головної книжкової палати. Завданнями книжкової палати були відстеження усієї друкованої продукції, її наукове опрацювання та систематизація по

галузях наук. Установа мала складатися з трьох відділів: реєстрації та “Книжної літописі”; Українського бібліографічного інституту та Книжкового фонду. Директором Головної книжкової палати було призначено відомого діяча бібліотечного руху Ю.Іванова-Меженка. *ІР НБУВ. Ф.48. — Спр.1. — Арк.1–2.*

4. Київ. Затвердження Директорією закону про утворення Української республіканської капели. Було асигновано кошти на її формування, утримання та подорож до Західної Європи. За штатним розкладом до постійного складу капели мало входити 113 осіб. Головним диригентом затверджено О.Кошиця. Персональний склад капели обирався на конкурсній основі. Умовами вступу були: визначні голосові дані, знання нот, українська свідомість та активність. *Вісник державних законів для всіх земель УНР. — 1919. — 18 лютого.*

4. Київ. В залі Купецького зібрання відбувся концерт для козаків армії УНР, у якому взяли участь Український національний хор під керівництвом О.Кошиця та Кобзарська хорова капела під керівництвом В.Ємця. Перед концертом з вступним словом до присутніх звернулась відома громадська діячка, письменниця Л.Старицькі-Черняхівська. *Нова Рада. — 1919. — 29 січня.*

24–25 січня (п'ятниця–субота).

8. Одеса. Переговори повноважної дипломатичної місії УНР (О.Назарук, С.Остапенко) з начальником штабу французьких військ полковником Фрайденбергом про порозуміння Антанти з Директорією. Антанта зажадала зміни складу Директорії, переходу України під французький протекторат. Вимогу української сторони про визнання суверенітету УНР вона віднесла до компетенції Паризької мирної конференції. Переговори не мали позитивних наслідків. *Нариси з історії дипломатії України. — С. 344.*

25 січня (субота).

1. Харків Ухвалення Тимчасовим робітничо–селянським урядом України декларації, де були викладені основні соціально–економічні й по-

літичні завдання радянської влади в Україні. Декларація заявляла про об'єднання УСРР та РСФРР на засадах соціалістичної федерації, форми якої будуть встановлені повноважними представниками на Всеукраїнському з'їзді рад. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919)*. — С. 57–62.

1. Харків. Публікація декрету Тимчасового робітничо–селянського уряду України про призначення Х.Раковського головою уряду. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 25 января.

5. Київ. Міністр культів УНР І.Липа звернувся до духовенства та службовців духовного відомства з обіжником, у якому зобов'язував їх вести усе церковне діловодство, особливо метричні книги, тільки українською мовою. *ЦДАВО України. Ф.1072*. — Оп.1. — Спр.93. — Арк.1 зв.

26 січня (неділя).

1. Київ. Оголошення Директорією воєнного стану на всій території України. *ЦДАВО України. Ф. 1078*. — Оп. 1. — Спр. 90. — Арк. 47.

1. Київ. Оголошення на Трудовому конгресі декларації УСДРП (незалежних). В декларації вимагалось, щоби Трудовий конгрес, перебравши владу від Директорії, одразу передав її радам робітничих і селянських депутатів, проголосив Україну незалежною соціалістичною республікою, розпочав мирні переговори з Радянською Росією, склав уряд з представників партій, які стоять на радянській платформі, а після цього сам себе розпустив. *Політична історія України ХХ століття. У шести томах*. — Т. 2. — К., 2003. — С. 321.

1. Оголошення на Трудовому Конгресі декларації фракції УПСР, яка констатувала: Директорія не є виразником волі усього трудового народу України, тому має поступитися владою радам селянських, робітничих і вояцьких депутатів; верховною владою має стати Всеукраїнський конгрес трудового народу, обраний на основі рівного безпосереднього виборчого права; треба негайно порозумітися з Українською радянською республікою та припинити братовбивчу війну. *Боротьба*. — 1919. — 8 лютого.

1. Харків. Ухвалення Тимчасовим робітничо–селянським урядом України декрету про вищу військову інспекцію. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 30 января.

1. Нижньодніпровськ, Катеринославська губ. Укладення попередньої угода махновців з командуванням Червоної армії (П.Дибенко) про спільні дії. *Верстюк В. Махновщина*. — С. 66.

1.3. Харків. Ухвалення Тимчасовим робітничо–селянським урядом України декрету про організацію продовольчої справи на Україні, за яким оголошувалася державна монополія на закупки хліба, цукру, солі й чаю, на які встановлювались тверді ціни. Решта продуктів допускалася до вільного продажу на ринку. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 31 января.

4. Київ. Затвердження Директорією закону про обов'язкове надсилення друкарнями, літографіями, металографіями та іншими установами 11 примірників усіх видань до повітових комісарів. Цим законом практично забезпечувалась діяльність Головної книжкової палати. *Робітничая газета*. — 1919. — 1 лютого.

4. Київ. Затвердження Директорією УНР постанови про відкриття учительських семінарій у Козельці на Чернігівщині та в Хоролі на Полтавщині. Цією ж постановою Київська міська українська учительська семінарія та Немиринецька учительська семінарія ім. Б.Грінченка Бердичівського земства були взяті на державні кошти, на їх утримання асигновано 878 048 крб. Також Директорія УНР затвердила постанову про відкриття учительських інститутів у Житомирі, Єлисаветграді та учительської семінарії в Мерефі на Харківщині, асигнувавши на їх утримання 816 233 карбованців. *Вістник державних законів УНР*. — 1919. — Вып. 9. — 20 лютого.

4. Харків. У складі Всеукраїнської ради мистецтв був утворений Всеукраїнський театральний комітет (ВУТЕКОМ). *Культурне будівництво в Українській РСР (1917–1927 рр.)*. — С. 77.

4. Харків. Опубліковано програмну статтю одного з лідерів КП(б)У І.Кулика, присвячену перспективам розвитку радянської культури. Всупереч поглядам Пролеткульту, який відкидав культурні надбання минулого, автор стверджував: “Треба давати пролетаріату мистецтво таким, яким

дипломатії України. — С. 371.

23 січня (четвер).

1. Київ. Начальник штабу армії УНР А.Мельник видав наказ про новий розподіл армії на фронти і групи: Південно–Східна група (Катеринославська група отамана А.Гулого, загін отамана Н.Григор'єва), командувач — отаман А.Гулий; Східний фронт (корпус Січових стрільців, Запорізький корпус, Чорноморська дивізія, група полк. М.Аркаса), командувач — отаман Є.Коновалець; Правобережний фронт (група отамана В.Оскілка, армія отамана М.Омеляновича–Павленка, Дністрянська група полковника О.Кирієнка), командувач — отаман О.Шаповал. *ЦДАВО України. Ф. 1078. — Оп. 1. — Спр. 22. — Арк. 62.*

5. Київ. Директорія УНР ухвалила компромісне рішення стосовно вищого церковного управління України. Замість Синоду, який мав бути утворений відповідно до закону 1 січня 1919 р. про вище управління Української автокефальної православної церкви, була затверджена Українська вища церковна рада. До її складу увійшли архієпископ Катеринославський Агапіт; від кліру — протоієрей В.Липківський, священник М.Крамаренко; від військового духовенства — А.Матеюк та О.Дурдучковський. У цьому складі 26 січня відбулось перше й останнє засідання Ради, у зв'язку із зміною влади у Києві більше вона не збиралася. *ЦДАВО України. Ф. 1072. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 91; спр. 15. — Арк. 25.*

5. Бучач. Делегація духовенства Києво–Печерської лаври відвідала інтернованих у місцевому Василіанському монастирі митрополита Антонія та єпископа Євлогія. *ЦДАВО України. Ф. 1072. — Оп. 1. — Спр. 49. — Арк. 1.*

8. Київ. Відправлення надзвичайної дипломатичної місії УНР до Англії. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 60.*

23–28 січня (четвер–вівторок).

1. Київ. Трудовий конгрес України (Конгрес трудового народу України), в якому взяли участь біля 400 делегатів, в тому числі 36 представників ЗУНР. Конгрес затвердив акт про утворення єдиної соборної України, обговорив питання про владу в Україні, внутрішню та зовнішню

воно є, супроводжуючи іноді, можливо лише виховними лекціями з питань деталей і тактики тих чи інших течій у ньому”. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 26 января.

27 січня (понеділок).

1. Вступ частин Червоної армії до Катеринослава. Встановлення радянської влади у місті. *Історія Української РСР*. — Т. 5. — С. 344; *Антонов–Овсеенко В.А. Записки о гражданской войне*. — Т. 3. — С. 193.

28 січня (вівторок).

1. Київ. Ухвалення Трудовим конгресом України універсалу, у якому повідомлялося про передачу вищої влади в УНР до Директорії, виконавчої — до Ради народних міністрів та головні напрямки зовнішньої та внутрішньої політики. *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 4. — 1919. — 7 лютого.

1. Київ. Конференція УПСР (центральної течії), де були присутні 53 делегати, переважно з Правобережної України. Визнавши, що Українська революція розвинулась з національно–політичної в соціальну, конференція ухвалила змагатися за радянську форму влади на Україні. Вона виступила за порозуміння з лівою течією, утворення єдиного партійного центру. Був обраний ЦК з 7 членів (Н.Петренко, І.Лизанівський, Миколайчук, Д.Одрин, І.Часник, О.Щадилов, В.Голубович) з правом кооптації ще 11. ЦК УПСР ухвалив резолюцію про політичне становище на Україні. *Бібліотека ЦДАВО України*. 10996 сл; 10997 сл; *Українська Ставка*. — 1919. — 31 січня.

1.3. Харків. Публікація декрету Тимчасового робітничо–селянського уряду України про націоналізацію всіх приватних залізниць і під’їзних шляхів. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 28 января.

4. Київ. Згідно універсалу, ухваленого Трудовим конгресом України, утворено просвітню комісію конгресу, яка мала виконувати законопідготовчі та контролюючі функції стосовно міністерства освіти. Її очолив Є.Вировий. *ЦДАВО України*. Ф. 2582. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 19.

4. Харків. Утворення при Наркомосі УСРР Всеукраїнського кінокомітету. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 559.*

4. Харків. Опубліковано відозву Літературного комітету Всеукраїнської ради мистецтв, керівництво якого належало Пролеткульту: “Пролетаріат закликає зараз творити нове мистецтво... Буремне завтра — єдина наша мета. Переможені можуть залишатись у вчорашньому дні”. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 28 января.*

29 січня (середа).

1. Київ. До голови Директорії В.Винниченка звернулась делегація УПСФ, яка вимагала негайно встановити дипломатичні контакти з представниками Антанти і використати їх війська для боротьби з більшовиками. *Політична історія України ХХ століття. — Т. 2. — С. 331.*

1. Харків. Декрет Тимчасового робітничо-селянського уряду України про найменування завідувачів відділів уряду народними комісарами. Декрет про реорганізацію Тимчасового робітничо-селянського уряду України в Раду народних комісарів (РНК). Голова — Х.Раковський, члени уряду — В.Аверін, В.Антонов-Овсієнко, Артем (Ф.Сергеєв), А.Бубнов, К.Ворошилов, О.Жарко, В.Затонський, Ф.Земіт, А.Колегаєв, Е.Квірінг, Ю.Коцюбинський, Б.Магідов, В.Межлаук, В.Мещеряков, М.Подвойський, Г.Пятаков, М.Скрипник, П.Тутишкін, О.Хмельницький, О.Шліхтер, Ю.Щаденко. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 5 февраля.*

1. Харків. Новоутворений радянський уряд України видав відозву “До всіх народів і урядів”, в якій повідомлялося про новий склад уряду, про те, що невдовзі радянська влада буде відновлена на всій Україні. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 30 января.*

4. Секція образотворчого мистецтва відділу народної освіти Харківського губвиконкому оголосила про проведення 5 лютого виставки, мета якої — “встановити зв’язок між селом, фабрикою ... та художниками-професіоналами”. *Известия Временного рабоче-крестьянского*

правительства Украины. — 1919. — 29 января.

30 січня (четвер).

1. Київ. Засідання президії і комісії Трудового конгресу України. Ухвалено підготувати звіт про конгрес, видрукувати його тиражем 50 тис. примірників та виїхати на місця в агітаційних цілях. *Робітнича газета*. — 1919. — 1 лютого.

2. Колегія Харківської губернської ради народного господарства (губраднаргоспу) повідомила про завершення ліквідації Харківського губернського земства та земських установ у повітах. Окремі відділи земств перейшли до складу радянських установ. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 31 января.

4. Київ. Міністр освіти УНР І.Огієнко видав наказ, за яким мовою викладання в усіх школах України (початкових, середніх, вищих) мала стати українська мова. У школах національних меншин дозволялося користуватися рідною мовою. *ЦДАВО України*. Ф. 2582. — Оп. 1. — Спр. 37. — Арк. 4,5.

31 січня (п'ятниця).

1. Київ. Директорія видала наказ про відставку в повному складі Ради народних міністрів на чолі з головою В.Чехівським і доручила С.Остапенку сформуванню новий її склад. Але уряду довелося працювати ще два тижні у попередньому складі та провести евакуацію державного апарату до Вінниці. *ЦДАВО України*. Ф. 1065. — Оп.1. — Спр. 25. — Арк. 41 зв.

1. У Харкові пройшли мітинги за темою “Хай живе Комуністичний Інтернаціонал!” У них взяли участь представники ЦК КП(б)У, члени РНК та Харківської ради робітничих і селянських депутатів. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 1 февраля.

1.3. На Харківському паровозобудівному заводі (ХПЗ) відбувся мітинг з нагоди націоналізації заводу. Робітники ухвалили провести вибори до правління заводу за партійними списками. *Известия*

Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 1 февраля.

4. Повідомлення, що заходами інформаційного бюро армії УНР у місті Лубни Полтавської губ. було прочитано кілька безплатних лекцій археологом Г.Стеллецьким для військових і місцевих жителів на тему “Боротьба українського народу за незалежність і волю за старих часів”. *Нова Рада. — 1919. — 31 січня.*

8. Київ. Від’їзд надзвичайної дипломатичної місії УНР до Польщі. *ЦДАВО України. Ф. 1965. — Оп. 14. — Спр. 14. — Арк. 98 зв.*

8. Лондон. Посольство США у Великій Британії переслало до Вашингтона копію меморандуму “Ситуація в Україні”, підготовленого розвідкою британського міністерства закордонних справ. У документі стверджувалося, що “жодних надій не можна покласти на сепаратистський рух Петлюри і що будь-яка допомога цьому рухові закінчиться поразкою... Справжньою небезпекою в Україні є більшовизм і його можна перемогти лише підтримуючи російську Добровольчу армію генерала Денікіна”. *Нариси з історії дипломатії України. — С. 345.*

Друга половина січня.

1. Донецький басейн. В результаті переможних боїв частин Червоної армії з білогвардійцями 14 січня узято Дружківку, Краматорськ, Слов’янськ, 18 січня — Костянтинівку, 19 січня — Слов’яносербськ, Нікітовку, Дебальцеве, 21 січня — Луганськ, 22 січня — Синельникове, 24 січня — Алчевськ, 28 січня — Бахмут. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — С. 323.*

1. Київ. Президент ЗУНР Є.Петрушевич увійшов до складу Директорії УНР; представники УНРади ЗУНР І.Калинович, Т.Старух, П.Шекерик-Доників обрані до комісії Трудового конгресу. *Довідник з історії України. — С. 930.*

1. До Східної Галичини прибула комісія Антанти у складі представників Англії, США, Італії, очолена французьким генералом

М.Бартелемі. *Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання. 1917–1921 рр. — Київ, 1999. — С. 297.*

4. Харків. При Раді мистецтв Наркомосу УСРР був створений Літературний комітет у складі Г.Петнікова, О.Гастева та М.Левченка, усі — прибічники Пролеткульту. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 28 января.*

Січень.

1. Київ. Голова Директорії В.Винниченко видав наказ губернським і повітовим комісарам про боротьбу з злочинною агітацією проти УНР та її державної незалежності. *ЦДАВО України. Ф. 3866. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 58.*

1.4. В Одесі французьке командування закрило російську газету “Россия”, що була вороже налаштована до військ Антанти. Водночас почав виходити український часопис “Нові шляхи” самостійницького напрямку, вороже налаштований до Добровольчої армії. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. — С. 71.*

2. Житомир. Заснування Волинського Українського національного товариства з метою згуртування українського громадянства для побудови української національної держави. *Україна. — 1919. — 16 вересня.*

2.4. Київ. Директорія УНР, з огляду на велике національне значення могили Т.Шевченка у Каневі, постановила визнати могилу Кобзаря національною власністю. Для її впорядкування було створено відповідний комітет та виділено 5 млн. карбованців. *Українська ставка. — 1919. — 12 січня.*

2.4. Київ. Засновано Всеукраїнську спілку діячів театрального мистецтва, журнал “Театр” під ред. С.Черкасенка. Директорія УНР доручила міністерству освіти виробити законопроект про українізацію міського оперного театру: заснувати український державний оперний театр. *Нова Рада. — 1919. — 26 січня.*

4. Київ. При військово-видавничому відділі Генерального штабу заклалась “Козацька книгарня”, яка мала обслуговувати військових осіб та військові частини. *Нова Рада. — 1919. — 28 січня.*

4. У Харкові створено перші радянські видавництва в Україні: при Українському центральному агентстві по постачанню і розповсюдженню друкованих праць (Укрцентраг) та при Харківському губернському агентстві Центродруку. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — С. 323.*

Початок лютого.

1. Південь України. Війська Антанти просунулись на лінію Тирасполь—Бірзула— Вознесенськ—Новий Буг—Олешки—Берислав. Ними були зайняті Херсон та Миколаїв. *Супруненко Н.И. Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине. — С. 138.*

1. З Києва до Східної Галичини прибули два гарматні полки січових стрільців із Осадного корпусу полковника Є.Коновальця під командуванням галицьких сотників В.Зарницького і Я.Бутрима. *Рубльов О.С., Реснт О.П. Українські визвольні змагання. — С. 291.*

4. Харків. При Всеукраїнському відділі мистецтв образовано Комітет по охороні пам'яток мистецтва і старовини. Його очолили художник М.Доленко, мистецтвознавці Ф.Шміт та С.Таранушенко. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 9 марта.*

1 лютого (субота).

1. Кременчук. Вступ до міста частин Червоної армії. Встановлення радянської влади. *Антонов-Овсеенко В.А. Записки о гражданской войне. — Т. 3. — С. 195.*

1. Харків. Ухвалення Радою народних комісарів УСРР декрету про скликання III Всеукраїнського з'їзду Рад. *Супруненко Н.И. Очерки по истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине. — С. 175.*

1. Харків. Ухвалення РНК УСРР постанови про надання Центральному військово-революційному комітету Донбасу прав губернського

ревкому. Фактично це означало утворення Донецької губернії у складі Бахмутського та Слов'яносербського повітів. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919)*. — С. 292–293.

1. Станіславів. УНРада ЗУНР затвердила “Закон про державну мову”. *Довідник з історії України* — С. 254.

2 лютого (неділя).

1. Оприлюднення постанови Ради народних міністрів УНР про переїзд усіх установ цивільної влади з Києва до Вінниці. Влада у Києві перейшла до військового командування. *Українська Ставка*. — 1919. — 2 лютого.

1. Вінниця. Державна нарада УНР за участю членів Директорії, уряду та комісій Трудового конгресу, на якій обговорювалися і були відхилені умови, запропоновані Директорії французьким командуванням. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С. 91.

1. Катеринослав. Отаман Н.Григор'єв оголосив війну Директорії та уклав угоду з радянським військовим командуванням (П.Дибенко, С.Петренко) про оперативне підпорядкування своїх загонів Харківській групі військ. *Гражданская война на Украине. Сборник документов и материалов*. — Т. 1. — Кн. 2. — К., 1967. — С.92.

1. Війська Антанти висадилися в Херсоні. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник*. — С. 294.

3. Харків. Оприлюднення декрету СНК УСРР “Про продовольство для РСФРР”, у якому йшлося про централізацію хлібозаготівель для потреб радянської Росії, санкціонувалося вилучення лишків продовольства як українськими кооперативами, так і продорганами Радянської Росії. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 2 февраля.

3 лютого (понеділок).

1. Катеринослав. Радянська влада заборонила лівоесерівську пресу, як таку, що дискредитує радянський лад. *Известия Временного рабо-*

че–кресстьянського правительства України. — 1919. — 5 фебруаля.

3–5 лютого (понеділок–середа).

1. Одеська обласна конференція КП(б)У, на якій 27 делегатів представляли близько 2 тис. членів партії, ухвалила розпочати повстання за відновлення радянської влади у найближчих до фронту районах. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 357.*

4 лютого (вівторок).

1. Делегація Міської думи Києва виїздила на лівий берег Дніпра до командування Червоної армії з повідомленням, що українські війська залишають місто. *Нова Рада. — 1919. — 5 лютого.*

1. Червона армія вступила до Єлісаветграду. У місті встановлено радянську владу. *Известия Временного рабоче–кресстьянского правительства Украины. — 1919. — 7 фебруаля.*

2.3. Кілька цехів Харківського паровозобудівного заводу оголосили страйк у зв'язку з невивплатою зарплати. Рада народного господарства України (РНГУ) заявила, що розглядає це як провокацію купки саботажників. Харківська рада закликала робітників не піддаватись на провокації. *Известия Временного рабоче–кресстьянского правительства Украины. — 1919. — 6 фебруаля.*

3. Харків. Публікація постанови Ради народних комісарів УСРР “Про управління цукровою промисловістю України (положення)”. У постанові йшлося про заснування головного управління цукровими заводами — Укрголовцукор, групування цукрових заводів по районах та утворення районних управлінь. *Известия Временного рабоче–кресстьянского правительства Украины. — 1919. — 4 фебруаля.*

4. Кам'янець-Подільський. Повідомлення про вихід друком російсько–українського словника (516 с.), якого видала Подільська губернська народна управа. *Нова Рада. — 1919. — 4 лютого.*

4. Львів. Художні твори польського художника Я.Матейка “Люблінська унія” та “Конституція 3 травня” вивезені до Кракова, зважаючи на загрозу Львову. *Нова Рада. — 1919. — 4 лютого.*

4,5. Харків. Опубліковано постанову народного комісаріату освіти УСРР, якою заборонялося викладання Закону Божого в українській радянській школі. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 4 февраля.

8. Прага. Повідомлення про прибуття і початок роботи української дипломатичної місії на чолі з М.Славинським. Також розпочало діяльність організоване місією товариство чесько-українського зближення. *Нова Рада.* — 1919. — 4 лютого.

4–15 лютого (вівторок-субота).

1. Станіславів. Відбулася друга сесія Української національної ради ЗУНР. *Довідник з історії України.* — С. 929.

5 лютого (середа).

1. Українські війська (корпус Січових стрільців) остаточно залишили Київ. *Удовиченко О. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних сил. 1917–1921.* — К., 1995. — С. 55.

1. Вранці до Броварів під прапором Червоного Хреста прибула делегація Київської ради робітничих депутатів, яка повідомила про залишення міста військами УНР. Того ж дня Богунський і Таращанський полки під командуванням М.Щорса та В.Боженка увійшли до Києва. *Історія Української РСР.* — Т. 5. — С. 346.

1. Харків. Ухвалення РНК України Тимчасового положення про організацію місцевих органів радянської влади та порядок управління. Вищою владою на місцях вважалися з'їзди рад — губернські, повітові, волосні. Представництво на губернському з'їзді рад мали: 1 депутат від 10 тис. сільського; 1 депутат від 2 000 міського населення; повітові з'їзди: 1 депутат від 1000 населення В період між з'їздами виконавчу владу здійснюють виконавчі комітети. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919).* — С. 68–74; *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 8 февраля.

1. Харків. Ухвалення РНК УСРР декрету про організацію робітничо-селянської міліції. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської*

війни (1918–1919). — С. 74.

1,2. Харків. Міська конференція керівництва профспілок і фабрично–заводських комітетів обговорила питання про одержавлення профспілок. В керівництві відбувся розкол, меншовики виступили проти одержавлення, вважаючи, що профспілки і надалі мають захищати інтереси робітників. Комунисти висловились за те, що профспілки повинні брати участь в організації виробництва. Питання лишилося відкритим, його було вирішено винести на Всеукраїнський з'їзд профспілок. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 6 февраля.

1.3. Харків. Ухвалення РНК УСРР декрету про вилучення залишків хліба і введення твердих цін на нього. *Великий Жовтень і громадянська війна на Україні.* — С. 616; *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 8 февраля.

4. Харків. Повідомлення про відкриття театральним відділом “Пролеткульту” курсів кінематографії, які протягом 2–3 місяців готували акторів для зйомок у кіно. Для робітників навчання на курсах було безкоштовним. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 5 февраля.

7. Харків. Опубліковано некролог про загиблого 16 жовтня 1918 р. на фронті під Царицином М.Руднева — відомого діяча більшовицької партії, організатора Червоної гвардії у Харкові. 10 лютого його було урочисто поховано у сквері в центрі міста. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 5, 11 февраля.

8. Одеса. Звернення представників України, Білорусії, Кубані та Дону до військового командування Антанти з декларацією, у якій містився виклад поглядів на форму державного устрою названих держав і шляхи подолання анархії та більшовизму. За УНР декларацію підписали А.Марголін та А.Галіп. *Історія України: нове бачення. У двох томах* — Т. 2. — К., 1996. — С. 84.

6 лютого (четвер).

1. Урочистості з нагоди встановлення радянської влади у Києві. На

Думській площі у присутності великої кількості киян пройшли маршем Богунський та Тарашанський полки, відбувся багатолюдний мітинг. Увечері в Оперному театрі відбулося урочисте засідання Київської ради робітничих депутатів, був обраний новий склад її виконавчого комітету. З 35 місць у ньому 22 було віддано комуністам. УПСР(боротьбистів) та УСДРП(незалежних) отримали по 3 місця. Від УПСР(б) були обрані Г.Михайличенко, Л.Ковалів та П.Любченко. Незалежники відмовились від участі у виконкомі, не погодившись з кількістю наданих їм місць. *Боротьба*. — 1919. — 8 лютого.

1. Радянська влада повідомила через пресу, що Київ перебуває у стані облоги. Був виданий наказ всім офіцерам і солдатам української армії, що залишилися у місті, з'явитися на реєстрацію. *Робітнича газета*. — 1919. — 6 лютого.

1. За наказом радянського коменданта Києва М.Щорса була закрита українська газета "Нова Рада", орган УПСФ. *Рада*. — 1919. — 3(16) вересня.

8. Бірзула, Херсонська губ. Переговори представників командування Антанти (полковник Фрайденберг) та уряду УНР (С.Остапенко, О.Греков, І.Мазепа, Ф.Штейнгель). Делегація УНР домогалася визнання Антантою суверенітету УНР, допомоги у війні з РСФРР, повноправної участі у Паризькій мирній конференції. Фрайденберг наполягав на виведенні зі складу Директорії В.Винниченка та С.Петлюри, заміни соціалістичного уряду В.Чеховського більш поміркованим, контролю Франції над українськими фінансами та залізницями. Французька сторона наполягала на звільненні гетьманських міністрів, а також митрополита Антонія та єпископа Євлогія, заарештованих українською владою. Сторони виклали свої позиції, але не дійшли згоди. *Робітнича газета*. — 1919. — 11 лютого.

8. Харків. РНК УСРР направив урядам Англії, США, Франції та Японії ноту протесту з приводу інтервенції Антанти на півдні України. *Робітнича газета*. — 1919. — 11 лютого.

8. Харків. Голова РНК, нарком закордонних справ УСРР Х.Раковський телеграфно звернувся до Директорії УНР з пропозицією про порозуміння. Пропонувалося перенести переговори, які провадила делегація УНР на чолі з С.Мазуренком, з Москви до Харкова і вести їх з

радянським урядом України. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 7 февраля.

7 лютого (п'ятниця).

1. Вінниця. Затвердження Директорією статуту Всеукраїнського союзу земств (народних рад) — органів місцевого самоврядування УНР. *ЦДАВО України.* — Ф.1092. — оп.6. — Спр.2. — Арк.60; *Вістник державних законів УНР.* — Вип.13. — 1919. — 6 березня.

1. Вінниця Ухвалення Головним комітетом УПСФ резолюції про продовження переговорів та обов'язкове досягнення згоди з Антантою. *Українська Ставка.* — 1919. — 13 лютого.

1. Уманський повітовий селянський з'їзд Київської губ. Схвалив рішення Трудового конгресу України, утворив повітову трудову раду, ухвалив надати всебічну допомогу армії УНР. *Робітнича газета.* — 1919. — 18 лютого.

1. Харків. Ухвалення РНК УСРР декрету про скасування станів і цивільних чинів. Усі існуючі до цього на Україні стани та відповідні їм звання (дворянин, купець, міщанин, селянин та ін.) та титули (князівські, графські), а також цивільні чини (тайні, статські радники та ін.) були скасовані. Для всього населення України, за виключенням іноземних підданих, встановлювалося одне загальне найменування — громадянин Української Республіки. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919).* — С. 75.

6. Вінниця. Директорія ухвалила рішення про надання спеціальної допомоги у 200 тис. крб. біженцям з Хотинського, Аккерманського та Сорочанського повітів Бессарабії. *ЦДАВО України.* — Ф.1429. — Оп.5. — Спр.13. — Арк. 2.

8 лютого (субота).

1. Вінниця. Ухвалення Директорією закону про місцеві конгреси і ради трудового народу — на місцях органи державної влади. *ЦДАВО України.* Ф.1965. — Оп.1. — Спр.14. — Арк. 94.

1. Київ. Вийшло перше число поновленої газети “Боротьба” —

органу ЦК УПСР (лівої). У редакційній заяві йшлося про підтримку партією радянської влади. *Боротьба*. — 1919. — 8 лютого.

1. Станиславів. Представники Української національно-демократичної партії (УНДП) і Української радикальної партії (УРП) утворили свої партійні клуби в Українській національній раді ЗУНР. *Кугу-тяк М. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1.* — С. 503.

4. Вінниця. Міністр освіти УНР І.Огієнко видав 7 та 8 лютого накази, за якими у школах, що підлягали міністерству, всі дипломи, свідоцтва та атестати мали видаватися виключно на українській мові, всі написи на бланках, штампелях і печатках також мали бути замінені на українські. *ЦДАВО України. Ф. 2582. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 64,67.*

4. Вінниця. Директорія УНР затвердила постанову про асигнування 10 млн. гривень на видання учбової літератури та книг для шкільних та громадських книгозбірень; виділила 1,8 млн. гривень на розбудову Кам'янець-Подільського державного українського університету, в тому числі 200 тис. на улаштування друкарні. *Вістник державних законів для всіх земель УНР.* — 1919. — 2 березня.

8–16 лютого субота–понеділок).

1. Передмістя Києва. Невдала спроба контрнаступу Осадного корпусу Січових стрільців з метою повернути столицю. *Антонов-Овсеєнко В.А. Записки о гражданской войне.* — Т. 3. — С.264–265.

9 лютого (неділя).

1. Вінниця. УПСФ та Українська народно-республіканська партія (УНРП) видали спільний меморандум з приводу сучасного моменту. Помірковані партії виступили проти “крайностей в сфері соціальної політики”, які, на їх думку, стали головною причиною відмови держав Згоди включити Україну до кола союзних держав. Були висунуті вимоги до уряду: порозуміння з державами Антанти; зміна політичного курсу; аграрна реформа; організація міцної армії. *Робітнича газета.* — 1919. — 21 лютого.

1. Вінниця. ЦК УСДРП ухвалив рішення відкликати з уряду і Директорії своїх представників. В.Винниченко пішов з посади голови Директорії, С.Петлюра залишився у її складі, але вийшов з лав УСДРП. Аналогічне рішення згодом ухвалив ЦК УПСР (центральної течії), після чого Ф.Швець також вийшов з партії. Функції голови Директорії перейшли до її членів, які виконували їх по черзі. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції. — С. 96–97.*

1. Харків. Повідомлення про переговори радянського уряду України з емісарами боротьбистів — лівої фракції УПСР (В.Блакитний, Г.Михайличенко, М.Шинкар, О.Шумський та ін). В ході переговорів було досягнуто згоди у питаннях внутрішньополітичного характеру, що давало надію на входження українських есерів до радянського уряду. *Боротьба. — 1919. — 9 лютого.*

3. Харків. Опублікування наказу фінансових органів радянської влади по Харкову і Харківській губернії про здачу, з метою створення золотого запасу, у 7-денний термін золота, срібла і коштовностей. Надлишок понад 48 зол. золота на сім'ю (золоті вироби, монети, злитки) підлягав вилученню за оплату. Діаманти, інші коштовності здавалися на тимчасове зберігання як такі, що підлягають обкладенню податком. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 9 февраля.*

9–10 лютого (неділя–понеділок).

2. Харків. З'їзд профспілок працівників цукрової промисловості, на якому були присутні представники 15 заводів, обговорив питання роботи цукрової промисловості. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 12 февраля.*

10 лютого (понеділок).

4. Кам'янець–Подільський. Відкрилися педагогічні курси для підготовки вчителів вищих початкових шкіл, організовані Подільською губернською народною управою. *Життя Поділля. — 1919. — 12 лютого.*

8. Вінниця. Директорія вирішила перервати переговори з РНК РСФРР, оскільки вони не набули конструктивного характеру. *Антонов–Овсеенко*

В.А. *Записки о гражданской войне.* — Т. 3. — С. 253.

8. Голова делегації УНР на Паризькій мирній конференції Г.Сидоренко звернувся до учасників конференції з нотою, у якій повідомив, що УНР готова взяти участь у конференції на Принцевих островах за умови припинення воєнних дій Радянської Росії проти України. *ЦДАГО України. Ф. 57. — Оп.1. — Спр. 354. — Арк. 1–6; Нариси з історії дипломатії України.* — С. 371.

11 лютого (вівторок).

1. Вінниця. С.Петлюра звернувся до ЦК УСДРП з листом, у якому повідомив про свій тимчасовий вихід з партії. *Симон Петлюра. Статті, листи, документи.* — Т.1. — Нью-Йорк, 1962. — С. 228.

1. Вінниця. Головний комітет Єврейської соціал-демократичної робітничої партії (Поалей Ціон) ухвалив резолюцію з приводу політики Директорії. У ній комітет застерігав УНР від спроб порозуміння з Антантою, натомість пропонувалося стати на шлях угоди з більшовиками. *Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції.* — Т. IV. — С. 94.

1. Харків. Відбулась розмова по прямому дроту представника українського радянського уряду Артема (Ф.Сергеєва) з головою Північної комуні (Петроград) Г.Зинов'євим. Останній вітав успіхи радянської влади на Україні. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 12 февраля.

1. Київ. Повідомлення преси про прибуття до Києва членів радянського уряду України Г.Пятакова, В.Затонського, М.Скрипника, С.Косіора та ін. *Борьба.* — 1919. — 11 лютого.

1.3. Харків. Публікація декрету Тимчасового робітничо-селянського уряду України про націоналізацію цукрової промисловості. Націоналізації підлягав весь комплекс виробництва цукру з інфраструктурою: заводи, робітничі селища, реманент, засіяні плантації. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 11 февраля.

4. Харків. Опубліковано звернення народного комісара освіти до губревкомів та губвиконкомів, у якому запропоновано ще до появи декрету про єдину трудову школу вжити таких заходів: скасувати виклад

Закону Божого; віднести латинську мову до необов'язкових предметів; скасувати посади директорів, начальниць, завідувачів, інспекторів та наглядачів; ввести до педагогічних рад учнів старших класів, представників місцевого совдепу та представників від нижчих службовців школи. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 11 февраля.*

12 лютого (середа).

1. Головний отаман С.Петлюра видав наказ, у якому визначив причини невдач Дієвої армії на Лівобережній Україні: загальна недисциплінованість війська, особливо його командирів; непрофесійність армії: погано поставлене планування військових операцій, зв'язок, розвідка і т. ін. *ЦДАВО України. Ф. 1078. — Оп. 1. — Спр. 22. — Арк. 335.*

1. Вінниця. Командування армії УНР видало наказ про заборону самочинних реквізицій та обов'язковий розрахунок готівкою за реквізовані речі. *Вільна Україна (Рівне). — 1919. — 3 квітня.*

1. Харків. Центральна виборча комісія видала звернення до робітників і селян з приводу підготовки до скликання III Всеукраїнського з'їзду рад. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919). — С. 75–76.*

1. Повідомлення преси про реквізицію радянською комендатурою Києва приміщення Українського клубу (вул. Пушкінська, №1). Київська міська рада пообіцяла передати його комісії з представників боротьбистів і незалежників для утворення українського робітничого соціалістичного клубу. *Боротьба. — 1919. — 12 лютого.*

3. Голова Київського губревкому А.Бубнов провів нараду з представниками торговельних, промислових і громадських організацій міста, де повідомив про накладення на заможні верстви контрибуції в 200 млн. карб. Для збору грошей встановлювався термін: перші 100 млн. протягом 3 днів, решта — у наступні 5 днів. *Народня воля. — 1919. — 13 лютого; Боротьба. — 1919. — 13 лютого; Вісти ВУЦВК. — 1919. — 22 лютого.*

4. Київ. За рішенням радянського уряду Українській Академії наук було передано будинок по вул. Володимирській, 54 та виділено кошти на

проведення наукових досліджень. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 551.*

8. Париж. Голова української делегації Г.Сидоренко звернувся до голови Паризької мирної конференції з нотою, у якій повідомлялося про війну РСФРР проти УНР, імперіалістичну політику більшовиків, необхідність визнання державами Антанти та США незалежності УНР. *ЦДАГО України. Ф. 57. — Оп.1. — Спр. 354. — Арк. 1-6.*

13 лютого (четвер).

1. Вінниця. Призначення Директорією нового складу Ради народних міністрів, до якого увійшли соціалісти-федералісти, соціалісти-самостійники, народні республіканці та безпартійні: С.Остапенко (голова), О.Шаповал, Г.Чижевський, С.Федак, І.Фещенко-Чопівський, Є.Архипенко, К.Мацієвич, Д.Маркович, П.Пилипчук, І.Огієнко, І.Липа, О.Корчак-Чепурківський, М.Белінський, А.Ревуцький, О.Назарук, Д.Симонів, М.Корчинський. *ЦДАВО України. Ф.1092. — Оп.6. — Спр.2. — Арк.10-11.*

1. Вінниця. Повідомлення про звернення ЦК Української народно-республіканської партії (УНРП), яка рішучо стояла за зміни в політиці уряду, до Головного комітету УПСФ з пропозицією про спільні дії у зазначеному напрямку. У випадку переходу влади до поміркованих партій, ЦК УНРП заявляв про готовність взяти участь у формуванні кабінету. *Українська Ставка. — 1919. — 13 лютого.*

1. Харків. Публікація декрету Ради народних комісарів УСРР про вибори делегатів на III Всеукраїнський з'їзд рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів. У декреті визначалося представництво на з'їзді від різних верств населення: селяни — 1 делегат від кожної волості; робітники — 1 делегат від 10 тис. міського населення; червоноармійці — 1 делегат від кожного полку або окремої військової частини. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 13 февраля.*

1. Засідання Київської ради робітничих депутатів, в якому взяли участь члени радянського уряду України. З промовою про наступний

Всеукраїнський з'їзд рад виступив Х.Раковський. *Боротьба*. — 1919. — 14 лютого.

1. Харків. Публікація декрету РНК УСРР про права і обов'язки іноземців. За цим декретом відбулось зрівняння в правах та обов'язках громадян усіх радянських республік (Росія, Литва, Латвія, Естляндія) з громадянами України. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 13 февраля.

1. Харків. Опубліковано декрет РНК УСРР про карність агітації, спрямованої на розпалювання національної ворожнечі. За таку агітацію декретом передбачався арешт та тюремне ув'язнення терміном до 5 років. За агітацію і прямий заклик до насильницьких дій, в разі якщо ці дії були спровоковані закликком — розстріл. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 13 февраля.

4. Станіславів. Сесія УНРади прийняла закон “Про основи шкільництва в ЗОУНР”. *Довідник з історії України*. — С. 254.

14 лютого (п'ятниця).

1. Вінниця. Директорія затвердила закон “Про порядок внесення і затвердження законів в Українській Народній Республіці”. Закон виділяв в уряді дві структури: Кабінет народних міністрів та Раду народних міністрів. Кабінет складався з голови уряду, міністрів закордонних справ, народного господарства, земельних, внутрішніх, військових справ та фінансів. До Ради входили члени Кабінету та решта міністрів (вони отримали назву керуючих справами міністерств), а також державний контролер та державний секретар з правом дорадчого голосу. *ЦДАВО України. Ф.2208. — Оп.1. — Спр.141. — Арк. 5–5 зв.; Вістник державних законів УНР. — Вип. 8. — 1919. — 18 лютого.*

1. Харків. Опублікування відозви голови РНК УСРР Х.Раковського до робітників, селян і солдатів Червоної армії з закликком до боротьби з антисемітизмом. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 14 февраля.

1. Харків. Колегія наркомату продовольства УСРР ухвалила рішення про формування продзагонів з робітників України. Вони склалися в

основному із пролетарів Донбасу, Харківщини, Катеринославщини. *ЦДАВО України. Ф. 340. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 24.*

1.3. Харків. Публікація декрету РНК УСРР про конфіскацію акціонерних капіталів колишніх приватних банків. Акціонерні капітали були переведені до Державного банку УСРР, банківські акції анульовано, виплати по них припинено. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 14 февраля.*

1.3. Харків. Публікація декрету “Про одноразові надзвичайні революційні податки, встановлені місцевими радами (положення)”. Декрет надавав право губернським та повітовим виконкомам, міським радам накладати на осіб, що належали до буржуазного класу, одноразові надзвичайні податки (головним чином готівковими грошима). *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 14 февраля.*

1.3. Москва. Публікація постанови Всеросійського центрального виконавчого комітету (ВЦВК) про соціалістичний землеустрій і про заходи по переходу до соціалістичного землеробства, яка широко використовувалася в Україні. *Известия ВЦИК (Москва). — 1919. — 14 лютого.*

4. Вінниця. Затвердження Директорією УНР закону про заснування в усіх вищих школах УНР з 1 лютого лектури української мови. *Вістник державних законів УНР. — Вып. 11. — 1919. — 27 лютого.*

15 лютого (субота).

1. Київ. ЦК УСДРП (незалежних) ухвалив резолюцію з біжучого моменту, у якій визнав за необхідне об’єднання всіх українських земель у єдиній Українській соціалістичній республіці. Державною мовою у ній повинна бути тільки українська. Членам партії ставилось в обов’язок пропагування соціалістичних ідей та радянської влади серед війська Директорії та українських селян і робітників. *Боротьба. — 1919. — 20 лютого.*

1. Наказ Реввійськради Українського фронту про створення групи військ Київського напрямку (Київської групи військ). Група була сформована 18 лютого на базі Першої Української радянської дивізії під ко-

---

мандою С.Мацилецького. *Антонов–Овсеенко В.А. Записки о гражданской войне.* — Т. 3. — С. 265; *УРЕ.* — Т. 11. — Кн. 1. — С. 469.

1.4. Станіславів. Сесія УНРади затвердила закон “Про вживання мови в урядуванні державних властей і урядів, публічних інституцій і державних установах”. Він передбачав норми функціонування української мови у державних установах та право національних меншин спілкуватися рідною мовою з урядовими й громадськими інституціями. *Довідник з історії України.* — С. 930.

15–16 лютого (субота–неділя).

10. Проскурів. Єврейський погром, влаштований українським військом. Його причиною стала невдала спроба більшовицького повстання проти української влади. На заклик осередку КП(б)У на Поділлі 15 лютого розпочалось повстання проти законного уряду Директорії УНР на території Подільської губернії. Після придушення повстання у Проскурові, де більшовиків підтримало єврейське населення, розпочалися погромні дії проти євреїв — мешканців міста. Було вбито 1200 осіб, з 600 поранених 300 померло. За цей злочин комендант Проскурова отаман І.Семесенко був пізніше заарештований і покараний. *Гунчак Т. Симон Петлюра та євреї.* — К., 1993. — С. 28; *Сергійчук В. Погроми в Україні.* — С. 208–237.

16 лютого (неділя).

1. Станіславів. Установча конференція опозиційного до уряду Селянсько-робітничого союзу (СРС), організаційне оформлення якого розпочалося у грудні 1918 р. Конференція схвалила статут і програму союзу, яка вимагала перетворення капіталістично-бюрократичного ладу на соціалістичний, негайного проведення фінансової, земельної й фабричної реформ з гарантією захисту інтересів робітників і селян. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923.* — Том 1. — С. 22.

1. Розпочалася Вовчухівська військова операція Галицької армії. Протягом двох днів оточено м.Львів і звільнено територію Східної Галичини до р. Сян. За Польщею залишався лише вузький клин вздовж залізничного

шляху Перемишль – Львів. *Довідник з історії України*. — С. 120-121.

1.2. Київ. Урочистий похорон жертв боротьби за встановлення влади рад на Україні. Траурна процесія пройшла містом від Анатомічного театру на вул. Фундуклеївській, по Хрещатику, вул. Олександрівській. Похорон відбувся в Маріїнському парку. На траурному мітингу виступили А.Бубнов, М.Скрипник та ін. Першою була похована Галя Тимофієва (1896–1919) — учасниця більшовицького підпілля у Києві, розстріляна українською владою. *Боротьба*. — 1919. — 19 лютого.

4. Харків. Народний театр “Маяк революції” при Харківському військовому окрузі розпочав показ кіносеансів у супроводі вистав агітаційно–пропагандистського характеру. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 15 феверя.

16–17 лютого (неділя–понеділок).

10. Фельштин, містечко Проскурівського повіту. Єврейський погром, влаштований гайдамаками. З 1900 євреїв, що проживали там, 485 було вбито, 180 поранено. *Сергійчук В. Погроми в Україні*. — С.237–244; *Вісник державних законів УНР*. — 1919.— Вип. 19. — 16 червня.

16–19 лютого (неділя–середа).

1. Харківський губернський з’їзд рад робітничих і селянських депутатів, у якому взяли участь представники 11 повітів губернії, а також Грайворонського та Білгородського повітів Курщини. Обговорив звіт українського радянського уряду й губвиконкому, продовольче, військо-ве, земельне питання. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919)*. — С. 238–241, 700–701.

17 лютого (понеділок).

8. Вінниця. Уряд УНР видав декларацію до держав Антанти і США, де засвідчив їм свою вдячність за готовність підтримати Україну і вступити в боротьбу з більшовизмом. Декларація містила також заклик до згаданих держав допомогти українцям у відбудові власної державності. *Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції*. — Т. IV. — С.103.

18 лютого (вівторок).

1. Вінниця. Зустріч Директорії з делегацією Західної області (ЗО) УНР на чолі з О.Бурчинським, В.Темницьким та А.Кульчицьким. Сторони обговорили політичну ситуацію, участь західноукраїнських діячів в уряді УНР. Була висловлена спільна думка за продовження переговорів з Антантою. *Українська Ставка*. — 1919. — 20 лютого.

1. Найвища рада Антанти надіслала начальнику штабу Галицької армії полковнику В.Курмановичу телеграму з вимогою забезпечити місії генерала Бартелемі безпечний проїзд до м. Львова. *Рубльов О.С., Реснт О.П. Українські визвольні змагання*. — С. 298.

1.3. Харків. Опубліковано постанову правління кооперативного товариства ПОЮР (Потребительское общество юга России), що воно готове до співробітництва з радянською владою і виконуватиме завдання, покладені на кооперацію. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 18 февраля.

3. Радянською владою поновлене залізничне сполучення Київ—Бобринська та Київ—Знам'янка (через Черкаси). *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 20 февраля.

19 лютого (середа).

1. За наказом командуючого Харківською групою військ з загонів Н.Махна та Н.Григор'єва сформовані бригади, які увійшли до складу новоствореної Задніпровської дивізії Червоної армії. Н.Махно та Н.Григор'єв стали червоними комбригами. *Верстюк В. Махновщина*. — С. 67.

1. Харків. Публікація декрету РНК УСРР про суди. Він скасовував на території України усі судові інстанції, що діяли до встановлення радянської влади (Генеральний суд, судові палати, суди окружні, мирові, військові, комерційні та ін.), а також відповідні установи і організації: прокурорський нагляд, нотаріат, присяжну та приватну адвокатуру, інститути судових слідчих, приставів та ін. Декрет вводив в дію “Тимчасове положення про Народні суди і революційні трибунали УСРР”, які мали здійснювати усе судочинство. *Известия Временного рабоче-крестьянского*

правительства Украины. — 1919. — 19 февраля.

1. Засідання Київської ради робітничих депутатів обрало делегатів на Всеукраїнський з'їзд рад у такому складі: комуністи — 80, боротьбисти — 10, Бунд — 6, ОЄСРП — 3, незалежники — 1. *Боротьба*. — 1919. — 21 лютого.

4. Харків. Колегія наркомату освіти УСРР ухвалила постанову про націоналізацію театральної справи в Україні. *ЦДАВО України. Ф. 2. — Оп. 1. — спр.125. — Арк. 10.*

4. Вінниця. Затвердження Директорією УНР закону про права по освіті українських громадян, що закінчили закордонні вищі школи. Особи, що закінчили Львівський, Віденський, Чернівецький університети, а також Львівський політехнічний інститут могли користуватися рівними правами з тими, хто отримав освіту у колишній Росії. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 253. — Арк. 4.*

4. Опубліковано звернення клубної секції Харківської губнаросвіти до пролетаріату м. Харкова. Робітників закликали взятися за організацію клубів, які є головним знаряддям підвищення культурного рівня, творення нової робітничої культури. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 19 февраля.*

20 лютого (четвер).

1. Генерал Бартелемі зажадав від Начальної команди УГА припинення військових дій і забезпечення проїзду його місії до галицької ставки у Ходорові. *Рубльов О.С., Реснт О.П. Українські визвольні змагання. — С. 298.*

4. Київ. Повідомлення про зустріч представників Всеукраїнської вчительської спілки з народним комісаром освіти В.Затонським. Було обговорено ряд питань розвитку школи. Нарком заявив, що у реформуванні школи буде використаний досвід РСФРР. Українська мова і культура можуть розвиватись вільно, але на насильницьку українізацію більшовицька влада не погодиться, людинність сама виявить свою волю. *Боротьба*. — 1919. — 20 лютого.

6. Харків. Публікація декретів РНК УСРР “Про громадянський шлюб і

про введення книг актів громадянського стану”, “Про розлучення”, “Про організацію запису актів громадянського стану”. Віднині радянською владою визнавався законним лише громадянський шлюб, водночас церковний шлюб вважався приватною справою громадян. Силу законних зберігали церковні шлюби, заключені до введення закону в дію. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 20 февраля.*

21 лютого (п'ятниця).

1. Козятин, Київської губ. Нарада міністрів уряду УНР (О.Назарук, Д.Одрина, І.Лизанівський) з представниками Січових стрільців (Є.Коновалець, Я.Чиж, Ю.Чайківський). Нарада носила інформаційний характер, було обговорено загальний політичний і військовий стан УНР. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції. — С. 99–100.*

21–22 лютого (п'ятниця–субота).

1. Харків. Обласна конференція КП(б)У Донецько–Криворізького басейну обговорила поточний момент, розглянула питання роботи у профспілках, на селі, обрала обласний комітет КП(б)У. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 23 февраля.*

22 лютого (субота).

3. Харків. Публікація декрету СНК УСРР про центральне управління націоналізованими кам'яновугільними підприємствами Донецького басейну. Відповідно до нього при вугільному відділі Уккранаргоспу було створене Центральне правління кам'яновугільної промисловості Донбасу (ЦПКП), яке перебувало у м. Бахмуті. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 22 февраля; Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. — С. 586.*

22–28 лютого (субота–п'ятниця).

1. Поїздка Головного отамана С.Петлюри до Галичини. 22 лютого він був у Тернополі, 23 — відвідав Начальну команду Галицької

армії. З 24 лютого перебував у тимчасовій столиці ЗУНР у Станіславові, де відбулись переговори з її керівництвом. 27 лютого С.Петлюра здійснив поїздку до Стрия на Львівський фронт. *Українська Ставка*. — 1919. — 5 березня.

23 лютого (неділя).

4. Харків. Повідомлення про утворення державної комісії для реформування вищої школи, до складу якої увійшли крім керівництва органів народної освіти професори та представники студентської фракції комуністів. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 23 февраля.

24 лютого (понеділок).

1. Вінниця. Затвердження Директорією закону про утворення посади Наказного отамана, у функції якого входило безпосереднє ведення військових операцій, командування Дієвою армією, тоді як Головний отаман С.Петлюра мав здійснювати загальне керівництво усіма збройними силами республіки. Наказним отаманом призначено генерала О.Грекова. *ЦДАВО України. Ф.1092*. — Оп.6. — Спр.2. — Арк. 10–11; 34; *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 16. — 1919. — 2 травня.

1. Ходорів. На вимогу місії Антанти укладено перемир'я між українцями і поляками, яке вступило в силу з 25 лютого. *Довідник з історії України*. — С. 61.

4. Вінниця. Затвердження Директорією закону про управління освітою в Українській Народній Республіці. Згідно із законом шкільні округи та Київський, Одеський і Харківський окружні комісаріати ліквідовувалися. Натомість створювалися головна, губернські, повітові та міські шкільні ради та управи. Керівництво освітніми справами Холмщини покладалося на Холмського губерніального та повітового комісарів по народній освіті, а у Поліській окрузі — на Поліського повітового комісара по народній освіті. *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 14. — 1919. — 6 березня.

4. Харківський губернський відділ народної освіти оголосив про влаштування на масляному тижні (з 25 лютого по 2 березня) безкоштовних

кіносеансів та спектаклів для дітей пролетаріату. Постановою виконкому у навчальних закладах ці дні були оголошені вихідними. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 24,27 февраля.

6. Харків. РНК УСРР ухвалив декрет “Про забезпечення червоноармійців та їх сімей”. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 26 февраля.

25 лютого (вівторок).

1. Військові коменданти м. Дубно, Дубенського і Кременецького повітів Волинської губ. ухвалили рішення накласти на єврейське населення контрибуцію у розмірі 100 000 крб. за протидержавну діяльність проти УНР. *Сергійчук В. Погроми в Україні.* — С. 247.

1. Київ. Командувач Українського фронту Червоної армії В.Антонов–Овсієнко видав наказ про остаточний розгром армії УНР, що передбачав наступ у трьох напрямках: з півночі — на Здолбунів, з півдня — на Вапнярку, в центрі — знищити головні сили української армії на ділянці Козятин–Бердичів–Вінниця–Жмеринка. *Гражданская война на Украине.* — Т. 1. — Кн. 1 — С. 650.

1. Москва. Міжвідомча нарада при економічно-правовому відділі наркомату внутрішніх справ РСФРР розглянула питання територіального розмежування між РСФРР та УСРР. Її рішення лягли в основу затвердженого 10 березня 1919 р. договору про кордони. *ЦДАВО України. Ф.2.* — Оп. 1. — Спр. 18. — Ч. 1. — Арк. 109.

8. Голова української делегації Г.Сидоренко направив Паризькій мирній конференції ноту, у якій повідомлялося про напад Румунії і Польщі на УНР та окреслювалися кордони соборної України. *ЦДАГО України. Ф. 57.* — Оп.1. — Спр. 354. — Арк.1–6.

25–27 лютого (вівторок–четвер).

1. З’їзд рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів Київської губернії. Були присутні 130 делегатів (90 з провінції), з них: 71 комуніст, 18 членів УПСР(боротьбистів), 12 членів УСДРП

(незалежних), 13 лівих есерів (борбистів), 10 безпартійних. З'їзд заслухав звіт про діяльність губвиконкому, обговорив земельне, продовольче та інші питання. *Робітнича газета*. — 1919. — 5 березня.

25–28 лютого (вівторок-п'ятниця).

1. Ходорів-Львів. Мирні переговори місії Антанти на чолі з ген. Бартелемі з представниками ЗОУНР і Польщі. *Довідник з історії України*. — С. 61.

26 лютого (середа).

1. Повітовий селянський з'їзд Миргородського повіту Полтавської губ. Заснував орган місцевого самоуправління — трудову раду. Розглянув військове питання та відзначив, що настрої селян як проти-польський, так і протибільшовицький. *Робітнича газета*. — 1919. — 23 лютого.

8. Харків. Радянський уряд України надіслав до французького міністра закордонних справ Пісона та до Паризької мирної конференції ноту з протестом проти того, що Директорія веде переговори з Францією від імені всієї України. *Супруненко Н.И. Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине*. — С.121.

26 лютого — 2 березня (середа–неділя).

1. Губернський з'їзд рад робітничих ц селянських депутатів Катеринославської губернії розглянув військове, земельне, продовольче та ін. питання. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919)*. — С. 702.

27 лютого (четвер).

1. С.Петлюра привітав телеграмою командувача УГА генерал-хорунжого М.Омеляновича-Павленка з першими успіхами Галицької армії у Вовчухівській операції і відзначив високу відданість і свідомість народу у боротьбі за республіку та її інтереси. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. – Том 1*. — С. 27.

---

1. Харків. Ухвалення РНК УСРР декрету про народний комісаріат радянської пропаганди. Цей орган державного управління мав на меті “розвиток і закріплення у свідомості трудових мас ідей революційно-комуністичного будівництва і особливо ідеї радянської влади”. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919)*. — С. 82–84.

4. Вінниця. Затвердження Директорією УНР закону про управління освітою в УНР. *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 14. — 1919. — 6 березня.

4. Харків. Повідомлення про відкриття першої робітничої школи, яка передбачала надавати робітникам повну середню освіту, готувати їх до навчання у Пролетарському університеті. При школі існував підготовчий відділ для малописьменних та неписьменних. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 27 февралья.

8. Ходорів. Зустріч головного отамана С.Петлюри з комісією Антан-ти на чолі з генералом М.Бартелемі, що прибула на переговори про розмежування Української галицької армії (УГА) і польської армії. За умови визнання Антантою УНР і ЗОУНР й допомоги українцям у боротьбі з більшовиками Головний отаман висловив готовність визнати кордоном між Польщею та ЗОУНР демаркаційну лінію, визначену місією (т. зв. “лінія Бартелемі”). Він також переконував мирну делегацію ЗОУНР пристати на ці умови. *Українська Ставка*. — 1919. — 5 березня; *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР*. — С. 168-169.

27 лютого — початок березня.

1. Одеський повіт. Збройний виступ робітників і селян с. Беляєвки проти французьких військ і білогвардійців. Повстання тривало до початку березня, після чого повстанці розсіялися по навколишніх селах. *Історія Української РСР*. — Т. 5. — С. 361.

28 лютого (п'ятниця).

1. Вінниця. Генштаб української армії оголосив на підставі закону від 13 січня 1919 р. мобілізацію старшин і козаків 1885, 1886 та 1887 рр.

народження у Волинській, Подільській, Київській і Херсонській губерніях. *Українська Ставка*. — 1919. — 1 березня.

1. Львів. Генерал Бартелемі в ультимативній формі заявив українцям про встановлення демаркаційної лінії між воючими сторонами по східній межі Львівського, Перемишлянського і Бібрського повітів і далі по р. Стрий. У результаті Львів і Дрогобицького–Бориславський нафтовий басейн залишалися у складі Польщі. У протилежному разі генерал погрожував запрошенням на територію ЗОУНР корпусу генерала Галлера. Українська делегація у складі О.Бурачинського, С.Витвицького і М.Лозинського відкинула пропозиції місії. *Довідник з історії України*. — С. 61; *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР*. — С. 169.

1. Генерал М.Омелянович-Павленко звернувся з відозвою до особового складу військ Галицької армії про зрив місією Антанти та делегацією Польщі мирних переговорів і закликав їх до зброї: “Нехай нас розсудить залізо і кров!”. *Рубльов О.С., Реснт О.П. Українські визвольні змагання*. — С. 299.

1. Київ. ЦК УПСР (центральної течії) ухвалив декларацію, в якій висловив прагнення до співробітництва з радянською владою. Відзначалося, що партія виступає “за Українську суверенну республіку, за союз з іншими республіками”, за диктатуру селянства і робітництва, за соціалізацію всієї землі “із запровадженням вільного переходу до колективної обробки землі”, за соціалізацію фабрик, заводів, націоналізацію залізниць, копалень, фінансів, утворення єдиної класової армії. *Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції*. — Т. ІУ. — С. 84; *Боротьба*. — 1919. — 5 березня.

1. Харків. Бюро української преси (БУП) опублікувало відозву радянського уряду України до вояків Директорії та галицьких січових стрільців. У відозві йшлося, що Петлюра є ворог трудящих України, він продає її інтереси західним імперіалістичним державам, його політика нічим не краща від Скоропадського. Відозва закликала переходити на бік радянської влади, вступати до лав Червоної армії. *Боротьба*. — 1919. — 28 лютого.

1. Харків. Публікація наказу народного комісара по військових справах про святкування 23 лютого річниці робітничо–селянської Червоної

армії. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 28 февраля.

6. Харків. Публікація постанови народного комісаріата праці про вихідні та святкові дні. До святкових днів увійшли як традиційні релігійні свята, так і нові громадсько-політичні. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 28 февраля.

Лютий.

1. Станіславів. На I з'їзді комуністичних осередків і груп організаційно оформилася Комуністична партія Східної Галичини (КПСГ), що виникла у листопаді 1918 р. Під впливом КП(б)У вимагала встановлення радянської влади за більшовицьким зразком. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. — Том 1. — С. 23.*

4. Вінниця. Культурно-просвітня комісія Трудового конгресу звернулася до міністерства освіти з побажанням, щоб усім випускникам вищих початкових та середніх шкіл було подаровано “Кобзар” Т.Шевченка. *Українська ставка.* — 1919. — 2 березня.

8. Катеринодар. Кубанська громада та Чорноморська українська рада надіслали до Директорії УНР меморандум з проханням повідомити Паризьку мирну конференцію про прагнення Кубані до самостійності та про спротив цьому генерала Денікіна, навколо якого зосередилися монархічні елементи. *ЦДАВО України. Ф. 1429. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 42-42 зв.*

Початок березня.

4. Харків. Наркомос УСРР видав постанову про організацію управління вищими навчальними закладами. Керівництво ВНЗ передавалось представникам держави — комісарам, при яких мали працювати вчені ради, що складались з викладачів. У великих містах, де функціонували багато вузів, створювались Ради комісарів вишів. *СУ УССР. — 1919. — С. 365-368.*

8. Варшава. На пропозицію представників Польщі в Парижі Скарбека і Адама польський сейм неодноразово зазначав у своїх постановках, що український національно-визвольний рух — це більшовизм, з яким

країнам Заходу слід боротися спільно. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — С. 179.*

1 березня (субота).

1. Київ. Виконком Всеукраїнської ради селянських депутатів (Селоспільки) ухвалив рішення про припинення своєї діяльності. Газета “Народня воля”, орган Селоспільки, була передана до нового керівництва, яке очолили Є.Касьяненко та І.Слинько. *Українська Ставка. — 1919. — 11 березня.*

1. Київ. Нарада Київської, Катеринославської та Житомирської організацій Бунда під головуванням М.Рафеса ухвалила комуністичну платформу і дала нову назву партії — Комуністичний Бунд. *Супруненко Н.И. Почерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине. — С. 228.*

1. Загальні збори Харківської організації Соціалістичної єврейської робітничої партії (СЕРП) після обговорення питання про національну політику висловили бажання підтримувати радянську платформу. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 4 марта.*

1. В Одесі французька контррозвідка заарештувала членів підпільної більшовицької організації “Іноземна колегія” Ж.Лябурб, Я.Єліна, М.Штилівкера, А.Вінницького та ін. Наступного дня вони були розстріляні. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 358.*

4. Харків. Декретом. РНК УСРР скасовано плату за навчання у вищій школі. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 549.*

4. Харків. Опубліковано обов’язкову постанову наркома освіти про реквізицію приватних бібліотек осіб, що втікли від радянської влади. Вони переходили у розпорядження відповідних органів радянської влади. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 1 березня.*

8. Одеса. Генерал Д’Ансельм у телеграмі до голови українського уряду С.Остапенка заявив про готовність надати негайну допомогу УНР за умови, що Директорію залишать С.Петлюра та О.Андрієвський.

Христюк П. *Замітки і матеріали до історії української революції.* — Т. IV. — С.103.

10. Житомир. Опубліковано інтерв'ю з Волинським губернським комісаром УНР Ф.Сумневичем, у якому аналізуються причини, що викликали хвилю єврейських погромів на Волині у січні—лютому 1919 р. *Волинське життя.* — 1919. — 1 березня.

1–6 березня (субота–п'ятниця).

1. Харків. III з'їзд КП(б)У, який зосередив головну увагу на проблемах відновлення і зміцнення радянської влади в Україні. Були розглянуті питання про ставлення до дрібнобуржуазних партій, про земельну і продовольчу політику, профспілковий рух. З'їзд визнав за необхідне взяти за основу Конституції УСРР Конституцію РСФРР з невеликими змінами у залежності від місцевих умов; провести через з'їзд рад України рішення про встановлення взаємовідносин з братськими радянськими республіками. З'їзд обрав ЦК КП(б)У із 15 членів і 6 кандидатів. *Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК.* — Т. 1. — К., 1976. — С. 44–54.

2 березня (неділя).

1. Вінниця. Директорія обговорила на своєму засіданні запропоновані союзним командуванням зміни у її складі і визнала їх неможливими. *Політична історія України ХХ століття.* — Т. 2. — С.336.

1. Харків. Публікація декрету СНК УСРР про створення робітничо–селянської Червоної армії. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 2 березня.

1.4. Харків. До міста прибув з Москви агітаційно–інструкторський потяг ім. В.Леніна, який займався культурно–просвітницькою, агітаційною діяльністю, провадив інструктаж органів радянської влади. Команда потягу була присутня на відкритті III Всеукраїнського з'їзду Рад. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 7 марта.

4. Харків. Оголошено декрет РНК УСРР про поширення доступу

робітничої та селянської молоді до вищих навчальних закладів України. При вступі до вищої школи заборонялось вимагати свідоцтва про освіту. З метою полегшення вступу робітничої молоді у середніх навчальних закладах в літній час передбачалось створення підготовчих курсів, т. зв. “нуль–семестрів”. *Золотверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.). — С. 238–239.*

4. Харків. Опубліковано відозву Всеукраїнського літературного комітету, що складався з представників “Пролеткульту”. У заяві повідомлялося, що пролетаріат повинен творити своє цілком нове мистецтво. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины. — 1919. — 2 марта.*

2–6 березня (неділя–четвер).

1. Москва. І установочний конгрес Комуністичного Інтернаціоналу ухвалив маніфест Комуністичного Інтернаціоналу до пролетарів усього світу, створив виконавчий комітет (ВККІ). *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 569.*

3 березня (понеділок).

1,4. Вінниця. Директорія ухвалила постанову про асигнування 2 млн. гривень на підтримку української преси на території УНР, яка зайнята ворожим військом. *ЦДАВО України. Ф.1092. — Оп.6. — Спр.2. — Арк.53.*

1. Харків. Оголошення РНК УСРР першої військової мобілізації на території Харківщини, за якою до Червоної армії призивалися громадяни 1896–1897 рр. народження. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 390.*

3. Харків. Ухвалення РНК УСРР декрету про відібрання надлишків одягу та білизни у буржуазії. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины. — 1919. — 6 марта.*

10. Вінниця. Утворення за постановою уряду УНР надзвичайної слідчої комісії для розслідування погрому 7–13 січня у Житомирі, на яку покладалося виявлення винуватців та притягнення їх до відповідальності. *Вістник державних законів УНР. — Вып. 13. — 1919. — 13 березня.*

3–10 березня (понеділок–понеділок).

1. Харків. У з'їзд УПСР (боротьбистів), на якому були присутні 56 делегатів. Обговоривши сучасний момент, з'їзд ухвалив комуністичну платформу, висловив бажання разом з більшовиками будувати в Україні радянську владу. Ухвалив розпочати обговорення питання про можливість організаційного об'єднання з КП(б)У. Оголосив про зміну назви партії, яка тепер стала називатися Українська партія соціалістів–революціонерів–комуністів (УПСР комуністів–боротьбистів). Ухвалив рішення про розробку нової програми партії, відповідно до змін, які у ній відбулися. До девізу партії “Борітеся—поборете!” був приєднаний комуністичний девіз “Пролетарі всіх країн, єднайтеся!”. *Боротьба*. — 1919. — 9, 11, 15, 16 березня.

4 березня (вівторок).

1. Вінниця. Державна нарада за участю членів Директорії, уряду, комісій Трудового конгресу, представників українських партій і громадських організацій обговорила та відкинула домагання Антанти змінити склад Директорії (відставка С.Петлюри та О.Андрієвського). Одночасно нарада декларувала бажання УНР продовжувати пошуки можливостей спільної боротьби проти більшовизму. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С.102–103.

4. Кам'янець–Подільський. Створення за ініціативою української інтелігенції Товариства дошкільного виховання ім. Песталоцці. Його очолив А.Животко, почесним головою стала С.Русова. *Життя Поділля*. — 1919. — 13 квітня.

4. Харків. Народний комісаріат освіти УСРР оголосив постанову, за якою населенню на місцях надавалося право самому вирішувати питання про те, якою мовою повинно провадитись викладання в школі. *Золотверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.)*. — С. 176.

4. Харківський губвиконком видав наказ про націоналізацію театрів у м. Харкові. *ЦДАВО України*. — Ф. 166. — Оп. 2. — Спр. 491. — Арк. 27.

6. Харків. Публікація декретів РНК УСРР про допомогу жертвам

контрреволюції та про націоналізацію усіх благодійних установ. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 4 марта.

5 березня (середа).

1. Вінниця. Опубліковано постанову ЦК УПСС, у якій йшлося про незадовільний стан армії УНР, як одну з причин військових поразок. В документі відзначалося, що в українській армії відсутнє централізоване командування, панує двовладдя та багатовладдя; невиправдано велика кількість штабних працівників; величезні кошти витрачаються марно через отаманщину, непрофесіоналізм, низьку дисципліну. Треба навести порядок, скоротити кількість підрозділів, штабних працівників. Постанова закликала старшин і козаків до порядку і дисципліни, які мають бути в справжній народній армії. *Українська Ставка*. — 1919. — 5 березня.

8. Париж. Нота повноважного представника УНР Г.Сидоренка Паризькій мирній конференції з приводу рішення народних зборів Хуста від 21 січня 1919 р. про прилучення Карпатської України до Великої України (УНР). У ноті попереджалося, що спроби Польщі, Румунії та Чехословаччини претендувати на розділ цих земель зустрінуть опір українського народу. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник*. — С.296.

8. Харків. Нота радянського уряду України до уряду РСФРР з пропозицією відмовитись від усяких переговорів з Директорією, яка стала на відверто контрреволюційний шлях. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 8 марта.

8. Варшава. Французький політичний діяч і дипломат, організатор антибільшовицьких виступів, голова антантівської місії у Варшаві Ж.Нуланс протягом 5–12 березня надіслав до Найвищої ради Антанти чотири телеграми з проханням направити до Польщі армію Ю.Галлера та 10 озброєних румунських дивізій. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР*. — С. 179.

6 березня (четвер).

1. Переїзд урядових установ УНР з Вінниці до Жмеринки, а звідти за кілька днів до Проскурова та Кам'янця–Подільського. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції.* — С. 103, 107, 121.

1. Жмеринка. Директорія затвердила постанову про введення до складу Кабінету міністрів міністра у єврейських справах. *Вістник державних законів УНР.* — Вип. 32. — 1919. — 20 серпня.

1. Харків. Засідання ЦК КП(б)У. Вперше створено Політбюро ЦК КП(б)У, до складу якого увійшли Г.Пятаков, А.Бубнов, Е.Квірінг, В.Мещеряков, Х.Раковський. Секретарем ЦК КП(б)У був обраний Г.Пятаков. *Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях.* — Т. 1. — С. 44.

1. Харків. Оголошення радянською владою першої військової мобілізації до Червоної армії. Публікація декрету РНК УСРР про мобілізацію до лав робітничо–селянської Червоної армії осіб призовного віку (громадян 1896–1897 рр. народження) та командного складу. Декретом оголошувалась також воєнно–кінська та підводна повинності. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 6 марта; *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919).* — С. 86.

1. Харків. Публікація декрету РНК УСРР про здачу зброї для потреб Червоної армії. За добровільну здачу зброї до 15 березня громадяни отримують на певну суму різного краму зі складів губраднаргоспу (тканини, с/г знаряддя праці тощо). Протягом наступних 10 днів розцінки знижатимуться на 10% кожного дня. Після 24 березня зброя відбиратиметься примусово, винні будуть покарані. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины.* — 1919. — 6 березня.

3. Харків. Наркомзем УСРР затвердив інструкцію “Про розподіл земель у тимчасове зрівняльне користування”. Нею передбачалося наділення селян землею після першочергового забезпечення радянських і колективних господарств. Окремою постановою сільськогосподарський реманент також передавався господарствам, які формувалися для колективного обробітку землі. *Узаконення и распоряжения Рабоче–крестьянского правительства Украины за 1919 год.* — Харьков,

1923. — № 25. — С. 369–379.

6. Харків. Публікація декрету СНК УСРР про відібрання надлишків одягу та білизни в буржуазії. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 6 березня.

8. Бірзула, Херсонська губ. Переговори уповноважених Директорії УНР (С.Остапенко, О.Греков, І.Мазепа, С.Бачинський) з представниками французького командування (полковник Фрайденберг) про вироблення умов для порозуміння між УНР і Антантою. Сторони не дійшли згоди, переговори закінчилися безрезультатно. *Політична історія України ХХ століття*. — Т. 2. — С. 339.

6–7 березня (четвер–п'ятниця).

10. Єврейський погром, влаштований частинами Червоної армії в м. Купині Кам'янець–Подільського повіту Подільської губ. *Сергійчук В. Погроми в Україні*. — С. 307.

6–10 березня (четвер–понеділок).

1. Харків. III Всеукраїнський з'їзд рад, який заслухав і обговорив звіт про діяльність уряду УСРР, військове, земельне, продовольче та ін. питання, ухвалив першу Конституцію УСРР, обрав ЦВК рад України із 99 членів і 27 кандидатів. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919)*. — С. 91–100; 103–107.

7 березня (п'ятниця).

1. Вінниця. Нарада українських соціалістів за участю С.Вікула, І.Мазепа, П.Феденка (УСДРП) та Д.Одрини, Н.Петренка, А.Степаненка (УПСР). З огляду на критичний стан окупаційних військ Антанти на півдні, учасники наради висловились за припинення переговорів з французьким командуванням. Єдиним виходом вони вважали орієнтацію на власні сили. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С. 103–104.

1. Харків. Ухвалення РНК УСРР постанови, за якою “конфіскований у колишніх приватновласницьких маєтках сільськогосподарський інвентар, живий і мертвий, не може бути розподілений у власність між

окремими господарями”. *СУ УССР. — 1919. — № 36. — С. 519.*

4. Харків. Опубліковано постанову народного комісаріату освіти УСРР про вшанування пам’яті Т.Шевченка. *Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 7 марта.*

8 березня (субота).

1.3. Харків. Раднарком УСРР ухвалив рішення про об’єднання діяльності Української ради народного господарства з Вищою радою народного господарства РСФРР; про об’єднання банківської справи обох республік. Цими постановами народногосподарське життя України підпорядковувалося всеросійському центру. *ЦДАВО України. Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 11.*

9 березня (неділя).

1. Київ. Повідомлення Бюро української преси про переїзд в найближчому часі радянського уряду України з Харкова до Києва. У Київському виконкомі створено комісію по підготовці помешкань, необхідних для уряду. *Боротьба. — 1919. — 9 березня.*

3. Проскурів. Затвердження Директорією УНР закону про хлібну повинність, який перекладав головну частку її виконання на заможне селянство. Господарства розміром до 2 дес. звільнялися від неї; для господарств розміром у 3–30 дес. повинність була незначною. Починаючи з 30 дес. господарства мали виконувати максимальний обсяг повинності. *Вісник державних законів УНР. — Вип. 19. — 1919. — 26 червня.*

4. Харків. Опубліковано постанову народного комісаріату освіти УСРР про мовну політику в галузі освіти. Відповідно до скасування державної мови і проголошення рівноправності мов, населенню надавалось право самому вирішувати, якою мовою провадити виклад у школі. Разом з тим ставилося завдання активно сприяти розвитку української мови. Тому у школах всіх типів з російською мовою викладання передбачалося обов’язкове вивчення української мови (або однієї з місцевих мов, які переважали у даній місцевості — польської, єврейської тощо). В якості обов’язкових предметів вводились історія та географія

України. *Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 9 марта.

4. Харків. Опубліковано постанову відділу вищої школи наркомату освіти про організацію управління вищою школою в Україні. Вищі навчальні заклади були позбавлені автономії та самоврядування. *Известия временного рабоче–крестьянского правительства Украины*. — 1919. — 11 марта.

7. Донбас. Біля станції Дебальцеве у бою проти денікінців загинула Л.Мокієвська (1896–1919) — активна учасниця Жовтневої революції та громадянської війни на Україні, командир бронепоезду Червоної армії, член більшовицької партії з 1917 р. *Коммунист*. — 1919. — 2 апреля.

10 березня (понеділок).

1. Харків. РНК УСРР затвердив “Договір про кордони з Російською Соціалістичною Радянською Республікою”. У ньому вперше були визначені кордони формально незалежної УСРР. Вони мали проходити по старим межах губерній: Чернігівської, Харківської, Таврійської. Територія УСРР обіймала 9 губерній, але Таврійську — без Криму, Чернігівську — без 4 північних повітів (Мглинського, Новозибківського, Суразького, Стародубського). *ЦДАВО України. Ф.2. — Оп. 1. — Спр. 18. — Ч. 1. — Арк. 70.*

1. Харків. Утворення окружних воєнних комісаріатів. Територія України була поділена у військово–адміністративному відношенні спочатку між двома округами: Київським (Чернігівська, Київська, Подільська, Волинська губ.) та Харківським (Харківська, Полтавська, Катеринославська, Донецька губ.) округами. Після поширення радянської влади на південь 9 квітня був створений Одеський військовий округ (Херсонська і Таврійська губ.). *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 390.*

1. Херсон. 1–ша бригада Задніпровської дивізії Червоної армії під командою Н.Григор’єва зайняла місто, вигнавши з нього війська Антанти. *Боротьба*. — 1919. — 14 березня.

11 березня (вівторок).

1. Проскурів. Державна нарада, на якій були присутні члени

Директорії, уряду, представники політичних партій. Заслухано звіт уряду, який зробив С.Остапенко, обговорено питання про подальшу зовнішньополітичну орієнтацію УНР. ЦК УПСР (центральної течії), що перебував на радянській території, через своїх емісарів І.Лизанівського та А.Степаненка передав Директорії домагання припинити переговори з Антантою та відновити переговори з Радянською Росією, визнавши попередньо радянську форму влади в Україні. До цих вимог приєдналась й УСДРП. Головний отаман С.Петлюра висловився проти переговорів з більшовиками. Нарада не прийшла до єдиної думки. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. — С. 111–112*

1. Париж. Заступник міністра закордонних справ УНР А.Марголін, член української делегації на Паризькій мирній конференції, подав у відставку на знак протесту проти хвилі єврейських погромів в Україні. *Гунчак Т. Симон Петлюра і євреї. — С. 17.*

4. В УНР відзначали День пам'яті Тараса Шевченка. За наказом уряду було відмінено навчання в освітніх закладах, припинена робота державних та громадських установ, в усіх церквах відслужена Служба Божа, проводилися урочисті лекції та вечори. *ЦДАВО України. Ф.538. — Оп.1. — Спр.72. — Арк.2; Життя Поділля. — 1919. — 12 березня.*

4. У Києві відбулось Шевченківське свято, організатором якого виступив комітет, складений з представників українських організацій. Гроші на проведення дали українські банки та кооперативи. Було проведено 5 дитячих ранків, 2 вечірні вистави у театрах, панахида у Софійському соборі, де співали українські хори. Як додаток до газети "Известия Временного робоче-крестьянского правительства Украины" вийшла одноденна газета "Тарасове свято". *Боротьба. — 1919. — 16 березня.*

6. Вінниця. Відділ Українського Червоного Хреста, який вже відкрив у місті чайну, їдальню та лазню для біднішого населення, звернувся до українських громадських, кооперативних, селянських організацій з проханням допомогти коштами, продовольством, білизною, ліками для відкриття шпиталю на 50 ліжок. *Українська Ставка. — 1919. — 11 березня.*

12 березня (середа).

1. Проскурів. Приїзд до Директорії делегації ЗОУНР на чолі з Є.Петрушевичем. Галицький провід висловила категорично проти припинення переговорів з Антантою. Він вважав, що переговори з більшовиками можна вести лише у випадку, якщо не вдасться домовитись з Антантою. Голова Української національної ради Є.Петрушевич увійшов до складу Директорії як представник від ЗОУНР. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції.* — С. 113, 120.

1. Генерал Бартелемі у заяві Комісії польських справ Паризької мирної конференції наголосив, що ситуація біля Львова критична. Поляки без негайної допомоги будуть розбиті і викинуті з міста. У відповідь голова комісії Ж.Камбан звернувся до Вищої ради з вимогою негайного відправлення до Польщі армії Ю.Галлера. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР.* — С. 171; *Довідник з історії України.* — С. 556-557.

12–15 березня.

1. Проскурів. Спільна нарада ЦК УСДРП та представників УСДРП (незалежних). Під впливом незалежників УСДРП приєдналась до вимог УПСР визнати радянську форму влади в Україні, припинити переговори з Антантою і відновити з Радянської Росією. *Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції.* — Т. IV. — С. 109.

13 березня (четвер).

1. Жмеринка. Невдала спроба більшовицького повстання робітників і селян, незадоволених владою Директорії. Заколот був ліквідований українськими військами, але участь у ньому залізничників паралізувала роботу цього важливого транспортного вузла, що в подальшому сприяло падінню влади УНР. *Гражданская война на Украине.* — Т. I. — Кн. I. — С. 683–684; *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції.* — С. 107–108.

1. Проскурів. Декларація Січових стрільців, у якій вони заявили, що

стоять на платформі самостійності України і служитимуть тому режиму, який цю самостійність забезпечить. Якщо українська республіка у Києві підтвердить, що стоїть на платформі самостійності, вони можуть підтримати радянську владу на місцях. *Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. — Т. IV. — С. 117–118.*

1. Зайняття Житомира частинами Червоної армії. *Гражданская война на Украине. — Т. 1. — Кн. 1. — С. 676.*

3. Донбас. Об'єднання Юзівського, Макіївського і Петровського металургійних заводів у Державний Південноросійський металургійний трест. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — С. 325.*

14 березня (п'ятниця).

1. Проскурів. Кабінет міністрів на чолі з С. Остапенком надіслав листа до Директорії з проханням про відставку. *Політична історія України ХХ століття. — Т. 2. — С. 340.*

1. Харків Перша сесія Центрального виконавчого комітету рад України (ВУЦВК) третього скликання обрала головою ВУЦВК Г. Петровського, членами президії — К. Ворошилова, В. Затонського, С. Косіора, Г. Петровського, О. Хмельницького; затвердила прийняту III з'їздом рад Конституцію, призначила новий склад Раднаркому — радянського уряду України у складі: Х. Раковський (голова), А. Бубнов, К. Ворошилов, Голубков, О. Жарко, В. Затонський, Ф. Земіт, Е. Квірінг, Б. Магідов, В. Межлаук, М. Подвойський, І. Русаков, М. Скрипник, І. Халевський, О. Хмельницький, О. Шліхтер. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919). — С. 101–103.*

1. Червона армія зайняла Мелітополь, 15 березня був зайнятий Бердянськ. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919). — С. 706.*

6. Харків. Публікація декрету СНК УСРР про заснування Ради захисту дітей — спеціального органу для організації допомоги дітям трудового населення та охорони їх здоров'я. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 14 марта.*

15 березня (субота).

1. Проскурів. Нарада представників ЦК УСДРП (незалежних) (А.Драгомирецький та М.Ткаченко) з представниками ЦК УСДРП, на якій обговорювалося питання про зміну влади в УНР шляхом державного перевороту, створення уряду радянської орієнтації. Пропозицію про переворот було відкинуто. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції — С. 116–117.*

1. Початок контрнаступальної операції армії УНР на Київському напрямі (Житомир–Коростень–Мозир). *Антонов–Овсеєнко В.А. Записки о гражданской войне. — Т. 3. — С.280–283.*

1. Південь України. Війська Антанти залишили Миколаїв та повернулися до Одеси. До Миколаєва увійшла 1-ша бригада Задніпровської дивізії Червоної армії під командою Н.Григор'єва. Того ж дня командувач союзними військами на півдні Росії генерал д'Ансельм ввів стан облоги в зоні окупації. *ЦДАВО України. Ф. 1078. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 39.*

3. Проскурів. Затвердження Директорією УНР постанови про тимчасове користування землею у 1919 р., за яким малоземельне та безземельне селянство мало отримати у тимчасове користування землю з запасного земельного фонду УНР. Здійснення передачі землі покладалось на повітові земельні управи під наглядом губернських земельних управ. *Вістник державних законів УНР. — Вип. 32. — 1919. — 20 серпня.*

4. Київ. Ухвалення Всеукраїнською радою мистецтв постанови про націоналізацію київських театрів, на основі якої біло створено Перший театр УСРР ім. Т.Шевченка (головний режисер О.Загаров), Другий театр ім. В.І.Леніна (головний режисер К.Марджанішвілі), Перший молодий театр Київської ради робітничих депутатів (головний режисер Л.Курбас), Опера Української радянської республіки ім. К.Лібкнехта (режисери Я.Гречнев, А.Улуханов). *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні: Хронологічний довідник. — С. 326*

6. У Києві оприлюднено результати перепису населення. У місті нараховувалося 505 тис. мешканців, що було на 43 тис. більше, ніж у

1917 р. *Боротьба*. — 1919. — 16 березня.

7. Одеса. Арешт білогвардійцями керівника більшовицького підпілля І.Смирнова (М.Ласточкіна), якого пізніше було страчено. *Історія Української РСР*. — Т. 5. — С. 359.

16 березня (неділя).

4. Київ. Розпочала роботу художня секція при Київському губернському відділі народної освіти. В її роботі брали участь відомі українські художники А.Петрицький, В.Меллер, М.Прахов та ін. *ЦДАВО України*. Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 429, — Арк. 60–61.

17 березня (понеділок).

1. Київ. Відкриття 3-ї українська конференція Єврейської об'єднаної соціалістичної робітничої партії (ОЄСРП), на яку прибуло біля 50 учасників з 25 місць. Конференція надіслала голові радянського уряду України Х.Раковському телеграму з вимогою оголосити поза законом Директорію та всіх винних у погромній вакханалії; звернулася з проханням надати державну допомогу усім постраждалим від погромів. *Боротьба*. — 1919. — 20, 21 березня.

18 березня (вівторок).

1. Переїзд членів Директорії з Проскурова до Рівного та Станіславова (Є.Петрушевич, О.Андрієвський), уряду УНР — до Рівного і Кам'янець-Подільського. Від'їзд С.Остапенка та К.Мацієвича до Одеси, щоби продовжити переговори з Антантою. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С. 120.

1. Вступ Червоної армії до Вінниці. *ЦДАВО України*. Ф. 1078. — Оп. 2. — Спр. 26. — Арк. 20.

1. Київ. Газета “Боротьба”, орган УПСР (комуністів–боротьбистів), оголосила про свій перехід на комуністичні позиції. *Боротьба*. — 1919. — 18 березня.

1. Харків. Чорносотенці влаштували антисемітську агітацію серед мобілізованих до Червоної армії, розповсюджували листівки з погромними

закликами. Для придушення заворушень був висланий караульний загін, 15 осіб заарештовано. *Коммунист.* — 1919. — 22 марта.

8. Париж. Нота повноважного представника УНР Г.Сидоренка до Паризької мирної конференції з протестом проти окупації Буковини Румунією і застосування щодо українського населення жорстокого окупаційного режиму. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні: Хронологічний довідник.* — С. 297.

19 березня (середа).

1. Наказний отаман Дієвої армії О.Греков віддав наказ про розвиток наступу Північної групи та Запорізького корпусу на Київському напрямку. *ЦДАВО України. Ф. 1978.* — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 152.

1. Жмеринка. Збройне повстання проти влади Директорії. Наступного дня до міста увійшов Таращанський полк Червоної армії. З переходом Жмеринки до більшовиків Південно-Західний фронт був відрізаний від решти української армії. Крім того, втрата залізничної лінії Жмеринка—Проскурів призвела до розпорошення українського державного центру. *Гражданская война на Украине.* — Т.1. — Кн.1. — С.683–684; *Боротьба.* — 1919. — 22 березня; *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції.* — С. 120.

1. Париж. “Рада чотирьох” Паризької мирної конференції (президент США В.Вільсон, прем’єр-міністр Франції Ж.Клемансо, Англії — Д.Ллойд-Джордж, Італії — В.Орландо) звернулася до головнокомандувача Галицької армії генерала М.Омеляновича-Павленка та командувача польськими військами Т.Розвадовського із закликом припинити військові дії і розпочати мирні переговори. *Гражданская война и военная интервенция в СССР. Энциклопедия.* — М., 1983. — С. 93, 260, 335.

20 березня (четвер).

4. Рада Харківського університету прийняла постанову, спрямовану проти рішення радянської влади скасувати автономію вищої школи та

призначити керівниками комісарів, “які зовсім не знайомі ні з ладом складного академічного життя, ні з господарською стороною справи”. Цю постанову підтримала професура Київського університету та ряду інших вишів. *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.). — С. 236–237.*

10. Житомир. Після запеклих боїв місто було захоплено українським військом. Кілька днів по тому тривали єврейські погроми, влаштовані українськими вояками. *Коммунист. — 1919. — 25 апреля.*

20–22 березня .

1. Кам’янець–Подільський. Повітовий селянський з’їзд за участю М.Грушевського, І.Лизанівського та ін. есерівських провідників. Після обговорення поточного моменту з’їзд ухвалив резолюцію на користь радянської форми влади, висловився проти переговорів з представниками Антанти та за відновлення переговорів з більшовиками. *І.Мазена. Україна в огні й бурі революції. — С. 121.*

21 березня (п’ятниця).

1. Вапнярка. “Заколот отамана Волоха” — виступ командування Запорізького корпусу проти Директорії. Отамани О.Волох, О.Данченко, Б.Поджій, М.Волощенко видали універсал, де заявили про перехід на платформу радянської влади і утворили комітет Південно–Західного фронту. 28–29 березня комітет телеграфно звертався до Х.Раковського та В.Антонова–Овсієнка, але досягти порозуміння з радянським керівництвом не зміг. Українське військо втратило боєздатність і відступило з Вапнярки. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції. — С. 130; Боротьба. — 1919. — 2 квітня.*

1. Будапешт. Проголошення радянської влади в Угорщині. *Антонов–Овсєенко В.А. Записки о гражданской войне. — Т. 4. — М.–Л., 1932. — С. 30.*

22 березня (субота).

1. Кам’янець–Подільський. Утворення представниками УСДРП та

УПСР (центральної фракції) Комітету охорони республіки. Комітет висунув вимоги до Директорії: негайно припинити переговори з Антантою в Одесі; почати переговори з радянським урядом України, де домагались визнання радянськими урядами України і Росії самостійності і незалежності УСРР, виведення російських військ з України. До складу комітету входили: В.Чехівський (голова), А.Степаненко, І.Лизанівський, І.Романченко, І.Мазепа, М.Ткаченко та ін. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції.* — С. 122–125.

1. Київ. Переїзд з Харкова народного комісаріату освіти, прибуття наркомів В.Мещерякова (землеробства), В.Затонського (освіти), управляючого справами РНК Грановського. *Коммунист.* — 1919. — 23 марта.

1.8. Станіславів. За підписом голови Держсекретаріату С.Голубовича в Париж відправлена телеграма про згоду уряду ЗОУНР на припинення воєнних дій і проведення мирних переговорів. *Литвин М.Р., Науменко К.С. Історія ЗУНР.* — С. 180.

4. Харків. Утворення у складі Ради мистецтв Комітету образотворчих мистецтв, в якому переважали представники Пролеткульту. Своїм головним завданням комітет вважав широку пропаганду образотворчого мистецтва серед робітників і селян. *ЦДАВО України. Ф. 10.* — Оп. 2. — Спр. 521. — Арк. 8,15.

10. Бердичів. 22 і 24 березня два полки Червоної армії вчинили у місті єврейський погром, зчинивши грабунки і насильства. *Вісти ВУЦВК.* — 1919. — 3 квітня.

22–23 березня (субота–неділя).

1. Станіславів. З'їзд Української радикальної партії. Поряд з вимогами свободи і незалежності, соборності української держави, національно-культурного будівництва, з'їзд ухвалив постанови про вивласнення поміщицьких і церковних земель та соціалізацію великих промислових підприємств, банків, торгівлі. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. — Том 1.* — С. 21.

23 березня (неділя).

1. Москва. Директива головнокомандувача Червоної армії І.Вацетіса командувачу Українського фронту В.Антонову-Овсієнку з вимогою просуватися до кордонів Галичини і Буковини, щоби встановити безпосередній зв'язок з радянськими військами Угорщини. *Політична історія України ХХ століття*. — Т. 2. — С. 342.

1. Київ. Переїзд з Харкова до Києва народного комісаріату охорони здоров'я. *Боротьба*. — 1919. — 18 квітня.

1. Київ. Повідомлення про переїзд з Харкова до Києва ЦК УПСР (комуністів–боротьбистів). *Коммунист*. — 1919. — 23 марта.

3. Кам'янець–Подільський. Затвердження Директорією УНР закону про порядок передачі й користування сільськогосподарським живим і мертвим реманентом, який став доповненням земельного закону від 8 січня 1919 р. *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 19. — 1919. — 26 червня.

8. Кам'янець–Подільський. Затвердження Директорією УНР постанови про вислання надзвичайного посольства до Кубанщини, Грузії та Республіки союзу народів Черкесії та Дагестану. *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 19. — 1919. — 16 червня.

23–24 березня (неділя–понеділок).

1. Київ. Повітовий селянський з'їзд, на який прибуло 72 делегати (замість 250), що представляли 10 волостей з 22. На з'їзді був помітний розподіл на дві частини: меншу — комуністичну, більшу — не комуністичну, а просто селянську, виступаючу проти комуни, що вносить розбрат у селянське життя. Обговоривши політичний момент, з'їзд в резолюціях виступив проти надмірної централізації радянської влади; в земельному питанні — за соціалізацію землі, схвалив артільну форма господарства, висловився проти комуни. *Боротьба*. — 1919. — 25, 26 березня.

23 березня — 1 квітня (неділя–вівторок).

1. Район Бердичіва. Три спроби штурму міста Окремою групою Січових стрільців (біля 8 тис. вояків), що завершилися невдачею. *Безручко М.*

Січові стрільці в боротьбі за державність // За державність: Матеріали до історії війська Українського. — Каліш, 1932. — № 3. — С. 58–59.

24 березня (понеділок).

1. Київ. II всеукраїнська конференція партії Поалей–Ціон висловила на підтримку радянської влади, проте заявила, що влада не може бути монополізована лише однією партією, а повинна зібрати усі соціалістичні революційні партії, які стоять на радянській платформі. *Боротьба. — 1919. — 1 квітня.*

8. Париж. Дебати у французькому парламенті з східноєвропейського питання. Соціалісти звинуватили уряд у тому, що він поводить з Україною, як із своєю колонією, не допускаючи туди дипломатів з інших країн, зокрема США. Через це на Паризькій мирній конференції Україна не може відстояти своїх національних інтересів. *Робітнича газета. — 1919. — 21 квітня.*

25 березня (вівторок).

1. Варшава. За сприяння Антанти Польщі вдалося укласти угоду з Австрією і Чехо-Словаччиною про транзит через їх території військових транспортів з Франції та Італії. До армії Галлера ще в лютому зголосилися 17 тис. бранців з італійських таборів, 4 тис. емігрантів з Франції, 10 тис. з Англії, 2 тис. із США. За два місяці їх кількість зросла до 91 тис. солдатів і 857 офіцерів. *Литвин М.Р. Українсько-польська війна. 1918-1919 рр. — С. 341.*

25–27 березня (вівторок–четвер).

8. Париж. “Ради чотирьох” Паризької мирної конференції ухвалила рішення про евакуацію військ Антанти з Одеси. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 367.*

25 березня – 15 квітня (вівторок–вівторок).

1. Станіславів. Третя сесія Української національної ради ЗОУНР. *Довідник з історії України. — С. 929.*

26 березня (середа).

1. Район Ковеля та Володимир–Волинського. Поляки розбили Ковельський загін армії УНР, перейшли р. Стохід і почали наступ, загрожуючи Луцьку. *Прохода В. Записки до історії Сірих // За державність. — Ч.1. — Каліш, 1929. — С.103.*

1. Київ. Газетне повідомлення про завершення II з'їзду Української партії лівих соціалістів–революціонерів (УПЛСР), на якому відбувся розкол партії. Менша частина, лояльна до більшовиків, створила УПЛСР (борбистів). Більшість членів (т.зв. активісти) виступила за непримиренну боротьбу з комуністами, залишила з'їзд і перейшла до підпілля. *Боротьба. — 1919. — 26 березня.*

1.3. Москва. Угода між Вищою радою народного господарства РСФРР і Радою народного господарства УСРР про проведення єдиної економічної політики: об'єднання товарних фондів, встановлення єдиних цін на сировину, фінансування промисловості УСРР ВРН. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 569; Известия ВУЦИК. — 1919. — 12 апреля.*

26–27 березня.

1. Здолбунів, Рівне. Наради ЦК УПСР, на яких обговорювалося питання реорганізації вищої влади УНР. Вироблено таку платформу: проголошення С.Петлюри військовим диктатором, розпуск Ради народних міністрів, створення адміністрації диктатора та Військової ради, мир з Польщею, війна з більшовиками. Запропонована на розгляд С.Петлюрі, 29 березня платформа була ним відхилена. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — С. 298.*

27 березня (четвер).

1. Ходорів. Широка нарада урядових і військових діячів ЗОУНР і УНР під головуванням Є.Петрушевича. Вирішено надіслати на Паризьку мирну конференцію делегацію із завданням усіма заходами добиватися заключення миру. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — С. 181.*

8. Париж. Нота повноважного представника УНР Г.Сидоренка до Паризької мирної конференції. У ній висловлювалась незгода з декларацією російської делегації від 9 березня про збереженні єдності Росії; йшлося про право України на національне самовизначення; ставилося питання про допущення делегації УНР до участі в конференції та негайне визнання незалежності УНР. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — С. 298.*

27–28 березня (четвер-п'ятниця).

1. Хирів. Переговори між делегаціями ЗОУНР і Польщі за участю спостерігача із Парижу генерала Ф.Кернана. Поляки вимагали від українців відійти на “лінію Бартелемі”, в противному разі погрожували армією Галлера. Українці відмовилися і запропонувати припинити вогонь та провести переговори в Парижі під опікою Найвищої ради мирної конференції. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — С. 180 -181.*

27–29 березня (четвер–субота).

1. Маріуполь. Бої за місто між радянськими частинами (3-я Задніпровська бригада Н.Махна) та білогвардійцями й французькою ескадрою. 29 березня 1919 р. махновці взяли місто. *Верстюк В. Махновщина. — С. 76.*

28 березня (п'ятниця).

1. Кам'янець–Подільський. Самоліквідація Комітету охорони республіки. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. — С. 125.*

1. Київ. Повідомлення про переїзд з Харкова до Києва народного комісаріату внутрішніх справ, окремих відділів наркомату продовольства, для яких приготували приміщення кількох готелів та житлових будинків. *Боротьба. — 1919. — 28 березня.*

1. Повідомлення про арешт Київською губчека і утримання в якості заручників членів УСДРП та УСДРП (незалежних) В.Садовського, Л.Чикаленка, А.Пісоцького, Ю.Мазуренка, А.Яковенка та ін. В офіційній

заяві йшлося, що доля заручників залежатиме від подальшої поведінки партій. *Коммунист.* — 1919. — 28 марта.

1. Червона армія зайняла Проскурів і Могилів–Подільський. *Боротьба.* — 1919. — 30 березня.

1. Жмеринка. До начальника залоги Червоної армії звернулася делегація від українського війська, яке займало район залізниці між Браїловом, Одесою та Бессарабією. Після переговорів відбувся перехід 10 тис. українців до Червоної армії. Перед здачею у цих частинах велась активна агітація за комуністичний режим з роздачею листівок. *Боротьба.* — 1919. — 30 березня.

1. Київ. Публікація декрету РНК УСРР про введення цензури для статей військового характеру у періодичних виданнях. *Известия исполнительного комитета Киевского Совета рабочих депутатов.* — 1919. — 28 марта.

28–29 березня (п'ятниця-субота).

1. Станіславів. Надзвичайний з'їзд Української національно-демократичної партії (УНДП) змінив назву партії на Українську народно-трудову партію (УНТП). Ухвалив нову програму, яка вимагала “вивласнення земель великої посілості; усунення здатних до праці галузей промислу, торгівлі, кредиту; державного забезпечення мінімуму існування кожного громадянина; суспільної опіки; громадянських прав і свобод”. Головою УНТП обрано А.Горбачевського. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. – Том 1. — С. 21.*

1. Станіславів. Конференція Української соціал-демократичної партії (УСДП) засудила дії уряду ЗУНР, намітила першочергові заходи організації боротьби за перемогу соціалістичних сил в соборній Україні. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. – Том 1. — С. 21.*

30 березня (неділя).

1. Вапнярка. Червона армія остаточно оволоділа містом, узявши в полон український Республіканський полк з усім озброєнням та значні трофеї: кілька гармат, 40 кулеметів, 2 бронепотяги, велику кількість

військового майна. *Директиви командования фронтов Красной Армии.* — Т. 2. — С. 191; *Боротьба.* — 1919. — 4 квітня.

1. Херсон. У місті відбулась демонстрація на підтримку радянської Угорщини. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919).* — С. 705.

8. Станіславів. Спільне засідання Галицького уряду з представниками Директорії (О.Андрієвський, Є.Петрушевич, Ф.Швець) та уряду УНР (І.Фещенко–Чопівський, М.Корчинський, Д.Симонів) ухвалило, що на Паризькій мирній конференції Україну представлятиме спільна делегація від УНР та ЗОУНР. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції.* — С. 277.

30–31 березня (неділя-понеділок).

1. Станіславів. З'їзд Селянсько-робітничого союзу за участю 1200 делегатів від 33 повітів. З'їзд висловився за встановлення тісних зв'язків з українським радянським урядом, засудив інтервенцію Радянської Росії проти України. У прийнятих резолюціях вимагав конфіскації поміщицьких і церковних земель та безоплатну передачу їх селянам; націоналізації промислових підприємств; запровадження 8-годинного робочого дня; встановлення робітничого контролю над виробництвом. Обрав 61 делегата до Української національної ради. УНРада відмовилася вводити їх до свого складу. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. – Том 1. — С. 23.*

10. Радомишль. Єврейський погром у місті, розпочатий українським військом, до якого приєднались повстанські загони отамана Соколовського. *Боротьба.* — 1919. — 13 квітня.

31 березня (понеділок).

1. Наказ Головної команди військ УНР про боротьбу з дезертирами, провокаторами, темними елементами, які дезорганізують тили армії УНР, чинять заколоти, грабують селян, проводять злочинну агітацію. *Вільна Україна (Рівне).* — 1919. — 3 квітня.

1. Київ. Постанова РНК УСРР про оголошення отаманів Соколов-

ського, Гончара (Батрака) та Орловського, загони яких оперували у найближчих до Києва волостях, “поза законом” за “повстання проти робітничо–селянської влади і порушення державного порядку”. *Боротьба.* — 1919. — 5 квітня.

1. Червона армія зайняла Маріуполь. *Антонов–Овсеенко В.А. Записки о гражданской войне.* — Т. 3. — С. 192.

8. Київ. Голова РНК УСРР, нарком закордонних справ Х.Раковський прийняв представників київського консульського корпусу. Дипломатам було запропоновано знехтяться по радіотелеграфу зі своїми урядами та з’ясувати, чи визнають вони УСРР та чи готові прийняти її дипломатичних представників. *Боротьба.* — 1919. — 1 квітня.

Кінець березня.

1. Наступальні операції Червоної армії розкололи армію УНР і змусили Південну групу перейти до Румунії, а Північну відступити на Волинь. Протягом короткого часу більшовики зайняли Коростень, Житомир, Бердичев, Проскурів, Гусятин, Новоград-Волинський, Одесу. На середину квітня їх війська вийшли на Збруч. В таких обставинах Антанта побоювалась, що ЗОУНР може піти на союз з радянською Україною. *Литвин М.Р. Українсько-польська війна. 1918-1919 рр.* — Львів, 1998. — С. 282.

4. Київ. Після переїзду РНК УСРР з Харкова до Києва до складу наркомату освіти увійшли співробітники колишніх міністерств освіти національних урядів, які займали посади т. зв. “консультантів”. Це була реалізація декларованої комуністичною партією політики “використання буржуазних фахівців”. *ЦДАВО України. Ф. 166.* — Оп. 1. — Спр. 616. — Арк. 5; спр. 187. — Арк. 8.

Березень.

1. Харків Голова РНК УСРР Х.Раковський здійснив 10–денну подорож, по південних губерніях та Донбасу. Відвідав Катеринослав, Мелітополь, Олександрівськ, Миколаїв, Херсон, Знам’янку, Кременчук, Полтаву, Алчевськ, Луганськ тощо. Всюди було проведено наради з

апаратом радянської влади. *Боротьба*. — 1919. — 29 березня.

1. Мінськ. XI загальна партійна конференція Бунду проголосила визнання радянської влади, зробивши застереження, що бундівці не беруть на себе відповідальності за її політику та залишаються на платформі тактичної опозиції. На з'їзді був присутній М.Рафес — представник комуністичного Бунду України. *Боротьба*. — 1919. — 28 березня.

Початок квітня.

1. Київ. УСДРП (незалежних) та ліві групи інших українських партій, заручившись підтримкою отаманів повстанських загонів, провели нараду, на якій підписали угоду про спільну боротьбу проти радянської влади і об'єднання керівництва всіма повстанськими загонами в Україні.

1. Сквиря, Київська губ. УСДРП (незалежних) утворила Всеукраїнський революційний комітет (Всеукрревком), який після поповнення його представниками УПСР та Селоспілки перейменовано в Головну повстанську раду (голова А.Драгомирецький), а також Головний повстанський штаб і оголосила про початок антибільшовицького селянського повстання. Головним отаманом повстанських військ став Ю.Мазуренко, начальником штабу — З.Малолітко (Сатана). Повстанські органи ставили своїм завданням також боротьбу проти “внутрішньої реакції”, тобто Директорії, яку вони вважали дрібнобуржуазною. Антонов–Овсеєнко В.А. *Записки о гражданской войне*. — Т.4. — М.–Л., 1933. — С. 168; Шаповал М. *Велика революція і українська визвольна програма*. — Прага, 1928. — С.142; Феденко П. *Ісаак Мазепа — борець за волю України*. — Лондон, 1954. — С.92.

1 квітня (вівторок).

1. Київ. Публікація декрету РНК УСРР про оголошення “поза законом” отамана Зеленого (Д.Терпила), який звинувачувався в заколоті проти радянської влади. *Известия исполнительного комитета Киевского Совета рабочих депутатов*. — 1919. — 1 апреля.

1.3. Повідомлення з преси, що на 1 квітня сума контрибуції, внесеної буржуазією Києва, склала 40 848 тис. крб., щоденні надходження

складали 150–200 тис. крб. Випущено з-під арешту 107 осіб, що сплатили контрибуцію. *Коммунист.* — 1919. — 5 апреля.

5. На підставі декрету “Про відокремлення церкви від держави” закрита Київська духовна академія. *Боротьба.* — 1919. — 29 квітня.

6. Київ. Публікація постанови РНК УСРР про організацію державної допомоги постраждалим від єврейських погромів. *Известия исполнительного комитета Киевского Совета рабочих депутатов.* — 1919. — 1 квітня.

1–3 квітня (вівторок–четвер).

1. Миргород, Полтавська губ. Виступ червоноармійців проти радянської влади, у якому взяли участь запасний батальйон, караульна сотня та міліція. Повстанці розгромили ЧК, провели арешти та обшуки у комуністів. Ад’ютант батальйону Дубчак оголосив себе командиром повстанців Лівобережної України. Повстання тривало три дні й було придушене Червоною армією. *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 18 апреля.

2 квітня (середа).

1. Мозир. На бік української армії перейшла Тульська бригада Червоної армії у складі двох полків піхоти, кінного і гарматного дивізіонів, які мали 200 кулеметів і 35 гармат. Була переформована у Русько–Тульський загін, що увійшов до Північної групи армії УНР. *ЦДАВО України. Ф. 1078. — Оп. 1. — Спр. 97. — Арк. 56.*

1. Переяслав. На мітингу в одному з полків Червоної армії була ухвалена резолюція, запропонована незалежниками. У ній говорилося, що влада в Україні повинна належати місцевим людям — українцям, а не окупантам та спекулянтам на комунізмі. *Політична історія ХХ століття.* — Т. 2. — С. 366.

1. Харків. З’їзд політпрацівників Червоної армії в Україні, на якому були присутні 79 делегатів, з них 55 комуністів, 18 співчуваючих. З’їзд накреслив заходи щодо поліпшення політичної роботи у військах і розробив чіткі інструкції з ряду питань. В основу інструкцій було покладено досвід будівництва збройних сил РСФРР. *Известия ВУЦИК.* — 1919.

— 24 апреля; *История Украинської РСР*. — Т. 5. — С. 395–396.

4. Київ. Публікація постанови Всеукраїнського кінокомітету про заборону приватних кіно- та фотозйомок. З моменту опублікування у межах України заборонялася будь-яка зйомка вуличних подій, маніфестацій, пересування військ і т. ін. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 2 апреля.

6. Комісія по стратегічному переселенню робітників і виселенню буржуазії при Київській раді дала розпорядження домовим комітетам двох великих 9-поверхових будинків по вул. Інститутській звільнити в одному з будинків три верхніх поверхи, в іншому — п'ять. Наказувалося залишити в квартирах меблі, посуд і речі, дозволялося забрати лише трохи білизни, одягу та предметів домашнього вжитку. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 4 апреля.

2–7 квітня (середа–понеділок)..

1. Єлісаветград. З'їзд представників анархістської конфедерації “Набат”, яка складалася з двох десятків анархістських організацій. *Верстюк В. Махновщина*. — С. 125–126.

3 квітня (четвер).

1. Одеса. Наказ генерала д'Ансельма про залишення міста військами союзників. Початок евакуації за рішенням Антанти союзних військ з півдня України. Флот ще деякий час перебував у Новоросійську та Акермані, блокуючи Чорноморське узбережжя. *История Украинської РСР*. — Т. 5. — С. 367.

4. Київ. Публікація декретів РНК УСРР про передачу історичних та художніх цінностей у розпорядження народного комісаріату освіти; про оголошення колишніх маєтків Фальц-Фейна “Асканія-Нова” та “Слізаветфельд” народним заповідним парком. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 3 квітня.

4 квітня (п'ятниця).

1. Київ. ЦК КП(б)У ухвалив вважати мобілізованими до лав Червоної армії усіх членів партії. *История Украинської РСР*. — Т. 5. — С. 391.

---

1. Київський комітет КП(б)У оголосив розпущеною польську секцію партії. Членам секції було надане право вступати до лав комуністичної партії на загальних засадах. *Коммунист.* — 1919. — 6 апреля.

1. Крим. Після жорстоких боїв з білогвардійською Кримсько–Азовською Добровольчою армією війська Українського фронту Червоної армії вступили до Криму, захопивши міста Перекоп та Вірменський Базар. 8 квітня вони відвоювали від білих Джанкой. Залишаючи його, білогвардійці пограбували місто. *ЦДАВО України. Ф. 1738.* — Оп.1. — Спр. 28. — Арк. 10.

1. Станіславів. Сесія УНРади затвердила закон про введення в обіг гривень і карбованців. *Кугутяк М. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1.* — С. 504.

4. Київ. Постанова РНК УСРР про обов'язкову публікацію українською та російською мовами всіх державних декретів, звернень та інших документів. Вивіски на державних і громадських установах також мали бути двомовними. *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.).* — С. 176.

6. Київський губвиконком одержав від уряду УСРР наказ, щоби усі вивіски урядових і громадських установ були виконані українською та російською мовами. На це відводився 10–денний термін. *Боротьба.* — 1919. — 10 квітня.

8. Париж. Нота протесту повноважного представника УНР Г.Сидоренка Паризькій мирній конференції з приводу збройного нападу Польщі на українські землі: Холмщину, Підляшшя, Полісся, Волинь та політичної і матеріальної підтримки Антантою дій Польщі. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник.* — С. 298.

4–5 квітня (четвер–п'ятниця).

1. Переїзд штабу Дієвої армії з Проскурова до Здолбунова, а уряду і центральних установ УНР з Кам'янець–Подільського до Рівного. *Безручко М. Січові стрільці в боротьбі за державність // За державність: Матеріали до історії війська Українського.* — Калиш, 1932. — № 3. — С. 160.

4–8 квітня (четвер–понеділок).

1. Васильків. Напад на місто повстанських загонів, в результаті якого було розгромлено караульну частину (біля 100 вояків). Відбувався під гаслом “Геть комуни і жидів!”. *Коммунист.* — 1919. — 13 апреля.

5 квітня (субота).

1. Рівне. Нарада представників УСДРП та УПСР (центральної течії), які дійшли згоди про реформування вищої влади УНР. Договірна платформа містила сім пунктів, найважливіші з яких стосувалися зміни складу Директорії (головний отаман С.Петлюра та по одному представнику від ЗОУНР, УПСР та УСДРП), зрівняння усіх членів Директорії у правах, кворуму для її засідань (три особи), лише затвердження Директорією законів, ухвалених Радою народних міністрів. *Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції.* — Т. IV. — С. 118–119.

1. Утворення Холмської групи армії УНР на чолі з отаманом О.Осецьким для протидії наступу поляків. *ЦДАВО України. Ф. 1078.* — Оп. 1. — Спр. 90. — Арк. 40.

1. Катеринодар. Головнокомандувач Збройними силами півдня Росії (ЗСПР) ген. А.Денікін видав наказ з аграрного питання, яким була визначена аграрна політика білогвардійців. Основу майбутньої Росії мали скласти міцні господарства дрібних і середніх власників, створені за рахунок приватновласницьких земель шляхом викупу. Для кожної місцевості встановлювалася максимальна норма землі для приватного володіння. Того ж дня був виданий наказ Особливій нараді (“Особое совещание”), щодо робітничої політики. Він скасовував проведену більшовиками націоналізацію промисловості та відновлював у правах власників підприємств. В перспективі передбачалося встановлення державного контролю над виробництвом. *Деникин А.И. Поход на Москву (Очерки русской смуты).* — К., 1990. — С.54–58.

8. Харків. Голова РНК, нарком закордонних справ УСРР Х.Раковський направив ноту до міністра закордонних справ Франції Пішона з приводу насильницьких дій військ Антанти на півдні України. *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 6 апреля.

5–6 квітня (субота–неділя).

1. Рівне. Державна нарада за участю Директорії, представників українських політичних партій і членів Трудового конгресу обговорила питання про склад майбутнього уряду. Намагання узгодити політичну лінію не привели до порозуміння між правими і лівими течіями. Праві партії відмовились від участі в уряді. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції.* — С. 135–138.

6 квітня (неділя).

1. Рівне. Нарада головного отамана С.Петлюри з представниками соціалістичних партій у справі формування нового уряду. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції.* — С. 139–140.

1.8. Одеса. Зайняття міста частинами Червоної армії під командою отамана Н.Григор'єва. Залишаючи місто, інтервенти захопили 112 торговельних суден, навантажених різним майном. Раднарком УСРР спеціальною нотою до французького уряду висловив протест з цього приводу. *Історія Української РСР.* — Т. 5. — С. 368.

3. Київ. Публікація постанови народного комісаріату фінансів УСРР про обіг на території України “розрахункових знаків РСФРР” вартістю в 1, 2, 3 крб. *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 6 апреля.

3. Київ. Повідомлення про наказ народного банку УСРР, за яким колишні комерційні банки були реорганізовані у шість філій народного банку. *Коммунист.* — 1919. — 6 апреля.

4. Київ. Проведення у місті “Дня пролетарської культури”, під час якого відбулось 8 концертів у громадських приміщеннях та робітничих клубах. *Коммунист.* — 1919. — 6 апреля; *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.).* — С. 260.

6–9 квітня (неділя–середа).

1. Київ. Пленум ЦК КП(б)У розглянув питання про політичне становище, ухвалив резолюцію “Куркульська контрреволюція і завдання партії”, у якій повстансько–селянський рух кваліфікувався як куркульська контрреволюція. Висувалося завдання її “нещадного придушення”, зміцнення

союзу пролетаріату та біднішого селянства шляхом утворення комбідів. *Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях. — Т. 1. — С. 54.*

7 квітня (понеділок).

1. Рішенням Херсонського губернського виконавчого комітету із Херсонської губернії була виділена Одеська губернія, до складу якої увійшли Ананьївський, Вознесенський, Одеський і Тираспольський повіти. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919). — С. 705.*

1. Київ. Урочисте засідання ВУЦВК та виконкому Київської ради на честь делегації III Комуністичного Інтернаціоналу, яка перебувала у Києві. *Боротьба. — 1919. — 9 квітня.*

8. Париж. Українська делегація повідомила Паризьку мирну конференцію про відмову поляків припинити військові дії і вести мирні переговори. *Верига В. Визвольні змагання в Україні. — Том 1. — С. 466.*

7–8 квітня (понеділок–вівторок).

1. Київ. Перша сесія революційного трибуналу УСРР під головуванням наркома юстиції О.Хмельницького. Було розглянуто справу ряду осіб (тюремні надзирателі та ін.), які у 1918 р. за гетьманату мали причетність до виконання смертного вироку вбивці генерала Ейхгорна лівому есеру Б.Донському. Шестеро звинувачених були засуджені до смертної кари, решта — до ув'язнення. *Боротьба. — 1919. — 9 квітня.*

8 квітня (вівторок).

1. Станіславів. УНРада ухвалила конституційний закон про громадянство ЗОУНР, на основі якого всі громадяни ЗОУНР визнавались громадянами УНР, а громадяни УНР – громадянами ЗОУНР. *Довідник з історії України. — С. 254, 930.*

3. Москва. Нарада ВРНГ за участю представників РНГ України (В.Чубар та ін.) визнала за необхідне встановлення тісного зв'язку між ВРНГ та РНГУ, створивши для цього спеціальне бюро. *Боротьба. — 1919. — 26 квітня.*

9 квітня (середа).

1. Рівне. Постанова Директорії УНР про відставку уряду С.Остапенка. Телеграфне розпорядження головного отамана С.Петлюри прем'єр-міністру Б.Мартосу про негайне формування нового уряду. Рада народних міністрів була сформована у такому складі: Б.Мартос (голова), А.Лівицький, М.Ковалевський, І.Мазепа, Г.Сиротенко. Пізніше склад уряду поповнили В.Темницький, О.Безпалко, Л.Шрамченко, А.Крушельницький, М.Шадлун, І.Лизанівський, І.Паливода. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп.1. — Спр. 38. — Арк. 5.*

1. Рівне. Затвердження Директорією закону про організацію державного контролю в УНР. *Вістник державних законів УНР. — Вип. 20. — 1919. — 28 червня.*

1. Утворення Одеського військового округу. *Гражданская война в СССР. В двух томах. — Т. 2. — М., 1986. — С. 113.*

1.6. Рівне. Заснування слідчої комісії для проведення слідства у справі погрому 15–16 лютого в Проскуріві та 17 лютого у м. Фельштин Проскурівського повіту. Рішення Директорії про асигнування 2 млн. гривень на допомогу мешканцям цих міст, постраждалим від погрому. *Вістник державних законів УНР. — Вип. 19. — 1919. — 16 червня; вип. 34. — 1919. — 31 серпня.*

4. Рівне. Затвердження Директорією постанови про відкриття з 1 липня 1919 р. у Кам'янці-Подільському вчительського інституту та асигнування на його організацію 80 тис. гривень. *Вістник Державних Законів УНР. — Вип.34. — 1919. — 31серпня.*

9–10 квітня (середа–четвер).

1. Київ. Куренівське повстання — спроба захоплення міста селянськими повстанськими загонами на чолі з отаманом І.Струком. Загальна кількість повстанців становила за радянськими джерелами 3 тис. Було придушене частинами Червоної армії. *Захарченко П., Земзюліна Н., Нестеров О. У поході за волею (Селянсько-повстанський рух на Правобережній Україні у 1919 році). — Київ, 2000. — С.92-97.*

10 квітня (четвер).

1. Червоні війська оволоділи Проскуровом. *ЦДАВО України. Ф. 1078. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 349.*

1. Холодний яр, Чигиринський повіт Київської губ. Початок селянського повстання під проводом отамана В.Чучупаки. *Захарченко П., Земзюліна Н., Нестеров О. В поході за волею. — С. 99.*

1. Гуляйполе. III з'їзд представників 72 волостей Олександрійського, Бердянського, Бахмутського, Павлоградського повітів, 3-ї Задніпровської бригади (махновців), який обговорив політичну ситуацію, земельне і продовольче питання. У революції зазначалося, що владу в Україні захопила партія більшовиків, висловлювався протест проти реакційних засобів більшовицької влади, вимагалось докорінно змінити продовольчу політику. *Верстюк В. Махновщина. — С. 129.*

1. Частини Червоної армії вступили до Криму. 10 квітня вони оволоділи Сімферополем, 11 квітня — Бахчисараєм, 13 квітня — Ялтою. Білогвардійці відступили до Севастополя, де їх підтримали артилерійським вогнем кораблі французької ескадри. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 369.*

4. Рівне. Постанова РНМ про введення у вищих початкових школах обов'язкових предметів: української мови та літератури, історії України. *ЦДАВО. Ф. 2582. — Оп.1. — Спр. 10. — Арк. 66–68.*

8. Броди. Зустріч членів українського уряду з представниками Америки і Сербії, які перед тим мали поїздку по Україні та переконалися, що є така культурна і цілком окрема нація. Українські діячі сподівалися на заступництво їх інтересів на Паризькій мирній конференції. *Робітничка газета. — 1919. — 13 квітня.*

11 квітня (п'ятниця).

1. Здолбунів. Нарада командирів фронтових груп Дієвої армії УНР і командування Української галицької армії (УГА) під проводом головного отамана С.Петлюри, яка обговорила ситуацію на фронтах, становище та боездатність обох армій, шляхи виходу із кризового стану. Нарада не мала конструктивних наслідків. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції. — С. 146.*

1. Київ. Публікація постанови РНК УСРР про призначення головою ВУЧК М.Лациса, заступником — С.Шварца. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 11 апреля.

1. Крим. Білогвардійці залишили Сімферополь і Євпаторію, які були зайняті Червоною армією. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 13 квітня.

4.5. Київ. Публікація постанови народного комісаріата освіти УСРР про вилучення з приміщень вищих шкіл символів релігійних культур та необов'язковість викладання предметів релігійного характеру. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 11 апреля.

12 квітня (субота).

1. Рівне. Новий уряд УНР на чолі з Б.Матросом видав урядову декларацію. Документ аналізував становище УНР, закликав до боротьби як проти більшовиків, так і проти поляків. Уряд наголошував, що відмовляється від чужоземної військової допомоги, а в галузі внутрішньої політики декларував прагнення до зміцнення демократичного ладу на основі утворення трудових робітничо-селянських рад. *Робітнича газета*. — 1919. — 15 квітня.

1. Рівне. Уряд УНР видав прокламацію, де заявив, що буде боротися “з порушенням громадського порядку, викриватиме і суворо каратиме заводіяк, злочинців та погромників”. Це був перший урядовий документ, спрямований на захист єврейського населення. Наступного дня командування українських військ видало наказ про арешт та віддання під трибунал усіх вояків, що підбурювали козаків брати участь у погромах. *Гунчак Т. Симон Петлюра і євреї*. — С. 18.

1. Житомир. Вступ до міста частин 1-ї Української радянської дивізії. *Історія Української РСР*. — Т. 5. — С. 350.

1.3. Київ. Опубліковано постанову Вищі ради народного господарства РСФРР та Ради народного господарства України про проведення єдиної економічної політики. Постанова об'єднувала товарні фонди республік, встановлювала загальний виробничий план та ціни на сировину. Промисловість України мала фінансуватись через ВРНГ. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 12 апреля.

1.3. Київ. Опубліковано декрет РНК УСРР “Про розверстку надлишків урожаю 1918 р. і попередніх років”, який декларував перехід до примусових методів хлібозаготівлі. В села України почали прибувати продовольчі загони, сформовані у Центральній Росії. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 12 апреля.

1.3. Станіславів. Сесія УНРади прийняла закон про запровадження 8-годинного робочого дня. *Кугутяк М. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1.* — С. 504.

4. Рівне. Директорія УНР затвердила закон про безкоштовне обов’язкове навчання всіх дітей шкільного віку — громадян України. На проведення закону в життя виділялось 120 млн. крб. *ЦДАВО України. Ф. 2582.* — Оп. 1. — Спр. 10. — Арк. 63–64.

13 квітня (неділя).

1. Рівне. Самостійники–соціалісти розповсюдили через пресу відозву про спробу державного перевороту в кінці березня у Кам’янці–Подільському. Вони вимагали, щоби над учасниками був проведений суд і в подальшому вони не займали державних і громадських посад. *Робітнича газета*. — 1919. — 13 квітня.

1. Рівне. Опубліковано відозву “Ко всем русским солдатам, большевикам и красноармейцам!”, де колишні вояки Червоної армії, що перейшли на бік української влади на початку квітня, закликали до спільної боротьби російського і українського народів проти більшовиків. *Робітнича газета*. — 1919. — 13 квітня.

1. Київ. Опубліковано директиву ЦК до всіх губернських, повітових, волосних і сільських партійних організацій з наказом брати участь у створенні і роботі командних курсів для підготовки командного складу Червоної армії. *Коммунист*. — 1919. — 13 квітня.

1. Ялта. Вступ до міста частин Червоної армії. *Історія Української РСР*. — Т. 5. — С. 369.

4. Київ. Організаційні збори журналістів — прихильників радянської влади затвердили статут професійної спілки радянських журналістів. Були представники від газет “Известия ВЦИК”, “Коммунист”,

“Большевик”, “Нойе цайт”, “Борьба” та ін. *Вісти ВУЦВК*. — 1919. — 15 квітня.

13–15 квітня (неділя–вівторок).

1. Дубно. Повітовий трудовий конгрес, на якому були присутні 265 представників від селян, 10 — від робітників та 61 — від трудової інтелігенції, виявив суцільні антибільшовицькі настрої, оскільки відбувся невдовзі після панування більшовиків. *Робітнича газета*. — 1919. — 21 квітня.

13–17 квітня (неділя–четвер).

1. Чернігів. Губернський з'їзд рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, на якому було обговорено звіт про роботу губревкому, сучасний момент, земельне, фінансове питання. *Радянське будівництво в роки громадянської війни на Україні (1918–1919)*. — С. 187–191, 700.

14 квітня (понеділок).

1. Крим. Війська Кримсько–Азовської Добровольчої армії, відступаючи під тиском Червоної армії, розділилися на дві групи. Більша частина зосередилась на Акмонайських позиціях поблизу Феодосії, де залишалася до кінця червня, коли почався загальний наступ Збройних сил півдня Росії. Менша частина відступила на Севастополь, звідки 16 квітня була евакуйована до Новоросійська. *Шамбаров В. Белогвардейщина*. — М., 1999. — С. 252.

1. Київ. Опубліковано відозву голови РНК УСРР Х.Раковського до повітових і волосних виконкомів Київщини. Поява документу була викликана сплеском селянсько–повстанського руху у Київській губернії. Відозва закликала селян не брати участі у повстанських загонах, які організують агенти Петлюри; вони розпускають брехливі чутки про пограбування селянства та вивіз зерна до Росії. У відозві стверджувалося, що радянська влада захищає інтереси українських трудящих. *Боротьба*. — 1919. — 15 квітня.

1. Станіславів. Сесія УНРади затвердила Земельний закон для ЗОУНР, який визначав основи земельної реформи і проголошував скасування великої земельної власності та наділення землею безземельних і малоземельних селян на правах власності. Для переведення його в життя обрана Обласна земельна комісія. *Довідник з історії України*. — С. 930.

1. Станіславів. Рада державних секретарів підтримала ухвалу ходо-ровської наради про направлення делегації ЗОУНР на Паризьку мирну конференцію для переговорів про досягнення миру з поляками. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР*. — С. 181.

14–15 квітня (понеділок–вівторок).

1. Дрогобич. Збройний виступ під проводом КПСГ і соціал-демократа С.Вітика проти політики президента Є.Петрушевича і уряду ЗОУНР. Місцева військова частина відмовилася йти на фронт на вимогу командування. Ввечері 14 квітня вояки заарештували старшин, захопили військовий комісаріат, в'язницю, міську управу, пошту й залізничну станцію. На ряді підприємств, в окремих військових підрозділах утворили ради. Після прибуття 15 квітня до Дрогобича 3-го куріня УСС повстанці розбіглися. *Верига В. Визвольні змагання в Україні*. — Том 1. — С. 466-467; *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923*. — Том 1. — С. 23.

15 квітня (вівторок).

1. Рівне. Призначення наказним отаманом армії УНР генерала О.Осецького замість генерала О.Грекова. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С. 148.

1. Київ. Створення Реввійськрадою Українського фронту 1-ї, 2-ї та 3-ї Українських радянських армій, якими командували М.Щорс, В.Боженко, М.Худяков. *Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник* — С. 566.

1. Київ. Опубліковано декрет ЦВК рад України про створення Верховного революційного трибуналу при ЦВК рад України. *Известия*

ВУЦИК. — 1919. — 15 апреля.

1. Київ. Опубліковано звернення голови Всеукраїнської надзвичайної комісії (ВУЧК) М.Лациса “Від Всеукраїнської ЧК по боротьбі з контрреволюцією”, де він закликав громадян допомагати ЧК, оскільки вона створена для захисту інтересів трудового народу. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 15 апреля.*

1. Станіславів. Сесія УНРади затвердила закони про скликання повноцінного легітимного законодавчого органу ЗОУНР — Сойму, що мав замінити УНРаду після виборів, призначених на червень і про вибори до Сойму ЗОУНР. Законом передбачалось загальне, рівне, безпосереднє, таємне і пропорційне виборче право для всіх громадян, яким виповнилось 20 років. Послом (депутатом) міг бути обраний кожен з 28-річного віку. Однопалатний Сойм мав складатися з 226 послів: 160 українців (70,8% загального числа), 33 поляків (14,6%), 27 євреїв (11,9%) і 6 німців (2,7%) — відповідно до національного складу населення Галичини. Для кожної національної меншини були намічені окремі вибори й округи (15 українських, 5 польських, 5 єврейських, 1 німецький). Події українсько-польської війни 1918-1919 не дозволили провести вибори. *Довідник з історії України. — С. 930; Лозинський М. Галичина в роках 1918 – 1920. — С. 89-91.*

2.6. Київ. Урочистий похорон загиблих під час придушення повстання на Куренівці. *Боротьба. — 1919. — 15 квітня.*

15–17 квітня (вівторок–четвер).

1. Полтава. II губернський з'їзд рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, на якому було обговорено сучасний момент, звіт про роботу губвиконкому, земельне, продовольче та ін. питання. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919). — С. 414–419, 702.*

16 квітня (середа).

1. Район Тирасполя. Перехід через Дністер на територію Румунії українських частин Південно–Західної групи, відрізаних в березні від

решти української армії. *Капустянський М. Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 році (Короткий воєнно–історичний огляд).* — К., 2004. — С. 82.

1. Житомир. Зайняття міста українськими військами, які наступного дня були змушені відступити. *Робітничка газета.* — 1919. — 21 квітня.

1. Київ. Опубліковано декрет РНК УСРР про керівництво військовими силами Української радянської соціалістичної республіки. Управління усіма збройними силами, що перебували на території УСРР, здійснював народний комісар по військових справах УСРР. Війська підпорядковувались Реввійськраді Українського фронту. *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 16 апреля.

16–18 квітня (середа–п'ятниця).

1. Катеринослав. Губернська конференція КП(б)У обговорила питання про роботу у Червоній армії та на селі, про партійну пресу, святкування 1 травня та ін. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919).* — С. 365–371.

17 квітня (четвер).

1. Рівне. Затвердження Директорією УНР закону про єврейське громадське самоврядування, за яким на основі загального, рівного, прямого та таємного виборчого права мали обиратися Єврейські громадські ради (ЄГР), що прирівнювалися до міських громадських самоврядувань. У їх відання переходили єврейські просвітні, благодійні, санітарні та ін. установи з усім майном. Вони отримали право збирати податок зі спадщини, брати частину коштів з державних податків. *Вістник державних законів УНР.* — 1919. — 24 липня.

1. Рівне. Голова Ради народних міністрів Б.Мартос направив до міністра юстиції А.Лівицького листа з вимогою негайного розслідування і покарання винних у єврейських погромах. *ЦДАВО України. Ф. 269.* — Оп. 1. — Спр. 32. — Арк. 2.

1. Кам'янець–Подільський. Зайняття міста Червоною армією. *Іс-*

торія Української РСР. — Т. 5. — С. 350.

1. Станіславів. Делегація ЗОУНР у складі Д.Вітовського і М.Лозинського виїхала для переговорів до Парижу. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — С. 181.*

5. Київ. Утворення нового складу Всеукраїнської православної церковної ради, яка перебрала на себе керівництво розбудовою автокефальної церкви, заснуванням українських парафій. Головою Ради обрано М.Мороза, його заступником — В.Липківського. *Зінченко А. Визволитися вірою. Життя і діяння митрополита Василя Липківського. — К., 1997. — С.173.*

18 квітня (п'ятниця).

4. Київ. Обрання Ради комісарів вищих навчальних закладів міста, до якої увійшло по 1 представнику від кожного закладу, голова Володарський. *Вісти ВУЦВК. — 1919. — 29 квітня.*

19 квітня (субота).

1. Рівне. Вийшов перший номер газети “Українська справа”, заснованої опозиційною Українською народно-республіканською партією. У ньому містилася критика на адресу декларації уряду Б.Мартоса від 12 квітня. *Українська справа. — 1919. — 19 квітня.*

20 квітня (неділя).

1. Рівне. За розпорядженням уряду УНР весь тираж газети “Українська справа” був конфіскований, редактор Я.Войцехович притягнений до судової відповідальності. *Українське діло. — 1919. — 22 квітня.*

1. Рівне. Опубліковано прокламацію-звернення до червоноармійців повстанського комітету Русько-тульського загону (Тульська бригада Червоної армії, що 2 квітня перейшла на бік української армії). *Робітничка газета. — 1919. — 20 квітня.*

1. Війська генерала Ю.Галлера перетнули німецько-польський кордон, про що він телеграфував у Вільно Начальнику війська і держави Ю.Пілсудському. *Литвин М. Українсько-польська війна. 1918-1919 рр. — С. 348.*

21 квітня (понеділок).

1. Рівне. Опубліковано відозву ЦК УСДРП до населення місцевостей України, зайнятих більшовиками–комуністами. У ній повідомлялося, що уряд УНР складається з соціалістів, Трудовий конгрес України ухвалив резолюцію про владу на користь трудового народу, земельне питання вирішується на користь трудящого селянства. Відозва закликала червоноармійців–українців переходити на бік української влади. *Робітнича газета*. — 1919. — 21 квітня.

1. Генерал Ю.Галлер прибув до Варшави. Завершено розробку плану військової операції проти Галицької армії. *Литвин М. Українсько-польська війна. 1918-1919 рр.* — С. 348.

21 квітня — 3 травня.

1. Оборона Луганська частинами Червоної армії та робітниками від військ Денікіна. *Супруненко Н.И. Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции.* — С. 251–252 .

22 квітня (вівторок).

1. Рівне. Замість забороненої урядом УНР газети “Українська справа” вийшов перший номер газети “Українське діло”, в якій проводилась критика уряду Б.Матроса, УПСР, УСДРП. Цей часопис також був закритий відразу після виходу першого номеру. *Вільна Україна*. — 1919. — 24 квітня.

1. Конференція київської організації УСДРП (незалежних) відмовилась ухвалити резолюцію на підтримку радянської влади. Прийняті рішення, зазначала газета “Комуніст”, характеризували її як контрреволюційну організацію. *Коммунист*. — 1919. — 27 апреля.

8. Голова РНК, нарком закордонних справ УСРР Х.Раковський, перебуваючи в Одесі у діловій поїздці, мав зустріч з дипломатами, представниками консульської служби. Заявив, що умовою перебування іноземних консулів в Одесі є офіційне визнання УСРР їхніми країнами. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 25 апреля.

23 квітня (середа).

1. Здолбунів. Головний отаман С.Петлюра видав наказ про формування військових частин з українців-військовополонених, що перебували в Німеччині та Австрії. Справу було доручено послам УНР у цих країнах М.Поршу та В.Липинському. Вона ускладнювалась позицією Франції, яка підтримувала Білий рух у Росії, заборонила Німеччині відпускати військовополонених. *Робітнича газета*. — 1919. — 25 квітня.

1. Москва. Командування Червоної армії передало В.Леніну доповідну записку, у якій стверджувалося, що подальше збереження національних військових формувань створює загрозу існуванню єдиної Червоної армії. Питання про військову єдність було розглянуто на засіданні політбюро ЦК РКП(б). *Супруненко М. Боротьба трудящих України проти денікінізми*. — К., 1979. — С. 57–58.

1. Москва. ЦК РКП(б) доручив ЦК КП(б)У обговорити питання “за яких умов, коли і в якій формі може бути проведене злиття України з Радянською Росією”. *Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928)*. — К., 1996. — С. 87.

3. Рівне. Нарада, проведена Волинським губкомісаром УНР Ф.Сумневичем з представниками місцевого самоврядування, повітовими комісарами, керівництвом установ постачання. Йшлося про організацію продовольчого постачання у прифронтовій смузі, зруйнованій бойовими діями. На налагодження продовольчої справи у Дубенському, Кременецькому, Луцькому, Володимирському, Рівненському повітах було виділено 3 млн. гривень. *Робітнича газета*. - 1919. - 25 квітня.

4. Київ. За наказом радянської влади ліквідований Міжнародний Червоний Хрест в Україні. Діловодство та кошти організації передавалися відділам соціального забезпечення. *Вісти ВУЦВК*. — 1919. — 26 квітня.

6. Київська рада робітничих депутатів ухвалила запровадження у місті класового пайка. Відповідно до її рішення населення поділялося на три категорії: перша — робітники, радянські службовці, матері-годувальниці, діти до 16 років, інваліди; друга — службовці по найму, жінки-домогосподарки; третя — особи, що користуються чужою працею,

живуть на нетрудові прибутки. *Вісти ВУЦВК. - 1919. - 30 квітня.*

7. Київ. Урочистий похорон І.Смирнова (1885-1919) - професійного революціонера, відомого діяча більшовицької партії, керівника підпілля в Одесі, страченого білогвардійцями. Був похований в Маріїнському парку. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 24 апреля.*

24 квітня (четвер).

1. Москва. Телеграма В.Леніна Раднаркому України з наполяганням надати військову допомогу Донбасу. *Ленін В.І. Повне збір. творів. — Т. 50. — С. 290.*

1. Київ. Опубліковано відозву керівництва Червоної армії до військ отамана Зеленого, який повстав проти радянської влади. *Робітнича газета. — 1919. — 24 квітня.*

1. Опубліковано резолюцію Херсонського губернського комітету УПСР (комуністів-боротьбистів) про схвалення рішень У з'їзду та лінії ЦК на можливість організаційного об'єднання з КП(б)У. *Боротьба. - 1919. — 24 квітня.*

1. Жмеринка. Проїздом з Одеси до Києва місто відвідав голова РНК УСРР Х.Раковський. *Боротьба. — 1919. — 17 квітня.*

4. Київ. Опубліковано декрет РНК УСРР про перехід усіх приватних вищих навчальних закладів на державне забезпечення. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 24 апреля.*

4. Центральна культурно-просвітня комісія при Київській міській раді робітничих депутатів ухвалила провести святкування 1 травня усіма культурними силами, що є у профспілок. *Вісти ВУЦВК. — 1919. — 26 квітня.*

6. Київ. Опубліковано декрет РНК УСРР про націоналізацію лікувальних закладів і санітарних установ; про націоналізацію товариства швидкої медичної допомоги. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 24 апреля.*

8. Опубліковано постанову РНК УСРР про встановлення угоди з РСФРР у питаннях митної політики та зовнішнього товарообміну. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 24 апреля.*

25 квітня (п'ятниця).

1. Київ. Опубліковано розмову з головою ВУЧК М.Лацисом. Він поінформував про останні селянсько-повстанські виступи (Зелений, Струк), які назвав “хулігансько-білогвардійськими”. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 25 апреля.

1. У Києві почалась мобілізація до Червоної армії молоді віком від 20 до 23 років з категорії тих, що не експлуатували чужої праці. *Вісти ВУЦВК*. — 1919. — 26 квітня.

1. Станіславів. Уряд ЗОУНР видав розпорядження про обов'язкове щорічне святкування дня 1 травня як “свята трудового люду”. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. — Том 1. — С. 16.*

1. Одеса. Комісія по влаштуванню свята 1 травня виключила з свого складу поета М.Волошина за антирадянську літературну діяльність. *Коммунист*. — 1919. — 27 апреля.

4. Чернігів. Повідомлення про підготовку до святкування 1 травня, на яку в місті асигновано 15 тис. крб. *Вісти ВУЦВК*. — 1919. — 27 квітня.

6. Київ. Опубліковано постанову РНК УСРР про прийняття на лікування до лікувальних закладів України хворих та поранених червоноармійців РСФРР. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 25 апреля.

8. Київ. Повідомлення наркомату закордонних справ УСРР про відкликання консула Нідерландів з Києва. Уряд цієї країни відмовився визнати УСРР, оскільки вважав, що проблему нових держав має розв'язати Паризька мирна конференція. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 25 апреля.

26 квітня (субота).

1. Київ. З'явилась інформація, що Московська рада робітничих депутатів, бажаючи краще задовольнити потреби московської людності, ухвалила розпочати заготовку на Україні продуктів, на які не розповсюджується державна монополія, через власних агентів. *Боротьба*. — 1919. — 26 квітня.

1. Київ. Опубліковано декрет РНК УСРР про святкування 1 травня. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 26 апреля.

26–27 квітня (субота–неділя).

1. Київ. З'їзд учителів–комуністів та співчуваючих Київщини. З більш ніж 50 делегатів 6–8 складала фракція комуністів, 47 — фракція боротьбистів. Резолюція ухвалила запровадження єдиної трудової радянської соціалістичної школи. *Боротьба*. — 1919. — 6 травня.

26–29 квітня (субота вівторок).

1. Біла Церква. З'їзд рад Васильківського повіту Київської губернії, на якому було представлено 20 волостей з 24, усього 160 делегатів. За інформацією з радянських джерел, спочатку велика група безпартійних селян була налаштована проти радянської влади. Але після виступів комуністів та боротьбистів вона змінила думку. До повітового виконкому було обрано лише комуністів і співчуваючих. *Коммунист*. — 1919. — 11 мая.

27 квітня (неділя).

1. Здолбунів. Перше спільне засідання Директорії з повним складом нового уряду на чолі з Б.Мартосом обговорило програму урядової діяльності. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С. 150.

1. Київська губернія. Активізація виступу отамана Зеленого, який захопив Обухів та Германівку, 30 квітня — Ржищів і Кагарлик. *Захарченко П., Земзюліна Н., Нестеров О. В поході за волею*. — С. 98.

1. Київ. Опубліковано директиву голови ВУЧК М.Лациса “До надзвичайних комісій по боротьбі з контрреволюцією на Україні”. Головним завданням ЧК вважалося “очищення радянської України від контрреволюційних елементів”, причому вимагалось знищувати не окремих членів, а цілі контрреволюційних організації. *Коммунист*. — 1919. — 27 апреля.

1. Станіславів. Начальник штабу Галицької армії В.Курманович розробив перспективний план подальшої війни, запропонувавши зосередити головні сили, а в разі наступу супротивника всю Галицьку армію на південно-карпатському крилі фронту за Дністром — районом, надзвичайно вигідними для ведення затяжних боїв. З стратегічного погляду така диспозиція широким фронтом виводила польські війська на більшовицькі формування. На цей час Галицька армія на більш як

300-кілометровому фронту нараховувала 37 тис. стрільців і старшин, які мали на озброєнні 553 кулемети, 200 гармат і 4 бронепоезди. План підтримали головнокомандувач і окремі вищі старшини війська. Президент Є.Петрушевич і уряд С.Голубовича відкинули його. *Литвин М. Українсько-польська війна. 1918-1919 рр. — С. 181–182; 351-352.*

4. В Лубнах, Полтавської губ. відкрито робітничо-червоноармійський клуб ім. Леніна. *Вісти ВУЦВК. — 1919. — 30 квітня.*

5. Київ. Газета “Вісти ВУЦВК” без коментарів передрукувала з російської газети “Правда” статтю “Святі опудала”, у якій розповідалося про відкриття мощів св. Сергія Радонезького у Троїце-Сергіївській Лаврі. *Вісти ВУЦВК. — 1919. — 27 квітня.*

27 квітня — 4 травня (неділя–понеділок).

1. Харків. I Всеукраїнський з’їзд профспілок, на який прибуло 580 делегатів: 250 комуністів, 100 співчуваючих, 90 соціал-демократів і інтернаціоналістів, 20 есерів, 13 членів Поалей-Ціон. З’їзд заслухав й обговорив доповідь Уцентропрофу, питання про тарифи, організацію виробництва, продовольче питання, соціальне забезпечення, охорону праці і т. ін. З’їзд висловив недовіру Уцентропрофу і своїм рішенням ліквідував його. *Боротьба. — 1919. — 1, 7, 10 травня.*

28 квітня (понеділок).

1. Київ. Народний комісар по військових справах УСРР М.Подвойський оголосив наказ наркома по військових справах РСФРР Л.Троцького про перекидання військ Червоної армії з Українського на Східний фронт у зв’язку з загрозою наступу білогвардійських армій Колчака. *Робітнича газета. — 1919. — 3 травня.*

1. Київ. ЦК КП(б)У ухвалив постанову “Про так звану соціал-демократичну партію незалежних України”, де звинуватив незалежників у контрреволюційності і оголосив боротьбу проти них. *Політична історія України ХХ століття. —Т. 2. — С. 357.*

29 квітня (вівторок).

1. Рівне. Заколот отамана В.Оскілка — невдала спроба державного перевороту. Напередодні, 28 квітня головний отаман С.Петлюра своїм наказом зняв з посади командувача Волинською групою армії УНР отамана Оскілка та призначив на його місце полковника Желіховського. Оскілко, підтриманий самостійниками, виступив проти соціалістичного курсу уряду Б.Мартоса й С.Петлюри. Змовники намагалися оголосити Оскілка головним отаманом, але армійські частини відмовились йому підкорятись. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції — С. 151–152; Робітнича газета. — 1919. — 1 травня.*

1. Севастополь. Вступ до міста військ Червоної армії. Того ж дня французька ескадра залишила Севастопольську бухту і вийшла в море. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 371.*

30 квітня (середа).

1. Рівне. Затвердження Директорією УНР закону про утворення Державної слідчої комісії для розслідування подій повстання 29 квітня 1919 р. (заколот В.Оскілка). *Вістник державних законів УНР. — Вип. 23. — 1919. — 14 липня.*

1. Київ. Декрет ВУЦВК оголосив Україну збройним табором. Було утворено Раду робітничо-селянської оборони у складі: Х.Раковський (голова), наркоми військових справ, продовольства, шляхів сполучення, командувач військами Українського фронту, голова комісії по постачанню Червоної армії, два представники від ВУЦВК. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919). — С. 112–113.*

1. Ю.Галлер прибув до Львова, де був урочисто зустрінутий польським населенням міста. *Литвин М. Українсько-польська війна. 1918 - 1919 рр. — С. 350.*

Остання декада квітня.

1. Із Франції до Галичини перекинуто 100-тисячну польсько-французьку армію генерала Галлера, сформовану під Парижем. *Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання. — С. 302.*

Квітень.

1. Одеса, Севастополь. Виступи матросів французької ескадри. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 370–371.*

1. Київ. Розкол УСДРП (незалежних). Більша частина партії проголосила повстання проти радянської влади. Менша частина, декларуючи необхідність єдиного фронту революції і спільної боротьби проти контрреволюції, залишилася на легальному становищі, співпрацювала з КП(б)У, хоч і розходилася з більшовиками у національному питанні. *Боротьба. — 1919. — 3 травня.*

1. Париж. Рішеннями мирної конференції етнічні землі Закарпаття з населенням 450 тис. осіб були поділені на три частини: Підкарпатську Русь (325 тис.) окупували чеські війська, Пряшівщину (100 тис.) — словаки, Мармороський Сигіт (25 тис.) — румуни. Ці рішення були узаконені постфактум Сен-Жерменським від 10 вересня 1919 р. і Тріанонським від 4 червня 1920 р. мирними договорами. *Довідник з історії України. — С. 255, 289, 577, 738, 878; Верига В. Визвольні змагання в Україні. — Том 1. — С. 508-510.*

Кінець квітня – початок травня.

1. Головнокомандувач Галицької армії М.Омелянчик-Павленко і начальник штабу В.Курманович подали рапорти про свою відставку. Президент ЗОУНР Є.Петрушевич їм не прийняв. *Литвин М. Українсько-польська війна. 1918-1919 рр. — С. 352.*

1 травня (четвер).

1. На території УНР цей день був оголошений святковим, пройшли мітинги і демонстрації. В Рівному уряд УНР видав відозву “До трудового народу України!” *Робітничка газета. — 1919. — 1, 4 травня.*

1. В УСРР повсюди урочисто святкували 1 травня. У Києві відбулось грандіозне театралізоване свято, парад військових частин на Софійській площі, польоти літаків. У районах міста пройшли мітинги, театралізовані дійства, народні гуляння. Під час вечірніх вистав у театрах з промовами виступали представники державної влади.

Боротьба. — 1919. — 3 травня; *Коммунист.* — 1919. — 4 мая.

1. ЗОУНР. Вперше у Європі на території західноукраїнських земель урочисто і легально відзначалося 1 травня. У містах проходили маніфестації і мітинги, а в столиці Станиславові відбувся військовий парад. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. — Том 1. — С. 16.*

3. Київ. На 1 травня 1919 р. на Київській біржі праці було зареєстровано 30 302 безробітних. *Український козак.* — 1919. — 6 червня.

4. Київ. У театрі ім. Леніна (колишній театр Соловцова) відбулась прем'єра вистави Лопе де Вега “Овеча криниця”, головний режисер — К.Марджанов. Спектаклю було надано нового революційного пафосу, до його фіналу був введений спів “Інтернаціоналу”, який підхоплював весь зал. *Коммунист.* — 1919. — 4 мая.

8. Москва, Київ. Нота радянських урядів Росії та України до уряду Румунії з приводу пригноблення населення Буковини. Документ підписали наркоми закордонних справ РСФРР Г.Чичерін та УСРР Х.Раковський. Румунському уряду був поставлений ультиматум протягом 48 годин вивести румунські війська з Буковини, який залишився без відповіді. *Боротьба.* — 1919. — 4 травня.

2 травня (п'ятниця).

1. Зайняття Острога військами Червоної армії. *Боротьба.* — 1919. — 4 травня.

1. За дорученням Найвищої ради мирної конференції до Галичини прибула міжнародна комісія під керівництвом південноафриканського державного діяча генерала Л.Боти для переговорів й укладення перемир'я між ЗОУНР і Польщею. Вона установила нову демаркаційну лінію (“лінія Боти”), за якою Дрогобицько-Бориславський нафтовий район залишався за українцями, до поляків відходив Львів і територія на захід від лінії Львів–Сокаль. Армії воюючих сторін обмежувалися до 20 тис. кожна. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — С. 317.*

8. Київ. Керуючий справами наркомату закордонних справ (НЗС)

УСРР за дорученням наркому запросив представників консульського корпусу, щоби довідатись, чи отримали вони відповіді своїх урядів про визнання УСРР. Нідерланди та Італія відмовилися визнати УСРР. Речник НЗС оголосив, що за винятком офіційно акредитованих консулів всі інші повинні у 8-денний термін залишити територію радянської України. *Боротьба*. — 1919. — 4 травня.

3 травня (субота).

1. Шепетівка. Українські війська залишили місто, відступивши до Славути-Перемишля. *Безручко М. Січові стрільці в боротьбі за державність*. — С. 66.

4 травня (неділя).

1. Київ. ВУЦВК дав зобов'язання прийти на допомогу червоній Угорщині. *Антонов-Овсенко В.А. Записки о гражданской войне*. — Т. 4. — С. 47.

1. Київ. Організаційні збори лівої течії УСДРП (незалежних) — меншої частини партії, яка відмовилась від повстання проти більшовиків. Була утворена окрема партія під назвою УСДРП (незалежних-лівих) (друкований орган газета "Червоний стяг"). До тимчасового ЦК обрані В.Гукович, Паньків, Г.Черепенко, Яковлев та ін. Збори ухвалили увійти в контакт з радянськими органами для співробітництва разом з іншими соціалістичними партіями. *Боротьба*. — 1919. — 9 травня.

1. Москва. ЦК РКП(б) обговорив питання про воєнну єдність та дав вказівку компартіям України, Білорусії, Литви, Латвії та Естонії керуватися в своїй роботі директивою "Про воєнну єдність", якою передбачалося запровадження єдиного командування Червоної армії, повна централізація усіх сил і матеріальних ресурсів радянських республік. *Гражданская война в СССР*. — Т. 2. — С. 29.

5 травня (понеділок).

1. Переїзд уряду УНР з Рівного до Радивилова. Туди ж переїхали члени Директорії С.Петлюра, Ф.Швець та А.Макаренко. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С. 155, 157.

1. Київ. Рада робітничої і селянської оборони УСРР ухвалила постанову про боротьбу з торбарством (міщечництвом). У ній йшлося, що торбарство набирає все більшого розмаху, порушує хід хлібозаготівель. Тому приватним особам дозволялося перевозити не більше 20 фунтів продовольства. Усе, що перевищувало 20 фунтів, підлягало конфіскації. *Боротьба*. — 1919. — 9 травня.

1. Київ. Народний комісаріат військових справ (наркомвійськсправ) УСРР віддав наказ про створення 1-ї інтернаціональної радянської дивізії. *Історія Української РСР*. — Т. 5. — С. 396–397.

1. Москва. В.Ленін телеграмою оголосив партійну догану Х.Раковському і В.Антонову–Овсієнку за те, що вони нічого не зробили для допомоги Донбасу. *Ленін В.І. Повне збір. творів*. — Т. 50. — С. 302.

4. Київ. Ухвалено ЦВК рад України декрету про створення Всеукраїнського видавництва (Всеукрвидав) з метою керівництва усіма радянськими видавництвами, що на той час існували при відомствах та організаціях. Протягом травня Всеукрвидав провів облік видань попередніх років, створив зведений каталог літератури. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 10 мая; *ЦДАВО України. Ф. 1*. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 36.

6 травня (вівторок).

1. Київ. Ухвалення РНК УСРР декрету “Про склад радянських службовців”, у якому йшлося про обов’язкове анкетування службовців та пильне стеження за тими, хто належить до нетрудаючих класів. *Коммунист*. — 1919. — 9 мая.

1. Крим. Опубліковано декларацію Тимчасового робітничо–селянського уряду Криму про проголошення Кримської соціалістичної радянської республіки. До радянського уряду Криму увійшли Д.Ульянов (виконуючий обов’язки голови), П.Дибенко, Ю.Гавен, Я.Городецький, І.Назукін, Й.Полонський та ін. *Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник*. — С. 294.

1. Одеса. Утворення Тимчасового робітничо–селянського уряду Бессарабії на чолі з І.Криворуковим. Уряд видав маніфест про утворення

Бессарабської радянської республіки як складової частини РСФРР. *Антонов–Овсеєнко В.А. Вказ. праця. — Т. 4. — С. 47.*

1. Коломия. 10-тисячне народне віче висловилося за підтримку Держсекретаріату ЗОУНР. *Кугутяк М. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). — Том 1. — С. 505.*

8. Київ. Опубліковано постанову народного комісаріата закордонних справ УСРР про порядок виїзду з України представників держав, що не визнали УСРР. Іноземні громадяни були зобов'язані залишити територію УСРР не пізніше 10 травня 1919 р. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 6 мая.*

7 травня (середа).

1. Радивилів. Ухвалення урядом та затвердження Директорією УНР закону про склад Директорії УНР, за яким було підсилено владні повноваження голови Директорії. *Вістник державних законів УНР. — Вип. 22. — 1919. — 7 липня.*

1. Київ. Наказ наркомвійськсправ УСРР про початок наступу проти Румунії з метою допомоги “нашим братам у Бессарабії”. *Коммунист. — 1919. — 10 травня.*

1. Київ. ВУЦВК ухвалив постанову про зняття з площ і вулиць пам'ятників, споруджених на честь царів та їхніх слуг. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 10 мая.*

1. Київ. Повідомлення про триваючі переговори між комуністами–більшовиками та комуністами–боротьбистами щодо входження останніх до уряду УСРР. *Боротьба. — 1919. — 7 травня.*

1. Єлісаветград. Початок антикомуністичного збройного виступу, який охопив Південь та Правобережжя України. Червоний комдив, кавалер ордену Червоного прапора Н.Григор'єв виступив проти радянської влади. 8 травня він видав універсал “До українського народу” із закликом встати на боротьбу з урядом Х.Раковського, взяти радянську владу до своїх рук. *Захарченко П., Земзюліна Н., Нестеров П. В поході за волею. — С.104–106.*

8. Київ. Голова РНК УСРР Х.Раковський направив уряду ЗОУНР до

Станіславова ноту з пропозицією про нейтралітет та встановлення демаркаційної лінії між військами. У ній обіцялося, що Червона армія не перейде кордонів Галичини за умов, якщо галичани не будуть допомагати петлюрівцям. Пропонувалося заключити угоду про припинення воєнних дій. *Коммунист.* — 1919. — 8 мая; Антонов–Овсеєнко В.А. *Записки о гражданской войне.* — Т. 4. — С. 289–290.

7–13 травня (середа–вівторок).

1. І Мелітопольський повітовий з'їзд рад (Таврійська губ.). Заслухав і обговорив доповіді по земельному, продовольчому питаннях, стан народної освіти, ухвалив рішення про продовольчу допомогу трудящим Росії. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919).* — С. 706.

8 травня (четвер).

1. Вінниця. Подільська губернська конференція КП(б)У обговорила питання зміцнення радянської влади в повіті. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни.* — С. 536–537.

1. Київ. Опубліковано “Заклик ВУЦВК рад України до всіх селян УСРР”, виданий у зв'язку з посиленням повстансько–селянського руху. ВУЦВК закликав селян не брати участі у повстанських загонах, підтримувати радянську владу, яка є владою українських трудящих. *Боротьба.* — 1919. — 8 травня.

1. Чернігів. Повідомлення, що у Чернігівській губернії створено 45 сільськогосподарських комун і 21 артіль, для чого асигновано 2,5 млн. крб. *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 8 мая.

9 травня (п'ятниця).

1. Радивилів. Постанова Директорії УНР про обрання головою Директорії С.Петлюри. *Вістник державних законів УНР.* — Вип. 37. — 1919. — 8 жовтня.

1. Київ. Створення при наркомвійськсправ УСРР управління по формуванню інтернаціональних частин Червоної армії на чолі з

членом виконкому Комінтерну Ю.Башковичем. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 396.*

1. Знам'янка—Олександрія. Повстанська армія Н.Григор'єва розпочала наступ на Катеринопіль і Єлісаветград. 10 травня були взяті Черкаси, де відбулось об'єднання з повстанцями Холодного Яру. 11 травня було взято Золотоношу, 12 травня — Кременчук. За кілька днів перед повстанцями впали Катеринослав, Херсон, Миколаїв, Чигирин та ін. міста і містечка. *Захарченко П. Земзюліна Н., Нестеров О. В поході за волею. — С. 106–107.*

5. Київ. Православний священник В.Липківський вперше відслужив службу Богу українською мовою у Миколаївському соборі на Печерську. *Довідник з історії України. — С. 409.*

6. З'їзд по боротьбі з туберкульозом, організований відділом охорони здоров'я Харківського губвиконкому. 10 травня для населення була відкрита виставка, присвячена боротьбі з туберкульозом. *Наш голос. — 1919. — 13 мая.*

10 травня (субота).

1. Дубно. Поїздка Головного отамана С.Петлюри до Холмської групи Дієвої армії, де був проведений огляд військ. *ЦДАВО України. Ф. 1078. — Оп.1. — Спр. 17. — Арк. 193.*

1. Повідомлення в пресі про реєстрацію Чернігівським губземвідділом 37 комун, 27 артільей, 46 колективних господарств. У Катеринославській губернії зареєстровано 17 комун, 18 трудових артільей, до яких входило 282 родини, головно робітники і біднота. *Боротьба. — 1919. — 10 травня.*

1. Київ. Рада робітничої і селянської оборони України ухвалила постанову про оголошення отамана Григор'єва поза законом. *Ізвестия ВУЦИК. — 1919. — 11 травня.*

1. Київ. Оголошення радянською владою червоного терору проти лівих есерів—активістів та незалежників—активістів. Ліві есери (російські) поділялись на меншість (“борбисти”), яка співробітничала з більшовиками і активістів, які боролися проти них. Так само поділились

і незалежники — на лівих–незалежних і активістів, які підняли загальне селянське повстання. *Український козак*. — 1919. — 6 червня.

6. Київ. Повідомлення, що новоутворена Всеукраїнська Рада захисту дітей збирається перевезти 80 тис. голодуючих дітей з Москви і Петрограду і розташувати їх по селах. *Боротьба*. — 1919. — 10 травня.

11 травня (неділя).

1. Київ. Опубліковано відозву ЦК УПСР (комуністів–боротьбистів) про те, що вони не підтримують селянське повстання, яке розгорнулось в Україні; вважають усяке повстання проти чинного уряду ударом у спину міжнародній соціалістичній революції, зрадою радянської Угорщини і відданням України на поталу польським, румунським і денікінським ворогам. УПСР (комуністів–боротьбистів) повідомила, що делегує своїх представників до радянського уряду України. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 11 мая.

1. Київ. Опубліковано відозву до працюючого люду України з приводу заклоту Н.Григор'єва, яка закликала робітників і селян “прийти на допомогу своїй владі”. Її підписали ЦК КП(б)У, ЦК боротьбистів–комуністів, Оргкомітет УСДРП незалежних–лівих. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 11 мая.

1. Київ. Призначення В.Антонова–Овсієнка командуючим всіма збройними силами Радянської України. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 11 травня.

4. Київ. Повідомлення про ліквідацію шкільним відділом наркомосвіти “буржуазних шкіл”: Інституту шляхетних дівчат, Левашовського пансіону, кадетського корпусу, Маріїнської гімназії. *Вісти ВУЦВК*. — 1919. — 11 травня.

6. Відділ охорони здоров'я Київського губвиконкому оприлюднив постанову про боротьбу з туберкульозом. Програма боротьби включала ряд санітарно–гігієнічних заходів. *Коммунист*. — 1919. — 11 мая.

11–13 травня.

1. Радомишль. Повстанські загони отамана Д.Соколовського здійснили кілька нападів на місто. Вони намагалися захопити народного комісара державного контролю М.Скрипника, який брав участь у повітовому селянському з'їзді, але той був попереджений селянами. *Боротьба. — 1919. — 24 травня.*

12 травня (понеділок).

1. Київ. Ухвалення ВУЦВК “Положення про сільські комітети бідноти”, додатку до прийнятого 17 січня 1919 р. тимчасового положення. До утворення рад комбідам належала уся адміністративна влада на селі. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 13 мая.*

1. Київ. ВУЦВК включив до складу РНК УСРР представників боротьбистів: М.Лебединець — нарком юстиції, М.Литвиненко — нарком фінансів, Г.Михайличенко — нарком освіти, а також віддав їм посади заступників народних комісарів внутрішніх справ, народного господарства, продовольчих справ. Було також ухвалено рішення про включення до складу ВУЦВК представників УСДРП (незалежних—лівих). *Боротьба. — 1919. — 13 травня.*

4. Київ. З Ради мистецтв виділився Кінокомітет, який перетворився на самостійну установу, підпорядковану безпосередньо колегії Наркомосу УСРР. *ЦДАВО України. Ф. 166. — Оп. 2. — Спр. 1. — Арк. 70.*

13 травня (вівторок).

1. Радивилів. Спільна нарада Директорії та уряду УНР, на якій О.Андрієвський був виведений зі складу Директорії. У своєму листі від 5 травня 1919 р. до С.Петлюри він заявив, що не може вести працю в Директорії та нести відповідальність за її дії. *ЦДАВО України. Ф. 2208. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 140; Вістник державних законів УНР. — Вип. 39. — 1919. — 13 жовтня.*

1. Радивилів. Затвердження Директорією УНР закону про державний інспекторат у військових частинах та інституціях Української

Народної Республіки, спрямований на зміцнення дисципліни та підвищення боєздатності армії УНР. *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 24. — 1919. — 17 липня.

1. Початок ліквідації Червоною армією заколоту отамана Григор'єва. 13 травня було взято Єлисаветград, 14 травня — Катеринослав, 19 травня — Кременчук, 21 травня — Черкаси. 22 травня радянські війська вступили в Олександрію, “столицю” повстанців. *Історія Української РСР*. — Т. 5. — С. 401.

1. Станіславів. Уряд ЗОУНР прийняв пропозицію міжнародної комісії генерала Л.Боти. Польський уряд відкинув її. *Довідник з історії України*. — С. 86.

1. Станіславів. Рада державних секретарів ухвалила постанову про загальну мобілізацію до Галицької армії. На підставі постанови УНР-ади державний секретаріат військових справ 15 травня видав наказ окружним військовим командам мобілізувати до армії юнаків 1901 р. народження та переглянути списки всіх чоловіків 1881–1900 рр. народження, які придатні до військової служби. У зв'язку з загальним наступом поляків ці постанови не вдалося виконати. *Литвин М. Українсько-польська війна. 1918-1919 рр.* — С. 352.

3. Київ. Декрет РНК УСРР про націоналізацію цукрової промисловості вносив зміни і доповнення до декрету від 16 січня 1919 р., мав на меті зберегти землі, закріплені за цукровими заводами, забезпечити їх засів. Декрет остаточно оголосив галузь та інфраструктуру державною власністю. *Известия ВЦИК*. — 1919. — 16 травня.

4. Київ. Наркомос УСРР ухвалив проект положення про єдину трудову школу, що майже повністю збігався з положенням РСФРР. Поділ на початкові, вищепочаткові школи, гімназії, реальні, комерційні училища і всі інші види початкових і середніх шкіл скасовувався. Натомість учбовим закладам УСРР, підпорядкованим наркомосу, присвоювалось найменування “єдина трудова школа”. Вона поділялась на два ступені: I — для дітей від 7 до 13 років і II — від 13 до 17 років. *ЦДАВО України. Ф. 166. — Оп. 1. — Спр. 13. — Арк. 38.*

6. Повідомлення про затвердження Харківською міською владою

інструкції про порядок виселення буржуазії. *Наш голос*. — 1919. — 13 мая.

14 травня (середа).

8. Одеса. Повідомлення, що консули зарубіжних країн, за винятком Туреччини і Персії, які визнали УСРР, залишили Одесу. *Коммунист*. — 1919. — 14 мая.

15 травня (четвер).

1. Наказ головного отамана С.Петлюри про переформування армії УНР за регулярним принципом. Відбулося скорочення штабного апарату та тилових установ, весь боєздатний елемент яких переводився до бойових частин. Базовими одиницями оперативного рівня Дієвої армії стали 11 дивізій. Основною одиницею тактичного рівня був полк. До складу кожної дивізії входили три піших і один гарматний полки, три кінних сотні і технічні підрозділи. Вводилася єдина нумерація, дивізії входили до складу військових груп, кожна з яких виконувала функції окремої армії. Передбачалося провести переформування до 25 травня, однак в умовах безперервних боїв воно закінчилося на початку червня. *ЦДАВО України. Ф. 1078. — Оп. 1. — Спр. 15. — Арк. 2–3.*

1. Волинь. Початок наступальної операції польської армії під командуванням генерала Галлера (шість добре озброєних дивізій) на території північно-західної Волині проти частин Дієвої армії УНР та УГА. *Удовиченко О. Україна у війні за державність. — С. 62.*

1. Бессарабія. Початок наступу Червоної армії з метою надання допомоги радянській Угорщині. Форсування Дністра радянськими військами та вступ на територію Румунії. *Антонов–Овсєнко В.А. Записки о гражданской войне. — Т. 4. — С. 280.*

3. Київ. Опублікування декрету РНК УСРР про випуск українських радянських грошей — казначейських білетів номіналом у 10 крб. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 15 мая.*

15–17 травня.

10. Єврейський погром в Єлісаветграді, вчинений григор'ївцями. Сергійчук В. *Єврейські погроми в Україні*. — С. 281.

16 травня (п'ятниця).

1. Начальна команда Галицької армії у зверненні “Український народ-де!” закликала до об'єднання усіх верств населення, напруження всіх сил у боротьбі за національну незалежність і самостійність Української Народної Республіки. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. — Том 1. — С. 28.*

1. Захоплення польськими військами Луцька. До рук поляків потрапила величезна кількість боєприпасів та амуніції, що зберігалися на складах. Поразка призвела до ліквідації Північного фронту армії УНР, евакуації державного центру УНР з Радивилова до ЗОУНР — Красно-го, Золочева, а потім Тернополя. Мазепа І. *Україні в огні й бурі революції*. — С. 160.

1. Київ. Повідомлення про об'єднане засідання комуністичного Бунду та ОЄСРП. У партій виявилось багато спільного, було ухвалене рішення провести об'єднанчу конференцію. *Боротьба*. — 1919. — 16 травня.

16–20 травня (п'ятниця–вівторок).

10. Єврейський погром у Черкасах і Смілі, влаштований григор'євцями. Після цього місцевий ревком асигнував 20 тис. крб., людність збрала 55 тис. крб. на допомогу потерпілим. *Боротьба*. — 1919. — 5 червня.

17 травня (субота).

1. Київ. Ухвалення ВУЦВК декрету про мобілізацію пролетаріату до Червоної армії. Призову підлягали як робітники працюючих підприємств, так і безробітні. *Боротьба*. — 1919. — 20 травня.

1.2. Москва. Президія Всеросійської центральної ради профспілок (ВЦРПС) створила для керівництва профспілковою роботою у південно-му регіоні РСФРР Південбюро ВЦРПС. Воно мало здійснювати керівниц-

---

тво профспілковою роботою в Україні, Криму, на Дону, Кубані. Але в умовах війни його вплив обмежувався територією УСРР. *Великий Жовтень і громадянська війна на Україні.* — С. 426.

6. Київ. Публікація декретів РНК УСРР про націоналізацію аптечної справи, про передачу майна монастирських, церковних та інших релігійних установ в розпорядження народного комісаріату соціального забезпечення. *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 17 мая.

18 травня (неділя).

1. Київ. Ухвалення ВУЦВК постанови про необхідність об'єднання військових і матеріальних ресурсів радянських республік. ВУЦВК доручив своїй президії звернутись до усіх радянських республік з пропозицією виробити конкретні форми організації "єдиного фронту революційної боротьби". *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918—1919).* — С. 122.

1. Київ. Конференція комуністичного Бунду, на якій були присутні представники з 25 населених пунктів, ухвалила розглядати партію як органічну частину КП(б)У. *Известия ВУЦИК.* - 1919. - 21 мая.

1. Київ. Початок розгляду у Революційному трибуналі справи за звинуваченням у шпіонажі на користь Директорії К.Сперанської, З.Біського та ін. Після 4-денного розгляду Сперанська була визнана винною і засуджена до смертної кари, Біський — винний частково, засуджений до 6 років ув'язнення, решта звинувачених виправдана. *Боротьба.* — 1919. — 17 травня; *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 24 мая.

4. Київ. Опубліковано декрет РНК УСРР про деякі зміни у складі устрою державних наукових закладів та вищих шкіл УСРР. Було відмінено іспити на підтвердження вченого ступеня; вчені ступені, а також пов'язані з ними привілеї касувалися. Встановлювався новий порядок призначення на посади за конкурсом, у якому наявність відповідної кваліфікації не була обов'язковою. *Вісти ВУЦВК.* — 1919. — 18 травня.

4. У Києві пройшов весняний день працівників театру. *Вісти ВУЦВК.* — 1919. — 18 травня.

8. Радивилів. До командування польської армії відправлена військова

місія УНР, очолювана підполковником Левчуком з пропозицією про припинення бойових дій та укладення перемир'я. *Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році. — С. 96.*

19 мая (субота).

1. Донецький басейн. Початок контрнаступу денікінських військ. Вони нанесли удар і прорвали фронт, який утримувала бригада Н.Махна. *Гражданская война в СССР. — Т. 2. — С. 121—122.*

19-20 травня (субота-неділя).

1. Перебування голови Реввійськради РСФРР Л.Троцького у Києві. Спільне засідання ЦК РКП(б) та ЦК КП(б)У під його головуванням ухвалило рішення про ліквідацію Українського фронту і підпорядкування військових округів вищій військовій владі Російської Федерації. Того ж дня увечері відбулось засідання ВУЦВК, де Троцький зробив доповідь про оборону радянських республік. ВУЦВК ухвалив постанову "Про об'єднання військових сил радянських республік". Наступного дня був проведений огляд військ. 22 травня Л.Троцький відвідав Харків. *Боротьба. — 1919. — 20, 21, 24 травня.*

4. Київ. Відбулась конференція "Культурліги" (єврейська культурна організація), у якій взяло участь до 50 делегатів. *Вісти ВУЦВК. — 1919. — 21 травня.*

20 травня (понеділок).

1. Київ. Публікація статті Л.Троцького "Українські уроки", у якій вищий військовий керівник РСФРР закликав рішучо боротися з партизанщиною, покінчити з авантюристами у лавах Червоної армії (малися на увазі Н.Григор'єв, Н.Махно та ін). *Коммунист. — 1919. — 20 травня.*

20-24 травня.

1. Радивилів. Спільний лист-звернення УСДРП та УПСР до повстанців України з закликом гуртуватися навколо Української Народної Республіки. Був відправлений до повстанських загонів через спеціальних кур'єрів.

Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. — С. 164-165.

1. Бердичів. Повітовий з'їзд рад селянських депутатів. Розглянув земельне, продовольче, військове питання, засудив антисемітську агітацію. *Коммунист.* — 1919. — 25 мая.

21 травня (середа).

1. Донбас. Білогвардійська Кавказька армія була перейменована на Добровольчу армію, її очолив генерал В.Май-Маєвський. Акт мав символічне значення, цій армії відводилась головна роль під час походу на Москву, яка мала бути визволена саме "добровольцями", тобто частинами, які започаткували боротьбу проти більшовиків. *Деникин А.И. Очерки русской смуты. Заключительный период борьбы.* — Минск, 2002. — С. 18, 20.

3. Київ. Опубліковано декрет РНК УСРР про націоналізацію морських і річкових пароплавних і корабельних підприємств. *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 21 мая.

6. Харків. Опубліковано постанову губвиконкому про виселення буржуазії і переселення робітників. Буржуазія мала виселятись до приміщень, звільнених робітниками. *Наш голос.* — 1919. — 22 мая.

8. Українські представники (Г.Сидоренко, В.Панейко, О.Шульгин, М.Лозинський, Д.Вітовський) були запрошені на засідання Паризької мирної конференції, яка того дня обговорювала питання про українсько-польську війну в Галичині. *Нариси з історії дипломатії України.* — С. 370.

21-22 травня (середа-четвер).

1. Київ. Всеукраїнський об'єднавчий з'їзд комуністичного Бунду та ОЄСРП ухвалив рішення про об'єднання, нова організація отримала назву Єврейська комуністична спілка (Комфарбанд). Резолюція конференції базувалася на програмних принципах комуністичної партії, ухвалила вести переговори з ЦК КП(б)У про прийом туди на правах єврейської секції. Водночас нарада з приводу об'єднання відбулась у Харкові. *Боротьба.* — 1919. — 22, 24, 25 травня.

21-27 травня (середа-вівторок).

3. Київ. Об'єднаний з'їзд працівників цукрової промисловості Росії і України, де були присутні представники від 150 заводів. З'їзд схвалив рішення Всеукраїнського з'їзду профспілок. *Боротьба*. — 1919. — 25-27 травня.

22 травня (четвер).

1. Варшава. Виступ прем'єр-міністра Польщі І.Падеревського у сеймі з приводу війни з ЗОУНР. В ухваленому рішенні сейму стверджувалося, що Східна Галичина складає невіддільну частину Польської держави, але при цьому обіцялася широка автономія для українського населення. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник*. — С. 318.

23 травня (п'ятниця).

1. Київ. Ухвалення РНК УСРР декрету про зміни в організації й компетенції ВУЧК, які полягали у скасуванні повітових надзвичайних комісій. *Коммунист*. — 1919. — 24, 25 мая.

1. Київ. Постанова ЦК КП(б)У про утворення при ЦК відділу по роботі серед єврейських трудящих. *Коммунист*. — 1919. — 25 мая.

1. Вступ білогвардійських військ Денікіна до Маріуполя. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник*. — С. 329.

4. Київ. Урочисте засідання "Культурліги" (єврейська культурна організація), на якому було ухвалено резолюцію про співробітництво з Пролеткультом. *Боротьба*. — 1919. — 24 травня.

10. Київ. Повідомлення про розстріл ВУЧК професорів Київського університету А.Цитовича і Т.Флоринського - "за контрреволюцію", П.Армашевського - "в порядку червоного терору". *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 23 мая.

24 травня (субота).

1. Після кількадечних боїв міста Рівне і Здолбунів були захоплені

Червоною армією. Українські частини відступили на захід. *Антонов-Овсєенко В.А. Записки о гражданской войне. - Т. 4. - С. 288.*

1. Київ. Заява командуючого Збройними силами радянської України В.Антонова-Овсєенка про ліквідацію виступу Григор'єва. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 25 мая.*

1. Польське командування у відповідь на звернення військової місії УНР на чолі з полковником Левчуком припинило бойові дії і погодилось на переговори. *Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році. — Кн. 1. — С. 96.*

8. Варшава. Полковник Б.Курдиновський, що мав напівофіційні повноваження від уряду УНР, підписав з прем'єром Польщі І.Падеревським військово-політичну угоду, за якою УНР в обмін на зречення прав на Східну Галичину та західну Волинь на користь Польщі мала отримати політичне визнання та військову допомогу. Угода не була реалізована, проте завдала значної шкоди відносинам УНР та ЗУНР. *Литвин С. Суд історії. — К., 2001. — С. 347.*

24-27 травня (субота-вівторок).

1. Румунські війська спільно з дивізією польського генерала Л.Желіговського вдарили з тилу й окупували Покуття разом з Коломиєю і Снятинном. Галицька армія була затиснута у невеликий трикутник біля Чорткова на південному сході Галичини між річками Дністер і Збруч. *Довідник з історії України. — С. 907, 976.*

25 травня (неділя).

1. Київ. Таємне рішення Ради робітничо-селянської оборони УСРР про ліквідацію махновських загонів, тобто діючої бригади Червоної армії. *Верстюк В. Махновщина. — С. 98.*

1. Київ. Надзвичайні загальні збори Київської організації УПСР (комуністів-боротьбистів) констатували, що у хвилі куркульських повстань беруть участь і пролетарські елементи села; ухвалили мобілізувати всі сили партії для пропагандистської роботи серед пролетарських мас і селянської бідноти. *Боротьба. — 1919. — 27 травня.*

1. Київ. Урочистий початок діяльності агітаційного пароплаву "Більшовик", яким передбачалося здійснити ряд рейсів по Дніпру. *Коммунист.* — 1919. — 27 мая.

1. Останні ліквідаційні збори Київської організації ОЄСРП. Був заслуханий доклад про об'єднання з Бундом і утворення Єврейського комуністичного союзу (Комфарбанд). Резолюція була ухвалена більшістю у 42 голоси, проти — 13, утримались м 15. *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 27 мая.

5.8. Рим. Український посол у Ватикані М.Тишкевич вручив вірчі грамоти Папі Римському Бенедикту ХУ, а також передав протест у зв'язку з наступом генерала Галлера на Галичину, внаслідок чого було заарештовано й відправлено до польських таборів 200 українських священників. *Андрусишин Б. Церква в Українській Державі 1917-1920 рр. (Доба Директорії).* — К., 1997. — С. 65.

26 травня (понеділок).

1. Київ. Ухвалення ВУЦВК "Положення про соціалістичний землеустрій і про заходи переходу до соціалістичного землеробства", яким було скасовано приватну власність на землю. Земля оголошувалася єдиним державним фондом, перебувала у розпорядженні народного комісаріату землеробства. Таким чином, соціалізація землі замінювалася націоналізацією. Йшлося також про пріоритетний розвиток колективного сільського господарства. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918-1919).* — С. 126-127.

1. Станіславів. Президент УНРади Є.Петрушевич і уряд ЗОУНР залишили тимчасову столицю. Місто зайняла таємно організована польська міліція. Більшість військового майна і кілька вагонів рушничних набоїв, закуплених у Чехословаччині, попали до рук ворога. Державний секретаріат виїхав до Бучача, 2 червня — до Заліщиків, потім до Чорткова і Кам'янця-Подільського. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923.* — Том 1. — С. 17.

1. Внаслідок наступу більшовицьких військ армія УНР відступила на лінію Сарни-Рівне- Кременець і залишила безборонним кордон на

р. Збруч. Галицька армія вимушена була організувати фронт проти більшовиків, знімаючи свої частини з західного протипольського фронту. *Верига В. Визвольні змагання в Україні. — Том 1. — С. 477.*

8. Приїзд до прикордонного Волочиська радянських керівників В. Антонова-Овсієнка, В. Затонського, О. Шумського, які сподівались на встановлення контактів з керівництвом ЗОУНР. Галичани на переговори не з'явилися. *Мазепа І. В огні й бурі революції. — С. 156-157.*

27 травня (вівторок).

1. Тернопіль-Красне. Затвердження Директорією УНР закону про утворення Особливої слідчої комісії для розслідування протиєврейських погромних дій. *Вістник державних законів УНР. — Вип. 24. — 1919. — 17 липня.*

1. Київ. Пленум ЦК КП(б)У, на якому було обговорено звіт ЦК КП(б)У, питання про відносини між РСФРР та УСРР, проект положення про комуністичні осередки. *Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях. — С. 59-61.*

8. Вища рада Паризької мирної конференції визнала О. Колчака "верховним правителем" єдиної Росії. *Нариси з історії дипломатії України. — С. 372.*

27-28 травня (вівторок-середа).

1. Бучач. Відбулася нарада за участю президента Є. Петрушевича, прем'єра С. Голубовича, головнокомандувача М. Омеляновича-Павленка, начальника штабу В. Курмановича і генерал-хорунжого армії УНР О. Грекова для вироблення плану дій. Головнокомандувач запропонував відвести УГА за Збруч для переформування. Начальник штабу виступив проти залишення армією своєї території, що рівнозначно капітуляції на польському фронті. Він обґрунтував доцільність відведення армії за Дністер і, навіть, в Карпати, щоб зберегти і поповнити її сили, а після поновити військові дії. *Довідник з історії України. — С. 177; Верига В. Визвольні змагання в Україні. — Том 1. — С. 477-478.*

28 травня (середа).

1. Кременець. Війська Запорізької групи (6-а, 7-а, 8-а дивізії) почали наступальну операцію на протибільшовицькому фронті, якою керував начальник штабу армії полковник В.Тютюнник. 29 травня до наступу перейшли корпус Січових стрільців і 9-а дивізія, 1 червня — 3-я дивізія полковника О.Удовиченка, 3 червня — 6-а дивізія отамана Ю.Божка. Удари завдавалися відповідно у напрямках Проскурів-Старокостянтинів, Старокостянтинів-Ляхівці, Волочиськ, Кам'янець-Подільський -Нова Ушиця. *Єрошевич П. Боротьба армії УНР з Червоною і Білою Москвою у році 1919// За державність. — Ч. 9. — Варшава, 1938. — С.18; Удовиченко О. Третя Залізна дивізія: Матеріали до історії війська УНР. — Т. 1. — Рік 1919. — Нью-Йорк. — 1971. — С. 19; Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році. — Кн.1. — С.99.*

1. Москва. Телеграма В.Леніна, у якій він вимагав від Раднаркому України посилення військової допомоги Донбасу. *Ленін В.І. Повне збір. творів. — Т. 50. — С. 326.*

29 травня (четвер).

1. Тернопіль. Початок переговорів між урядом УНР та представниками Центрального повстанського комітету (ЦПК), що прибули з Києва для порозуміння у справі боротьби проти російських більшовиків. Есери Д.Одрина, Т.Черкаський, І.Часник та незалежник А.Пісоцький були також представниками від ЦК своїх партій. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції. — С.165-166.*

1. Донбас. Н.Махно виступив проти радянської влади, порушивши угоду, укладену з Червоною армією в лютому 1919 р. *Гражданская война в СССР. — Т. 2. — С. 142-143.*

1. Бендери. Вступ до міста частин Червоної армії. Проте на подальше просування вглиб Бессарабії не було достатніх сил і частини невдовзі знову відійшли за Дністер. *Антонов-Овсеенко В.А. Записки о гражданской войне. — Т. 4. — С. 280.*

30 травня (п'ятниця).

1. Тернопіль. Відозва уряду УНР до українського народу Західної Облaсті УНР з закликом взяти участь у боротьбі проти спільного ворога за побудову незалежної соборної України. *Український козак*. — 1919. — 6 червня.

30 травня — 6 червня (п'ятниця—п'ятниця).

1. Харків. Всеукраїнський з'їзд представників волосних виконкомів. Розглянув земельне, продовольче, військове питання. В резолюції з земельного питання вказав на неприпустимість примусового утворення колективних господарств на селі. З'їзд закликав до зміцнення Червоної армії, створив “Комісію 50–ти” для контролю за діяльністю центральних радянських органів. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919)*. — С. 138–142; *Боротьба*. — 1919. — 1 червня.

31 травня (субота).

1. Тернопіль. Відозва уряду УНР до українського народу з закликом встати до рішучого бою “За волю і землю! За соборну самостійну Україну”. *Український козак*. — 1919. — 8 червня.

Травень.

4. Київ. Початок видання першого українського радянського літературно–художнього журналу “Мистецтво”. Редактор Г.Михайличенко, співредактори Д.Загул, М.Семенко, П.Тичина, В.Чумак, В.Ярошенко, Г.Нарбут, О.Мурашко та ін. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник*. — С. 330.

1 червня (неділя).

1. За наказом головного отамана С.Петлюри українська армія перейшла в загальний наступ проти Червоної армії на фронті в 140 км. *Удовиченко О. Україна у війні за державність*. — С. 70.

1. Москва. ВЦВК спільно з представниками України, Латвії, Литви,

Білорусії ухвалив декрет про об'єднання військових сил радянських республік. Об'єднанню підлягали: 1) військові організації і військове командування; 2) ради народного господарства (вищі органи керівництва промисловістю); 3) управління залізничним транспортом; 4) наркомати фінансів; 5) наркомати праці. Керівництво цими п'ятьма галузями зосереджувалося в єдиних московських наркоматах. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919)*. — С. 136–137.

1. Київ. Публікація положення про Всеукраїнську надзвичайну комісію (ВЧК), ухваленого постановою ВУЦВК. ВЧК вважалась відділом наркомату внутрішніх справ (НКВС). Периферійні ЧК утворювались місцевими радами на правах відділів виконкомів. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 1 юня; ЦДАВО України. Ф. 5. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк.. 27–38.

2 червня (понеділок).

1. Кам'янець–Подільський. 3-я дивізія Армії УНР після запеклого бою відбила місто у червоних військ. *Удовиченко О. Третя Залізна дивізія: Матеріали до історії війська УНР*. — С.26.

1. Тернопіль. Раптове захоплення міста поляками. Терміновий переїзд уряду і штабу Дієвої армії на ст. Богданівка в 10 км від Волочиська. Це був найкритичніший момент в історії уряду УНР, затиснутого між двома ворожими таборами: поляками, що займали Тернопіль, і більшовиками, що контролювали Волочиськ. *Історія України: нове бачення*. — Т. 2. — С. 90.

1. Державний секретаріат ЗОУНР переїхав до Заліщиків, потім до Чорткова. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923*. — Том 1. — С. 17.

3 червня (вівторок).

1. Київ. Газета “Коммунист”, орган ЦК КП(б)У, опублікувала велику статтю М.Савельєва “Боротьба з антисемітизмом”, де антисемітизм розглядався як пережиток та звичка буржуазного суспільства. *Коммунист*. — 1919. — 3 юня.

4 червня (середа).

1. Київ. Публікація в газеті “Боротьба”, друкованому органі боробистів, статті “До реставрації великої Росії”, де висловлювалась незгода партії з приводу об’єднання не лише військового командування радянських республік, а й народного господарства, залізниць і т. ін. *Боротьба*. — 1919. — 4 червня.

1. Київ. З’їзд УПЛСР (борбистів) висловився на підтримку радянської влади. Ухвалив у земельному питанні дотримуватись компромісу між колективним і індивідуальним господарюванням. В національному питанні — підтримувати федеративний державний устрій. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 6 юня.

1. Москва. Наказ Реввійськради РСФРР про ліквідацію Українського фронту. 2-га Українська радянська армія була перейменована у 14-ту і підпорядкована Південному фронту, з військ 1-ї та 3-ї армій була сформована 12-та армія, підпорядкована Західному фронту. *Історія Української РСР*. — Т. 5. — С. 407.

1. Тернопіль. Звернення ЦК УПСР до селян і робітників з закликом всім встати на боротьбу з ворогом. *Український козак*. — 1919. — 11 червня.

3. Київ. Опубліковано дані про те, що до 1 травня 1919 р. Наркомзем УСРР відпустив на організацію засіву полів 30, 69 млн. крб. *Боротьба*. — 1919. — 4 червня.

4. Київ. Повідомлення про оголошення Всеукраїнським літературним комітетом конкурсу на складання віршованого тексту революційного гімну на українській, російській та єврейській мовах. Музична обробка гімну покладалася на Музичний комітет. *Вісти ВУЦВК*. — 1919. — 4 червня.

5 червня (четвер).

1. Начальник штабу УГА полковник Курманович, зваживши, що дивізія Галлера була перекинута на більшовицький фронт, розробив план наступу Галицької армії на супротивника, який 10 червня затвердив начальний вождь О. Греков. *Литвин М. Українсько-польська*

війна. 1918-1919 рр. — С. 371–373; Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. — Том 1. — С. 28.

1. Київ. Публікація декрету ВЦВК про соціалістичний землеустрій та про перехідні заходи до соціалістичного землекористування. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 5 юня.*

1. Київ. Публікація статті М.Скрипника “Комуністичне будівництво в українському селі”, де наводилися підсумки колективізації сільського господарства. Усього в УСРР утворено 517 комун і артіль: Харківська губ. — 79 комун, 51 артіль; Чернігівська губ. — 55 комун, 64 артілі; Київська губ. — 15 комун, 30 артілей; Херсонська губ. — 19 комун, 47 артілей; Катеринославська губ. — 17 комун, 18 артілей; Подільська губ. — 3 комун; Волинська губ. — 10 комун; Донецька губ. (у двох повітах) — 5 комун, 25 артілей; Полтавська губ. — 5 комун, 25 артілей. Висновок: колективний рух в Україні йде більш швидкими темпами, ніж у Росії; господарства більші за розміром. *Коммунист. — 1919. — 5 юня.*

1. У Харкові оголошено мобілізацію до Червоної армії робітників і селян 1885–1897 рр. народження. *Боротьба. — 1919. — 7 червня.*

1. Крим. Початок наступу білогвардійців проти Червоної армії. За підтримки вогню англійської ескадри вони розпочали штурм Акмонайських позицій червоних військ на Керченському півострові. *Деникин А.И. Очерки русской смуты. Заключительный период борьбы. — С.51–52.*

6 червня (п'ятниця).

1. В результаті контрнаступу армія УНР відсунула протибільшовицький фронт до лінії Старокостянтинів–Проскурів– Кам'янець–Подільський. *Капустянський М. Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 р. — С. 100–101.*

1. Кам'янець–Подільський. До міста прибули представники уряду УНР і розпочали роботу окремі державні інституції. *ЦДАВО України. — Ф. 1092. — Оп. 2. — Спр. 11. — Арк. 180.*

1. Київ. Розпорядження РНК УСРР про тимчасову передачу влади на селі комбідам. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 402.*

1.2. Київ. Засідання Ради профспілок за участю представників Укрпродбюро, які ознайомили присутніх з роботою продовольчого апарату; констатували, що київські робітники неохоче вступають до продзагонів. *Боротьба*. — 1919. — 12 червня.

7 червня (субота).

1. Початок Чортківської наступальної операції Галицької армії (“Чортківська офензива”). Галицька армія перейшла в наступ. Існувало два плани розвитку операції. Генерал М.Омелянчик-Павленко пропонував обмежитися наступом до р.Золота Липа, генерал О.Греков — йти на Львів. Пропозицію Грекова підтримав президент Є.Петрушевич. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. — Том 1. — С. 28; Верига В. Визвольні змагання в Україні. — Том 1. — С. 479.*

3. Харків. Повідомлення про об’єднання вугільних комітетів РСФРР та УСРР, утворення об’єданого керівного органу “Головвугілля”, що розмістився у Харкові. *Боротьба*. — 1919. — 7 червня.

8 червня (неділя).

1. Реввійськрада Південного фронту оголосила Н.Махна поза законом і виділила війська для боротьби з ним. *Гражданская война в СССР. — Т. 2. — С. 143.*

4. Київ. Рада комісарів вищих навчальних закладів Києва ухвалила закрити з 1 червня 1919 р. ряд вузів: Вищі жіночі курси, Київський юридичний інститут (відкритий 1917 р.), Київський вищий технічний інститут (відкритий 1918 р.), курси Жекуліної. Київський державний український університет та університет Св. Володимира вирішено об’єднати в один навчальний заклад. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 8 юня.*

6. Київ. Публікація декрету РНК УСРР про лікувальні місцевості державного значення в УСРР. В якості лікувальних місцевостей та курортів були визначені: Слов’янські мінеральні води (Харківська губ.), Сакські і Черкаські мінеральні грязі (Таврійська губ.), Майнакське грязелікувальне озеро (Таврійська губ.), Одеські лимани, Миргородські джерела (Полтавська губ.). *Известия ВУЦИК. — 1919. — 8 юня.*

8–15 червня (неділя–неділя).

1. Галицька армія в ході наступу визволила від поляків Чортків, Язловець, Бучач, Струсів, Теребовлю, Скалат, Підгайці, Тернопіль. *Довідник з історії України*. — С. 1092. — 9 червня (понеділок).

1. За повідомленням штабу Дієвої армії район залізниці Проскурів—Кам'янець—Подільський був остаточно звільнений від більшовиків. Зайнято станцію і місто Старокостянтинів. *Бюлетень газети "Український козак"*. — 1919. — 8 червня.

1. Чорний Острів, Подільська губ. Нарада партій урядової коаліції, завершення переговорів між урядом УНР та представниками Всеукраїнському, українськими есерами та незалежними соціал-демократами (Д.Одрин, Т.Черкаський, І.Часник, А.Пісоцький). Уряд визнав "трудовий принцип" в організації державної влади на місцях. До уряду увійшли представники повстанського Всеукраїнському Д.Одрин (міністр охорони здоров'я) та Т.Черкаський (міністр преси й пропаганди). *ЦДА-ВО України*. Ф. 3933. — Оп. 1. — Спр. 15. — Арк. 2; *Вістник державних законів УНР (Кам'янець—Подільський)*. — 1919. — 1 липня (Ч. 11).

1. Заліщики. Зважаючи на небезпеку, УНРада і Державний секретаріат ЗОУНР прийняли постанову про зміну структури влади шляхом передачі всієї військової і цивільної влади Є.Петрушевичу, якому було надано диктаторських повноважень. Того ж дня Є.Петрушевич призначив Раду уповноважених та Військову канцелярію у складі: С.Голубович — внутрішні справи, С.Витвицький — закордонні справи, В.Курманович — військові справи, І.Мирон — шляхи і транспорт, О.Назарук — преса. Директором Військової канцелярії став К.Долежал. Петрушевич звільнив з посад головнокомандувача ген. М.Омеляновича-Павленка, начальника штабу полковника В.Курмановича. Начальним вождем Галицької армії став генерал О.Греков, начальником штабу — полковник австрійської армії К.Штіпніц-Тарнава. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. — Том .1. — С. 17; Довідник з історії України*. — С. 209–210.

1. Проскурів. Перебуваючи в Запорозькому корпусі, отаман П.Болбочан на прохання командирів підрозділів і з дозволу державного інспектора

полковника М.Гавришка зробив спробу самовільно його очолити. Вчинок П.Болбочана був трактований проводом УНР як “заколот”, за допомогою якого права опозиція начебто мала намір усунути від влади Директорію та соціалістичний уряд. 10 червня отамана було заарештовано. *ЦДАВО України. Ф. 1078. — Оп. 11. — Спр. 14. — Арк. 133; Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 86.*

1. Підволочиськ зайнятий польським військом. *Український козак. — 1919. — 11 червня.*

1. Заліщики. Президія УНРади та Державний Секретаріат ЗОУНР ухвалили акт про передачу всієї військової і цивільної влади Є.Петрушевичу як уповноваженому диктаторові. *Український козак. — 1919. — 25 червня.*

9–10 червня.

1. Київ. Виступ полку Червоної армії, розташованого у Бендерських казармах, проти радянської влади. Після придушення виступу командний склад на чолі з командиром Богацьким був заарештований і відданий до військово-польового суду. *Боротьба. — 1919. — 11 червня; Известия ВУЦИК. — 1919. — 11, 12 юня.*

10 червня (вівторок).

1. Чорний острів. РНМ ухвалила рішення про утворення тимчасового апарату влади: негайне відновлення в місцевостях, зайнятих українським військом, діяльності місцевих адміністративних та господарсько-економічних органів. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 144.*

1. Заліщики. Уряд ЗОУНР направив до Директорії делегацію у складі Г.Коссака, О.Назарука, А.Бурачинського для переговорів у політичних, військових і санітарних справах. *Верига В. Визвольні змагання в Україні. — Том 1. — С. 479.*

1. Харків. За наказом Ради робітничої і селянської оборони закрита газета меншовиків “Наш голос”. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 12 юня.*

Перша декада червня.

1. С.Петлюра запропонував Є.Петрушевичу посередництво у переговорах з Польщею шляхом введення до делегації УНР старшин Галицької армії. Делегацію очолив інспектор артилерії УНР генерал-полковник С.Дельвіг. *Верига В. Визвольні змагання в Україні. — Том 1. — С. 480.*

11 червня (середа).

1. Кам'янець–Подільський. Оповіщення міністра внутрішніх справ УНР І.Мазепи про відновлення у місцевостях, звільнених від комуністичної влади, губернських і повітових комісаріатів, земських, земельних та продовольчих управ. *Український козак. — 1919. — 12 червня.*

1. Кам'янець–Подільський. Наказ уряду УНР селянам про організацію місцевої самооборони проти грабіжників і дезертирів з відступаючої Червоної армії. *Український козак. — 1919. — 12 червня.*

1. Кам'янець–Подільський. Оповіщення уряду УНР до українського народу з приводу підривної діяльності українських несоціалістичних партій, які виступили натхненниками і організаторами заколотів отаманів В.Оскілка та П.Болбочана проти існуючої влади. *Український козак. — 1919. — 13 червня.*

1. З Києва до району Проскурова вийшов агітаційний поїзд, очолений уповноваженим від народного комісаріату військових справ УСРР. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 12 юня.*

4. Київ. Відкрились режисерсько–інструкторські курси, організовані Київською губнаросвітою з метою підготовки театральних працівників. До навчання приступили 80 осіб. *Більшовик. — 1919. — 13 червня.*

12 червня (четвер).

1. Кам'янець–Подільський. За наказом військового міністра Г.Сиротенка проведено обшук у приміщенні Кам'янець–Подільського університету, де збиралися опозиційні до Директорії члени УПСС. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. — С. 218.*

1. Кам'янець–Подільський. Звернення міністра єврейських справ уряду УНР П.Красного до єврейського населення з повідомленням про

рішучі заходи, яких вживає український уряд для припинення протиеврейських погромних дій; міністр закликав підтримати українську владу, яка прагне до мирного співжиття усіх народів в Україні. *Український козак*. — 1919. — 13 червня.

12–15 червня (четвер–неділя).

1. Кам'янець–Подільський. Переїзд до міста урядових установ УНР. *Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції*. — Т. IV. — С. 139.

12–16 червня (четвер–понеділок).

1. Житомир. І Волинський губернський з'їзд рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. У ньому взяли участь делегати від 8 повітів, де була встановлена радянська влада. З'їзд виразив довіру радянському уряду України, розглянув земельне, продовольче та ін. питання. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919)*. — С. 497–502, 704.

13 червня (п'ятниця).

1. Кам'янець–Подільський. ЦК УПСР оголосив мобілізацію усіх членів та співробітників партії. Протягом 5 днів члени партії мали з'явитись до свого керівництва, щоби отримати призначення до армії, міністерств, органів влади і т. ін. *Український козак*. — 1919. — 13 червня.

1. Київ. ВУЦВК звернувся з відозвою до пролетаріату усіх країн з закликом до перемоги світової революції. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 14 юня.

1. Київ. Повідомлення, що на ім'я Х.Раковського отримано телеграму від Реввійськради Червоної армії з подякою за поїзд з продовольством, відправлений захисникам Петрограду. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 13 юня.

1. Бердичів. День Червоної армії, під час якого у місті відбулися масові мітинги, вистави, присвячені пропаганді організації та мети боротьби Червоної армії. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 14 юня.

14 червня (субота).

1. Київ. ВУЦВК рад України ухвалив рішення про введення до свого складу представників УСДРП (незалежних-лівих) В.Гуковича, А.Дігтяря, Г.Черепенка. *Боротьба*. — 1919. — 17 червня.

1. Київ. Створення за наказом ВУЦВК центральної комісії по збору зброї у населення. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 17 юня.

4. Київ. Повідомлення про призначення відомого співака Л.Собінова головою Всеукраїнського музичного комітету. *Боротьба*. — 1919. — 14 червня.

6. Київ. Ухвалення РНК УСРР декрету про утворення рад захисту материнства і дитинства, центральної — при наркоматі соціального забезпечення, місцевих — при радах. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 20 юня.

7. У ніч з 14 на 15 червня трагічно загинув О.Мурашко (1875–1919) — український живописець, педагог і громадський діяч, член Української Академії мистецтв. Був пограбований і забитий бандитами. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 17 юня.

14–15 червня (субота–неділя).

1. Київ. ВУЦВК обговорив питання про об'єднання радянських республік. З співповіддю виступив представник боротьбистів О.Шумський, який застерігав, щоби це не стало початком відновлення “єдиної неділимої” Росії. У ніч з 14 на 15 червня ВУЦВК ухвалив 26 голосами проти 15 резолюцію про об'єднання, яка вже раніше була схвалена ВЦВК у Москві. *Боротьба*. — 1919. — 15,18 червня.

15 червня (неділя).

1. Кам'янець–Подільський. Постанова Ради народних міністрів про боротьбу з протиеврейською погромною агітацією. *ЦДАВО України*. Ф. 269. — Оп. 1. — Спр. 32. — Арк. 4.

1. Тернопіль. Вступ до міста наступаючих частин УГА, закінчення першого етапу Чортківської операції. *Історія українського війська*. — Львів, 1992. — С. 511.

3. Київ. Повідомлення про поновлення руху кур'єрських поїздів

Київ—Харків. *Известия ВУЦИК*. — 1919 — 15 юня.

15–16 червня (неділя–понеділок).

10. Єврейський погром у м. Ялтушків Подільської губ., вчинений українськими вояками. 23 вбитих, багато поранених. *Сергійчук В. Погроми в Україні*. — С. 332.

16 червня (понеділок).

1. Кам'янець–Подільський. Кабінет міністрів ухвалив рішення про заходи, спрямовані на боротьбу проти погромів єврейського населення: організація кінної жандармерії, боротьба з мародерством і грабінництвом, суворе покарання за погромну агітацію і т. ін. *ЦДАВО України. Ф. 1965*. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 147.

1. Харків. За постановою ВУЧК страчені 17 відомих контрреволюційних діячів, серед яких колишній голова Союзу руського народу Гльїн. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 19 юня.

1.8. Ватикан. Державний секретар П'єтро Гаспаррі в порозумінні й зі схвалення Папи Римського Бенедикта ХУ надіслав голові Директорії УНР С.Петлюрі листа, де повідомляв про визнання УНР Святим престолом. *Андрусишин Б. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (Доба Директорії УНР)*. — С. 67–68; *Україна*. — 1919. — 17 серпня.

8. Львів. Військова місія УНР під проводом ген. С.Дельвіга без консультацій і згоди з урядом ЗОУНР уклала з представниками польської делегації договір про перемир'я, який мав вступити в силу з 21 червня. Демаркаційна лінія (т. зв. “лінія Дельвіга”) встановлювалася таким чином: Залізці – р. Серет–Тернопіль–Острів–Литятин–р.Золота Липа–Дністер–Незвиська. Переговори проходили під час Чортківського наступу, який УГА провадила без згоди з Директорією. В ході його була звільнена значна частина території ЗОУНР, тому Є.Петрушевич не визнав умови договору і Галицька армія продовжила бойові дії. *Історія українського війська*. — Львів, 1992. — С. 513; *Вістник державних законів УНР*. — 1919. — 9 липня.

17 червня (вівторок).

1. Кам'янець–Подільський. Уряд УНР утворив при міністерстві єврейських справ Центральний комітет для допомоги єврейському населенню, яке постраждало від погромів. *ЦДАВО України. Ф. 1509. — Оп.1. — Спр. 23. — Арк. 71–72.*

3. Київ. Повідомлення про об'єднання народних комісаріатів продовольчих справ УСРР та РСФРР, яке відбулося на принципах декрету від 1 червня 1919 р. *Боротьба. — 1919. — 17 червня.*

4. Київ. Повідомлення про заснування наркомосом УСРР у Москві своєї агентури для постачання в Україну книжок, матеріалів та наукового приладдя. *Боротьба. — 1919. — 17 червня.*

18 червня (середа).

1. Київ. Повідомлення про постанову воєнно–мобілізаційного відділу комуністичного союзу молоді Київщини: весь союз був оголошений частиною діючої армії. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 19 юня.*

1. Харків. У зв'язку з загрозою білогвардійського наступу в різних районах міста відбулись мітинги, організовані керівниками комуністичної партії та радянських органів. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 19 юня.*

4. Кам'янець–Подільський. Наказом управління преси й інформації видатного українського актора й театрального діяча М.Садовського було призначено головноуповноваженим з питань організації народних театрів для фронту і тилу на території УНР; композитора К.Стеценка — головноуповноваженим по організації народних хорів і капел. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 242. — Арк. 2.*

7. Київ. “В порядку червоного терору” був розстріляний В.Петрушевський — український громадський і культурно–освітній діяч, засновник (разом з В.Королевим-Старим та В.Синицьким) видавництва “Час”. *Визволення. — 1919. — 8 липня.*

8. Париж. Декларація протесту повноважних делегатів республік Азербайджану, Естонії, Грузії, Латвії, Північного Кавказу, Білорусії та України проти визнання Вищою радою Паризької мирної конференції уряду генерала Колчака верховним урядом Росії. У декларації говорилося, що

республіки є суверенними державами, створеними з волі населення і тому рішення органів урядової влади Росії для них недійсні. Зазначені республіки звернулися до конференції з проханням негайно визнати їх незалежність. *ЦДАВО України. Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 40. — Арк. 54, 57.*

18–22 червня.

8. Відень. Нарада послів і голів дипломатичних місій УНР, у якій взяли участь міністр закордонних справ В.Темницький, послы і голови місій: В.Липинський (Австрія), М.Василько (Швейцарія), М.Порш (Німеччина), Д.Левицький (Данія) та ін. Нарада обговорила засади української зовнішньої політики і визначила, що “провідна ідея української міжнародної політики залишається незмінена: державна незалежність усіх українських земель”. *Нариси з історії дипломатії України. — С. 348–349.*

19 червня (четвер).

1. Київ. Відповідно до постанови ВУЦВК утворено Особливу комісію для чистки радянських установ (Оскомчист) від буржуазно-спекулятивних та контрреволюційних елементів. *Вісти ВУЦВК. — 1919. — 25 червня.*

1. Москва. Виконавчий комітет Комінтерну звернувся з закликом до трудящих світу підтримати боротьбу радянських республік проти світового капіталу: “Геть капіталізм! Хай живе світова республіка рад!” *Боротьба. — 1919. — 22 червня.*

3. Проскурів. Міністерство земельних справ УНР провело нараду з питань аграрної реформи, у якій взяли участь представники земельних управ, землеміри, агрономи. *Новий шлях. — 1919. — 21 червня.*

4. Київ. Опубліковано листа члена колегії наркомзему УСРР боротьбиста Клунного, який вважав, що видавнича політика наркомзему (при виданні популярних книжок для населення) порушує закон про рівноправність мов. Оскільки російське населення складає в Україні 12–15%, треба видавати російською мовою 15% літератури, а не 50%, як вважає нарком землеробства. *Боротьба. — 1919. — 19 червня.*

20 червня (п'ятниця).

1. Київ. ВУЦВК розглянув питання про реорганізацію вищого військового командування України і ухвалив рішення про єдиний революційний фронт і ліквідацію Українського фронту, який підпорядковувався УСРР. *Коммунист.* — 1919. — 22 юня; *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 12 августа.

6. Київ. Опублікування декрету РНК УСРР про утворення Рад захисту материнства та дитинства. *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 20 юня.

20–24 червня (п'ятниця–вівторок).

1. Війська Галицької армії зайняли Бережани, Золочів, Рогатин, Бурштин, Ожидів і вийшли на підступи до Львова. У ході наступу в ряди Галицької армії зголосилося понад 90 тис. добровольців, але за браком зброї прийнято лише 15 тис. чол. *Довідник з історії України.* — С. 1062.

21 червня (субота).

1. Київ. Після обговорення питання про становище у Донбасі ВУЦВК оголосив Українську робітничо–селянську республіку у небезпеці. *Боротьба.* — 1919. — 24 червня.

4. Київ. Президія ВУЦВК ухвалила роз'яснити, що декрет про рівноправність мов не розповсюджується на літературу, яку видають народні комісаріати. При вирішенні цього питання треба керуватись міркуваннями доцільності. *Боротьба.* — 1919. — 25 червня.

6. Кам'янець–Подільський. Після відвідання шпиталів міністр народного здоров'я УНР Д.Одрина зробив доклад головному отаману, обговорив з ним питання організації медичної допомоги у військах. *Український козак.* — 1919. — 25 червня.

21–22 червня (субота–неділя).

1. Полтава. Губернський з'їзд партії боротьбистів підтримав рішення У з'їзду та лінію ЦК на організаційне об'єднання з КП(б)У. *Боротьба.* — 1919. — 27 червня.

22 червня (неділя).

1. Київ. Повідомлення ВУЧК про розкриття контрреволюційної підпільної організації, яка готувала повстання в Києві, арешт її штабу, розстріл 10 осіб, і в їх числі В.Петрушевського. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 22 юня.

22–23 червня (неділя–понеділок).

4. Одеса. Відбувся губернський вчительський з'їзд, який виявив різні політичні уподобання у педагогічному середовищі. *Одеський коммуніст*. — 1919. — 24 юня.

22 червня — середина липня.

1. Поїздка голови ВУЦВК Г.Петровського по місцевостях України, де нещодавно була встановлена радянська влада. Він виїхав з Києва 22 червня і відвідав Вінницю, Жмеринку, Козятин, Вапнярку. 2 липня був у Бірзулі, 4 липня — у Голті, 8 липня — у Єлісаветграді. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 23 юня; 1, 10 юля.

23 червня (понеділок).

1. Кам'янець–Подільський. Меморандум громадських діячів Поділля до Директорії, в якому аналізувалися причини політичних і воєнних поразок української влади. Для виходу з кризового становища документ пропонував: “переформувати вищу владу у тимчасове одноособове президентство з певною тимчасовою конституцією”; сформувати кабінет міністрів не за партійним, а за діловим принципом; провести низку кардинальних змін у внутрішній політиці. Для переведення цих змін в життя вимагалось негайно скликати державну нараду. Документ підписали біля 20 відомих громадсько-політичних діячів ліберального спрямування. *Мазепа І. В огні й бурі революції*. — С. 219; *Трудова громада*. — 1919. — 29 червня; *ЦДАВО України*. Ф. 1429. — Оп.1. — Спр. 4. — Арк. 43–44.

1. У Києві відбулись масові мітинги під гаслом “На захист Донбасу!” У мітингу на Шулявці брали участь голова РНК УСРР Х.Раковський та

Ф.Кон, на Печерську — О.Шліхтер. *Вісти ВУЦВК*. — 1919. — 25 червня.

4. Київ. Ухвалення РНК УСРР декрету про націоналізацію Київського міського музею і музейних збірок В.М.Ханенко та О.Г.Гансена. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 26 юня.

24 червня (вівторок).

1. Київ. Опубліковано відозву ВУЦВК з закликом до трудящих республіки боротися проти Денікіна. *Більшовик*. — 1919. — 24 червня.

8. Кам'янець–Подільський. Ухвалення Кабінетом міністрів ноти до держав світу, яку належало передати через послів УНР. Нота закликала до визнання УНР суверенною державою. *ЦДАВО України*. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 153.

25 червня (середа).

1. Сквиря. Головний отаман повстанських військ України Ю.Мазуренко звернувся до голови РНК УСРР Х.Раковського з ультиматумом, переданим по каналах телеграфного зв'язку. В документі більшовицьку владу звинувачено у тому, що з Української республіки зроблено колонію Росії, в ультимативній формі вимагалось від РНК скласти з себе владні повноваження і вивести з території України підрозділи Червоної армії. *Бібліотека при ЦДАВО*. 12073 сл.; *ЦДАГО України*. Ф. 5. — Оп. 5—1. — Спр. 154. — Арк. 216–219.

1. Кам'янець–Подільський. Органи влади УНР зосередилися у місті і розгорнули роботу. Відбулось засідання уряду за участю С.Петлюри, яке обговорило питання про створення найтіснішого контакту між двома гілками влади, розмежування їхніх повноважень. *Історія України ХХ століття*. — Т. 2. — С. 381.

1. Після п'ятиденних боїв білогвардійці здобули Харків. Цьому передувало захоплення 14 червня Куп'янська, 17 червня Лозової. *Деникин А.И. Очерки русской смуты. Заключительный период борьбы*. — С. 52.

1. Катеринодар. Головнокомандуючий ЗСПР А.Денікін затвердив постанову Особливої наради про припинення дії законів, виданих колишніми українськими і кримськими урядами, на територіях,

---

підконтрольних ЗСПР*. *Державний архів Полтавської області (далі — ДАПО). Ф. 2173. — Оп.1. — Спр. 27. — Арк. 22.*

3. Кам'янець–Подільський. Нарада кооперативних діячів України, на якій були присутні відомі кооператори К.Мацієвич, О.Мицюк, представники міністерства земельних справ. Засновано новий кооперативний сільськогосподарський союз. *Визволення. — 1919. — 1 липня.*

3. Москва. Опубліковано дані про створення в Україні 465 сільськогосподарських комун. *Известия ВЦИК. — 1919. — 25 юня.*

3. Київ. Повідомлення про націоналізацію будинку Терещенка, до якого планувалося перенести установи Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини. *Боротьба. — 1919. — 25 червня.*

8. Найвища рада Паризької мирної конференції дозволила польській армії вести воєнні дії до р. Збруч, зазначивши, що справа державної приналежності Східної Галичини буде вирішуватися окремо. *Довідник з історії України. — С. 1062.*

26 червня (четвер).

1. Кам'янець–Подільський. Постанова Кабінету міністрів про передачу в розпорядження управління преси й інформації всіх друкарень і засобів друкарської техніки. *ЩДОВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 156.*

26 червня — 1 липня (четвер–п'ятниця).

1. Київ. І з'їзд комуністичних організацій робітничо–селянської молоді, який зібрав біля 60 делегатів. Був створений Комуністичний союз молоді України (КСМУ), з привітанням виступив голова РНК УСРР Х.Раковський. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 27 юня, 1 юля; Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 569.*

27 червня (п'ятниця).

1. Головний отаман С.Петлюра здійснив поїздку на фронт до Нової Ушиці, де інспектував дивізію полковника О.Удовиченка, перебував під

---

* Білогвардійці користувалися старим стилем, тому документ в оригіналі датований 12.06.1919 р.

обстрілом на позиціях. *Український козак*. — 1919. — 2 липня.

1. Одесу відвідав народний комісар з військових справ УСРР М.Подвойський. На його честь відбувся військовий парад гарнізону, був проведений пленум Одеського губвиконкому. *Одеський комуніст*. — 1919. — 28 червня.

1. Польське керівництво перекинуло на Галицький фронт кілька нових, добре озброєних дивізій під проводом маршала Ю.Пілсудського, який перебрав командування над армією. *Рубльов О.С., Реснт О.П. Українські визвольні змагання*. — С. 305.

1. Київ. Засідання Політбюро ЦК КП(б)У, яке ухвалило комплекс заходів, спрямованих на зміцнення обороноздатності: створення місцевих комітетів оборони, партійних мобілізаційних комісій, мілітаризація радянських установ, мобілізація буржуазії до т. зв. тилового ополчення та ін. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919)*. — С. 155–156.

1. Київ. В усіх районах міста відбулись мітинги за темою “Радянська влада в небезпеці — Хай живе радянська влада!”, присвячені політичному і військовому становищу УСРР. На мітингу у залізничних майстернях виступив Х.Раковський, на заводі “Арсенал” — М.Лебединець. *Боротьба*. — 1919. — 29 червня.

8. Кам’янець–Подільський. Уряд УНР звернувся з нотою до Паризької мирної конференції. Проголосивши головною метою боротьбу з більшовизмом, він зажадав негайно визнати суверенність українського народу і тим полегшити міжнародні зносини УНР. У ноті вимагалось надати допомогу у боротьбі з Червоною армією; вплинути на Польщу, яка веде бойові дії проти УНР та ЗУНР; на Румунію, яка затримує українське військове майно, що лишилося на її території. *Український козак*. — 1919. — 9 липня.

27–28 червня (п’ятниця–субота).

1. Одеса. Відбулась губерньська конференція КП(б)У, яка обговорила питання військового становища радянської республіки. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні: Хронологічний довідник*. — С. 331.

28 червня (субота).

1.3. Кам'янець–Подільський. Ухвалення Кабінетом міністрів УНР закону про державний податок на предмети розкоші. *ЦДАВО України. Ф. 1965. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 161.*

1. Київ. Ухвалення Радою робітничої і селянської оборони положення про створення місцевих (губернських) комітетів оборони. В губернських містах створювались комітети оборони у складі голів губернського виконавчого комітету та губпарткому, військового комісара, голів раднаргоспу, губпродкому, губсоцзабезпечення. Головою комітету оборони призначався голова відповідного виконкому. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918–1919). — С. 156–158.*

1. 40-тис. польська армія, прорвавши фронт Галицької армії, перейшла в контрнаступ від Бродів до Коломиї. УГА змушена була вдруге відступати і через два тижні знову опинилася в трикутнику між Дністром і Збручем. *Довідник з історії України. — С. 1062; Верига В. Визвольні змагання в Україні. — Том 1. — С. 483.*

7. На ст. Балин неподалік Кам'янця–Подільського за звинуваченням у спробі військового заколоту розстріляний отаман П.Болбочан (1883–1919) — український військовий діяч, отаман армії УНР, колишній командир Запорізького корпусу. *Визволення. — 1919. — 5 липня.*

28–30 червня (субота–понеділок).

1. Катеринослав. Запеклі бої між Червоною та білою Добровольчою армією за місто, яке 30 червня було остаточно захоплено білими. *Гражданская война в СССР. — Т. 2. — С. 144.*

29 червня (неділя).

1. Кам'янець–Подільський. Урочистості з нагоди других роковин І Універсалу УЦР. У мітингах і маніфестаціях взяли участь члени Директорії О.Макаренко, Ф.Швець, представник від армії, заступник головного державного інспектора І.Романченко, міністри. Відбувся молебень, увечері — безплатні вистави та концерти. *Визволення. — 1919. — 2 липня.*

1. Кам'янець–Подільський. До головного отамана прибула делегація від Головного штабу Повстанського центрального комітету. Вона повідомила, що вся Україна охоплена селянськими повстаннями. Найбільші сили на Київщині — Васильківський, Сквирський, Таращанський, Білоцерківський, Липовецький повіти захоплені повстанцями. На Херсонщині, Катеринославщині і Таврії оперує Григор'єв. Дрібні повстанські загони — скрізь по Україні. На Полтавщині і Катеринославщині повстанцями припинений будь-якій залізничний рух. Лінії, по яких продовольство і майно вивозяться до Росії, перерізані. *Український козак. — 1919. — 3 липня.*

1. У Києві був проведений “День червоного командира”, відбувся парад військ на Софійському майдані, де з промовою виступали Х.Раковський, І.Дзевалтовський (заступник наркома військових справ). Увечері відбулись концерти і вистави. *Вісти ВУЦВК. — 1919. — 11 липня.*

1. Білогвардійці завершили вигнання Кримської радянської армії за межі Криму. Рештки червоних військ на чолі з П.Дибенком відступили до північної Таврії в район Каховки, Беріслава, Херсону. *Гражданская война в СССР. — Т. 2. — С. 143.*

Червень.

1.Київ. ЦВК рад України своїм рішенням створив Таврійську губернію з адміністративним центром у Мелітополі. До складу губернії увійшли Бердянський, Дніпровський та Мелітопольський повіти. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — С. 331.*

4. У Києві створено державну хорову капелу ім. М.Лисенка під керівництвом Я.Калишевського. Комісаром капели був М.Леонтович. *Золототерхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.). — С. 258.*

1 липня (вівторок).

1. Червона армія розпочала контрнаступ в районі Проскурова. 2 липня вона зайняла Чорний острів. *Безручко М. Січові стрільці в боротьбі за державність// За державність.— Зб. 3. — С. 72.*

---

1. Кам'янець–Подільський. Уряд УНР ухвалив визнати неможливим перебування Є.Петрушевича, проголошеного 9 червня диктатором ЗОУНР, у складі Директорії. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп.1. — Спр. 14. — Арк. 163–163 зв.*

1. Житомир. Повідомлення про відкриття прийому до Пішої юнацької школи. Після проходження 4–місячного курсу вона випускала хорунжих для війська УНР. *Український козак. — 1919. — 1 липня.*

2 липня (середа).

1. Київ. До міста прибув агітпоїзд Всеросійського ЦВК ім. Леніна, привіз багато агітаційної літератури. У складі поїзда діяв вагон–кінотеатр. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 3 липня.*

6. Кам'янець–Подільський. Відозва Подільського комітету Українського Червоного Хреста до населення з закликом брати участь в роботі, допомагати матеріально. Повідомлялося про організацію санітарного загону, чайно–перев'язочних пунктів, короткотермінових курсів сестер–жалібниць. *Визволення. — 1919. — 2 липня.*

8. Париж. Делегація ЗОУНР вручила мирній конференції ноту протесту проти передачі Східної Галичини під протекторат Польщі. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — С. 214.*

3 липня (четвер).

1. У Катеринодарі головнокомандуючий Збройними силами півдня Росії А.Денікін видав т. зв. “Московську директиву”, за якою білі армії розпочинали загальний наступ на Москву. Добровольчій армії генерала В.Май–Маєвського належало вийти на лінію річок Дніпра і Десни, захопити Київ та забезпечити напрямок Курськ—Орел—Тула. Третій корпус генерала М.Шілінга мав взяти під контроль південь України. *Деникин А.И. Поход на Москву. — С. 15.*

3. Білими було відкрите залізничне сполучення по лінії Харків—Севастополь. *Російський державний військовий архів (далі — РДВА). Ф. 39540. — Оп. 1. — Спр. 26. Арк. 31.*

4. Київ. Повідомлення про створення театральною секцією Київської

губнаросвіти чотирьох мандрівних театральних колективів, які виїхали на фронт. *Боротьба*. — 1919. — 3 липня.

4 липня (п'ятниця).

1. Кам'янець-Подільський. Затвердження Директорією УНР закону про утворення в складі міністерств УНР міністерства по справах Західної Облaсті (Галичини). *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 28. — 1919. — 1 серпня.

1. Кам'янець-Подільський. Ухвалення Кабінетом міністрів Універсалу до народу Галичини. *ЦДАВО України*. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 165.

1. Кам'янець-Подільський. Наказом Директорії УНР головою Особливої слідчої комісії по розслідуванню протиеврейських погромних дій призначено адвоката, члена УПСФ М.Корчинського. *ЦДАВО України*. Ф. 269. — Оп. 1. — Спр. 32. — Арк. 18.

1. Одеський губвиконком створив у місті Раду оборони та Верховний військовий трибунал. *Коммунист*. — 1919. — 8 юля.

3. Кам'янець-Подільський. Припинення дії закону "Про хлібну повинність" (від 9 березня 1919 р.). Уряд УНР тимчасово відмовився від створення окремого продовольчого апарату і поклав продовольчу справу на місцеві органи державної влади - народні управи, при яких створювались продовольчі відділи. *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 28. — 1919. — 1 серпня.

4. Кам'янець-Подільський. Для налагодження видавничої справи Директорія ухвалила передати до управління преси й інформації усі друкарські підприємства (друкарні, літографії, цинкографії, друкарські майстерні), за винятком тих, що були підпорядковані міністерству фінансів. *ЦДАВО України*. Ф. 2582. — Оп. 2. — Спр. 47. — Арк. 30.

4. Кам'янець-Подільський. Директорія УНР затвердила постанову про мобілізацію літературних, наукових, артистичних і технічних сил в Україні. *Вістник державних законів для всіх земель УНР*. — 1919. — 14 липня.

4.6. Київ. Обов'язкова постанова РНК УСРР, за якою квартири і особисте майно членів Української Академії наук, а також директорів

інститутів не підлягало реквізиціям. Голові академії надавалося право видавати охоронні грамоти. *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 8 юля.

5 липня (субота).

1. Кам'янець-Подільський. Директорія УНР поклала на Державну слідчу комісію, утворену 30 квітня 1919 р. для розслідування заклоту отамана В.Оскілка, розслідування "повстання отамана Болбочана проти влади Української Народної Республіки". *Вістник державних законів УНР.* — Вип. 28. — 1919 — 1 серпня.

1. Після впертого 9-годинного бою українське військо зайняло Жмеринку. Червоноармійці, відступаючи, підірвали тунель і зіпсували 36 паровозів. Захоплено трофеї: багато набоїв і бронепоезд-черепаху. Населення радо зустріло українську владу, до війська записалося 8 тис. селян. *Український козак.* — 1919. — 9 липня; *Визволення.* — 1919. — 7 липня.

1. Є.Петрушевич на вимогу С.Петлюри звільнив з посади головнокомандувача Галицької армії генерала О.Грекова і призначив генерала М.Тарнавського, начальником штабу став полковник А.Шаманек. *Довідник з історії України.* — С. 843-844, 1068; *Верига В. Визвольні змагання в Україні. 1914 — 1923 рр.* — Том 1. — С. 484.

4. У колишньому університеті Св. Володимира відбулось урочисте відкриття "ноль-семестру" (своєрідних підготовчих курсів) для пролетарів м. Києва. *Боротьба.* — 1919. — 10 липня.

5-7 липня (субота-понеділок).

1. Повстанські загони отамана Д.Соколовського з'являлися на околицях Житомира та вздовж залізниці Бердичів-Козятин. *Боротьба.* — 1919. — 12 липня.

6 липня (неділя).

1. Українські війська залишили Проскурів. *Безручко М. Січові стрільці в боротьбі за державність// За державність.* — Зб. 3. — С.73.

4. Київ. Позашкільний відділ наркомосу УСРР звернувся до українських письменників та діячів культури з пропозицією взяти участь у

складанні збірників з історії українського народу, української літератури, які планувалося видати в якості посібників для навчання. *Боротьба. - 1919. - 6 липня.*

6-10 липня (неділя-четвер).

2. І губернський з'їзд профспілок у Чернігові. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні: Хронологічний довідник. - С. 331.*

6-11 липня (неділя-п'ятниця).

1. Кам'янець-Подільський. Нарада членів Трудового конгресу, у якій взяли участь 50 депутатів, член Директорії Ф.Швець, голова уряду Б.Мартос, більшість міністрів. Нарада обговорила питання тогочасного становища УНР, її оборони, налагодження державного апарату. *Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. — Т. ІУ. — С. 142; Вістник державних законів УНР. — 1919. — 10 липня. (Ч. 14).*

7 липня (понеділок).

1. Приїзд генерала Денікіна до Катеринослава. На його честь був даний парад та обід в Англійському клубі, під час якого Денікін, відповідаючи на привітання, звернувся до українців зі словами: "Ваша ставка на самостійну Україну бита. Тепер залишається єдина ставка - велика неділима Росія". *Известия ВУЦИК. - 1919. - 15 липня.*

1. Особлива нарада ("Особое совещание") - орган цивільного управління "білого" режиму — оголосила про розпущення Харківської міської думи. Нові вибори мали відбутись за новим законодавством, відмінним від встановленого Тимчасовим урядом (1917). *Вісти ВУЦВК. — 1919. — 9 липня.*

8 липня (вівторок).

1. Київ. ВУЦВК видав постанову, спрямовану на зміцнення фронту і тилу. Партії, що стояли на радянській платформі і входили до ВУЦВК, мілітаризувалися; у радянських установах відбувалося скорочення штатів не менше як на 25%; запроваджувалося загальне військове

навчання. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 19 липня.

1. Губвійськкомат Одеси видав наказ про мобілізацію буржуазії міста на тиллові роботи. *Одеський коммуніст*. — 1919. — 11 юня.

2. Катеринослав. Депутація заводського комітету Кам'янського заводу відвідала Денікіна, Шкуро та губернатора Щетиніна. Від "білої" влади вона отримала таку інформацію щодо робітничої політики: завод буде пущено за волею власника; заводський комітет може діяти лише як допоміжна організація при власнику, профспілки займаються лише економічними питаннями, політична діяльність забороняється. *Боротьба*. — 1919. — 23 липня.

7. Київською ЧК розстріляний "в порядку червоного терору" В.Науменко (1852-1919) - визначний український громадський-політичний і культурний діяч, педагог, літературознавець, багаторічний видавець журналу "Киевская старина". *Рада*. — 1919. — 3(16) вересня.

9 липня (середа).

1. Кам'янець-Подільський. На спільному засіданні Директорії та уряду УНР було вирішено вести переговори з диктатором ЗОУНР Є.Петрушевичем про утворення спільного фронту та закордонні справи. Починаючи з цього числа, представники УНР почали їздити до проводу ЗОУНР, щоби переконати його у доцільності переходу Збруча галицьким військом. *ЦДАВО України*. Ф. 3305. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 22.

1. Москва. В газеті "Известия ЦК РКП(б)" опубліковано лист В.Леніна "Всі на боротьбу з Денікіним!", який являв розгорнуту програму мобілізації сил радянської держави у протистоянні з білогвардійською армією ген. Денікіна. *Ленін В.І. Повне збір. творів*. — Т. 39. — С. 41-42.

6. Київ. Ухвалення РНК УСРР декрету про призначення сім'ї композитора Скрябіна одноразової допомоги у розмірі 10 тис. крб. та щомісячної пенсії у 2 тис. крб. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 12 юля.

7. Київ. Повідомлення про розстріл "в порядку червоного терору за контрреволюцію" Ю.Щириці (?-1919) - українського громадсько-політичного діяча, члена Трудового конгресу України, товариша міністра освіти УНР. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 5 юля.

10 липня (четвер).

1. Київ. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило рішення про створення Зафронтового бюро ЦК КП(б)У для керівництва підпільно-партизанською боротьбою в тилу військ Денікіна. Голова: С.Косіор, члени: А.Бубнов, В.Затонський, Ф.Кон, Ю.Коцюбинський. Ліквідовано 10 грудня 1919 р. *Великий Жовтень і громадянська війна на Україні*. — С. 209-210.

4. Київ. До виконання обов'язків народного комісара освіти УСРР приступив боротьбист О.Шумський. *Боротьба*. — 1919. — 17 липня.

11 липня (п'ятниця).

1. Кам'янець-Подільський. Нарада членів комісій Трудового конгресу вирішила припинити роботу комісій на невизначений час. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С. 230.

1. Оголошення Радою робітничої і селянської оборони стану облоги у Києві, Одесі, Миколаєві, Херсоні і Полтаві. Всі збройні сили переходили у підпорядкування начальників гарнізонів. Для підтримання порядку передбачалося організувати комітети оборони, підпорядковані Раді оборони. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 12 юля.

2,4. Кам'янець-Подільський. Товариство дошкільного виховання за допомогою артистичного агентства Й.Стадника влаштувало "Кам'янецький ярмарок" - народні гуляння у міському саду, під час яких співав хор, грала духовна музика, була влаштована лотерея тощо. *Визволення*. — 1919. — 12 липня.

3. Київ. Повідомлення про спільну нараду президій Всеросійської РНГ та Української РНГ у справі об'єднання. Ухвалено резолюцію: 1) Україні має керівний господарський орган; 2) з його компетенції вилучено металургію, кам'яновугільну та рудну промисловість, а також підприємства, що входять до єдиних російсько-українських груп (трестів); 3) митні справи та зовнішня торгівля цілком централізуються. *Боротьба*. — 1919. — 11 липня.

4. Чернігів. Журі конкурсу проектів пам'ятника Т.Шевченку у місті підвело підсумки і визначило переможців. Першу премію отримав проект "Перебендя" (худ. Г.Рашевський), другу — проект "Розрита могила"

(його ж), третю - проект "Воля" (худ. М.Тарновський). Попередньо проекти були виставлені для громадського обговорення. *Боротьба*. — 1919. — 17 липня.

7. Харків. Повідомлення про розстріл білогвардійцями двох меншовиків, відомих профспілкових діячів: Гросмана - члена президії ЦК профспілок та Бабіна - голову профспілки торгово-промислових службовців. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 11 юля.

11-13 липня (п'ятниця-неділя).

1. Одеса. І губернський з'їзд рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів обговорив поточний момент, військове, продовольче питання, підтримав "червоний терор". *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918-1919)*. — С. 651-655.

13 липня (неділя).

1. Київ. Опубліковано відозву народного комісара у військових справах УСРР М.Подвойського до офіцерів і солдат петлюрівської армії із закликом скласти зброю і переходити на бік Червоної армії і робітничо-селянської республіки. *Боротьба*. — 1919. — 13 липня.

6. В Одесі проведено свято "День дитини". *Одеський комуніст*. — 1919. — 13 юня.

13-14 липня (неділя-понеділок).

1. Копайгород, Подільська губ. До армії УНР приєдналась велика повстанська група (3,5 тис. вояків) на чолі з отаманом Ю.Тютюнником, яка пройшла радянськими тилами близько 1 тис. км. На її основі було сформовано 5-ту Селянську (в подальшому Київську) дивізію. *Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році*. — Кн. 2. — С. 165.

13-18 липня (неділя-п'ятниця).

4. З'їзд учителів Радомишльського повіту Київської губ. З 165 делегатів 40 складала боротьбисти, 2 - комуністи, решта — безпартійні. До

ради вчительської спілки повіту пройшов список, пропонуваний боротьбистами. *Боротьба*. — 1919. — 22 липня.

14 липня (понеділок).

1. Диктатор ЗУНР Є.Петрушевич віддав наказ про перехід Галицької армії через Збруч і з'єднання її з Армією УНР. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С. 225.

15 липня (вівторок).

1. Кам'янець-Подільський. Установчі збори представників правих політичних груп утворили Український національно-державний союз (УНДС), навколо якого об'єдналися усі противники соціалістичного курсу уряду і Директорії. До союзу увійшли: соціалісти-федералісти, соціалісти-самостійники, народні республіканці та селянські соціалісти. УНДС оголосив себе наступником колишнього Національного союзу, прийняв з незначними змінами його статут. *ЦДАВО України. Ф. 1429*. — Оп. 1. — Спр. 32. — Арк. 8.

1. Розпочався перехід урядових структур ЗУНР, галицьких біженців та Галицької армії через р. Збруч. УГА нараховувала 12 піших і одну кінну бригади чисельністю біля 50 тис. вояків, на озброєнні яких знаходилось 603 кулемети і 187 гармат. Разом з тилловими частинами Галицьке військо складало близько 85 тис. *Довідник з історії України*. - С. 908.

1. Кам'янець-Подільський. Уряд УНР ухвалив постанову поширити чинність закону про матеріальне і грошове забезпечення військових частин УНР на Галицьку армію. *ЦДАВО України. Ф. 3305*. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 26.

8. Нота протесту диктатора ЗОУНР Є.Петрушевича Найвищій раді Паризької мирної конференції з приводу її рішення дозволити полякам окупувати Східну Галичину. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник*. — С. 319.

15-18 липня (середа-п'ятниця).

1. Галицька армія і урядові структури ЗОУНР залишили свою територію

і перейшли до Наддніпрянської України. Східна Галичина була повністю окупована Польщею. Західно-Українська Народна Республіка проіснувала на власній території 8,5 місяців. Формування правових засад державної влади в ЗУНР, організація національних владних структур усіх рівнів базувалися на демократичних принципах, поважанні прав людини і національних меншин, врахуванні соціальних потреб народу. Як і провід УНР, керівництво ЗУНР розташувалося у Кам'янці-Подільському. Галицьке військо нараховувало 12 піших і одну кінну бригади чисельністю біля 50 тис. вояків, на озброєнні яких знаходилось 603 кулемети і 187 гармат. Разом з тилowymi частинами Галицьке військо складало близько 85 тис. вояків. УГА зосередилася в районі Нова Ушиця - Проскурів. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. — Том 1. — С. 29; Довідник з історії України — С. 908; Рубльов О.С., Реснт О.П. Українські визвольні змагання. — С. 276, 307.*

Середина липня.

1. Командування Галицької армії на чолі з М.Тарнавським розробило три варіанти подальших дій: відновити бойові дії з метою визволення Галичини; взяти участь у наступі на Київ; відступити до Одеси, Миколаєва, Херсона, налагодити зв'язок з Заходом, повернути з Італії військовополонених галичан. Над цим в Італії працювала місія УНР під проводом О.Севрюка. Йшли переговори про сформування в таборі Кассіно чотирьох дивізій по 12 тис. стрільців кожна. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — С. 223-224.*

16 липня (середа).

1. Чернігів. Загальноміський мітинг, у якому взяли участь профспілки, червоноармійці та Загмуштри (загальне військово навчання, від рос. - Всеобуч) на тему "Соціалістична Вітчизна в небезпеці!". *Боротьба. — 1919. — 20 липня.*

4. Київ. Новопризначений народний комісар освіти УСРР боротьбист О.Шумський зустрівся з делегацією Всеукраїнської учительської спілки.

Під час зустрічі обговорювалися проблеми розвитку української освіти та культури. *Боротьба*. - 1919. - 31 липня.

17 липня (четвер).

1. Штаб Дієвої армії УНР видав наказ про координацію дій з повстанськими загонами. Отаману Ангелу наказувалося захопити станції Бахмач, Крути, Гребінку, місто Чернігів; увійти в зв'язок з отаманом Соколовським на правому фланзі і отаманом Зеленим на лівому і наближатися до Києва. *Известия ВУЦИК*. - 1919. - 14 августа.

1. Київ. Рада робітничо-селянської оборони УСРР видала постанову "Про придушення куркульських і білогвардійських заколотів на селі", де йшлося про надзвичайні методи боротьби — кругову поруку, воєнну блокаду, захоплення заручників, накладання контрибуцій, виселення керівників повстань. *Історія України: нове бачення*. — Т. 2. — С. 153.

1. Кам'янець-Подільський. Головний отаман С.Петлюра зустрівся з делегацією єврейського населення. Основною темою переговорів була доля євреїв в українській революції. Сторони обговорили питання про причини погромів, до єврейського населення була висунута вимога не підтримувати більшовиків. Петлюра С.В. *Статті, листи, документи*. - *Нью-Йорк*, 1979. — Т. 2. — С. 375-379.

6. Кам'янець-Подільський. Кабінет міністрів УНР ухвалив рішення про надання допомоги біженцям з Галичини. *ЦДАВО України*. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 175.

6. Одеса. Відбулось засідання комісії допомоги жертвам погромів при Одеському губвиконкомі. Доповідав член комісії, якій щойно повернувся з відрядження до Київської і Подільської губерній. Комісія ухвалила рішення про евакуацію постраждалих з погромлених місцевостей до Одеси, Миколаїва, Херсона та Єлісаветграда. *Одеський коммуніст*. — 1919. — 18 юля.

17-20 липня.

1. Одеса. Окружний з'їзд партії боротьбистів, на якому були

представники від Одеси, Миколаєва, Херсона, Єлісаветграда, Анан'єва, Вознесенська обговорив сучасний момент, тактику партії у відношенні до інших партій, земельне питання тощо. З'їзд ухвалив підтримати лінію ЦК, спрямовану на якнайшвидше порозуміння з КП(б)У для остаточного об'єднання. *Боротьба*. — 1919. — 15 липня.

18 липня (п'ятниця).

1. Кам'янець-Подільський. Кабінет міністрів УНР ухвалив рішення про асигнування 70 млн. гривень на утримання Галицької армії. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 176.*

1. Кам'янець-Подільський. До урядового центру УНР прибули на переговори члени Головного повстанського штабу України Ю.Мазуренко, З.Малолітко, А.Пісоцький, Сердюк, Я.Діяченко, О.Щадилов та ін. Їх супроводжував озброєний загін близько 200 вояків. *Визвольні змагання очима контррозвідника. Документальна спадщина Миколи Чеботаріва*. — К., 2003. — С. 27.

19 липня (субота).

1. Кам'янець-Подільський. Затвердження Директорією УНР закону про скасування посади Наказного отамана армії УНР, про верховну головну команду та її Військову раду. Командування армією УНР було повністю повернуто до Головного отамана С.Петлюри. Для координації діяльності фронту і тилу утворювалася Військова рада на чолі з Головним отаманом, у складі членів: військового міністра, начальника штабу Дієвої армії, державного інспектора та представника від Кабінету міністрів. *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 27. — 1919. — 27 липня.

20 липня (неділя).

1. Кам'янець-Подільський. На честь галичан у міському театрі відбулось урочисте засідання, на якому були присутні провідники УНР та ЗОУНР С.Петлюра та Є.Петрушевич. *Стрілець*. — 1919. — 23 липня.

21 липня (понеділок).

1. Кам'янець-Подільський. За наказом С.Петлюри контррозвідка заарештувала членів Головного повстанського штабу, що провадили переговори з лідерами політичних партій, за зухвалу поведінку, зневажливе ставлення до Директорії та Головного отамана. За кілька днів вони були звільнені, загін обеззброєний та виведений з міста. *ЦДАВО України. Ф. 1965. - Оп.1. - Спр. 14. - Арк. 180; Визвольні змагання очима контррозвідника (Документальна спадщина Миколи Чеботаріва).* — С.27-29.

22 липня (вівторок).

1. Кам'янець-Подільський. Виступаючи на урочистому вечорі на честь старшин і стрільців Галицької армії, які перейшли на територію УНР, С.Петлюра кинув клич: "Через Київ — на Львів!" *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР.* — С. 222, 224.

1,3. Київ. Опубліковано повідомлення про тижневу збірку продовольства з України для Червоної армії та Петрограду. В губерніях Київській, Полтавській, Херсонській, частині Подільської зібрано хліба 28 802 пуд., фуражу — 2 271 пуд., борошна — 1318 пуд., крупи — 1 336 пуд., картоплі — 1276 пуд., монпасье — 3 860 пуд. *Боротьба.* — 1919. — 22 липня.

5. Кам'янець-Подільський. Загальні збори міністерства культів та Кирило-Мефодіївського братства, на яких було розглянуто план дій влади та громадськості щодо українізації церкви: звільнення з посад антиукраїнської єпископів, впровадження української вимови в церковнослов'янських службах, читання проповідей українською мовою тощо. *Андрусішин Б. Церква в Українській державі 1917-1920 рр. (Доба Директорії УНР).* — С. 48.

8. Київ. Нота голови РНК та наркома закордонних справ УСРР Х.Раковського до міністра закордонних справ Польщі І.Падеревського з протестом проти наступу поляків в Україну, спалення ними сіл (10 червня було спалено с. Чорторийськ). Радянська влада попереджала про відповідальність за скоєні злочини: полонені польські офіцери будуть передаватися до військового трибуналу; ВЧК отримала наказ оголосити заручниками польських аристократів і буржуазію, що проживали на території УСРР. *Боротьба.* — 1919. — 24 липня.

23 липня (середа).

1. Французький міноносець увійшов до Одеського порту і обстріляв місто. Того ж дня французькі військові кораблі протягом години обстрілювали житлові квартали Очакова. Супруненко Н.И. *Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине* — С. 263.

3. Кам'янець-Подільський. Кабінет міністрів ухвалив закон про надання міністерству фінансів права на додатковий випуск грошей на суму 2 млрд. гривень. Банкноти були замовлені в Німеччині, до жовтня 1919 р. до Кам'янця-Подільського було завезено понад 1,5 млрд. гривень. *Політична історія України ХХ століття*. — Т. 2. — С. 382.

6. Кременчук. У місті завершився "Тиждень хворого і пораненого червоноармійця", організований радянською владою. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 25 июля.

6. Кам'янець-Подільський. Уряд УНР асигнував 10 млн. гривень на допомогу галицьким біженцям. *ЦДАВО України. Ф. 1065*. — Оп. 1. — Спр. 16 — Арк. 32.

24 липня (четвер).

1. До Києва прибув голова Реввійськради РСФРР Л.Троцький. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 25 июля.

1. Київ. Народний комісар праці УСРР провів нараду з приводу "чистки" радянських установ. Було ухвалено: скоротити штати на 25-50%, звільнивши у першу чергу представників панівних класів; включати до комісій, що здійснюють "чистку", представників рад робітничих депутатів та профспілок. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 26 июля.

4. Київ. Відкрито курси по підготовці екскурсиводів при позашкільному відділі наркомосу. Записалося 105 осіб, головно вчителів, а також студенти. Навчання на курсах розраховане на 2 півні. *Боротьба*. — 1919. — 27 липня.

25-27 липня (п'ятниця-неділя).

1. Відбулося об'єднання армій УНР і ЗУНР. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923*. — Том 1. — С. 29.

26 липня (субота).

1. У Києві пройшов день звітів народних комісарів перед трудящими. На мітингу у залізничних майстернях виступив із звітом про роботу наркомату закордонних справ Х.Раковський, на головпоштамті - нарком юстиції О.Хмельницький, у цирку звітувалися нарком землеробства В.Мещеряков та комісія 50-ти. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 27 июля.

2. Київ. Всеукраїнська конференція фабзавкомів та правлінь профспілок розглянула питання про продовольче постачання в перспективі реалізації врожаю 1919 р. Виступив нарком продовольства УСРР О.Шліхтер. *Боротьба*. — 1919. — 30 липня.

1. Париж. М.Грушевський оголосив про намір заснувати громадську безпартійну організацію Комітет незалежної України, яка мала б інформувати світову громадськість про політичні цілі боротьби українського народу, обстоювати його національні інтереси. *Верстюк В.Ф., Пиріг Р.Я. М.С.Грушевський. Коротка хроніка життя та діяльності*. — К., 1996. — С.101.

б. Кам'янець-Подільський. Уряд УНР асигнував 11 460 тис. гривень для допомоги біднішому єврейському населенню, що постраждало від погромів. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 34.*

27 липня (неділя).

1. У с. Сентове Олександрійського повіту Херсонської губ. за рішенням штабу Н.Махна був вбитий махновцями отаман Н.Григор'єв. *Борьба*. — 1919. — 14 августа.

1. Київ. Свято на честь початку "Тижня Загмуштри" (Всевобуча). Голова РНК УСРР Х.Раковський зробив огляд військ, відбувся парад, мітинги у районах міста, на яких виступали партійні і радянські діячі. Увечері в усіх театрах відбулись безкоштовні вистави для робітників і червоноармійців. *Боротьба*. — 1919. — 29 липня.

1. Київ. Опубліковано розпорядження ВУЦВК вважати партію Поалей-Ціон, комуністична фракція якої підтримує радянську владу, такою, що стоять на платформі радянської влади. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 27 июля.

---

4. Київ. Затвердження РНК УСРР статуту Української державної академії мистецтв - першого вищого художнього навчального закладу в радянській Україні. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник.* — С. 331.

4. Борзна, Чернігівська губ. Святкування пам'яті П.Куліша у його родовому маєтку на хуторі Мотронівка. Місцевий революційний штаб дозволив святкування після довгих суперечок. Усі промови заздалегідь подавалися у письмовій формі на розгляд цензури. *Рада.* — 1919. — 10(23) вересня.

7. Ростов. Невідомими особами вбитий голова Кубанської крайової ради, відомий політичний діяч Микита Рябовол (1883-1919). Налезав до т. зв. "чорноморців" - прихильників автономії Кубані та її федеративного зв'язку з Україною, перебував у конфлікті з керівництвом Білого руху. *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 30 юля.

28 липня (понеділок).

1. Київ. ЦК КП(б)У ухвалив постанову про створення Реввійськкрази повстанських радянських військ Лівобережної України і Головного повстанського штабу для організації та ведення партизанської боротьби в тилу військ Денікіна. Командуючим повстансько-партизанськими військами призначено Г.Колоса. *Історія Української РСР.* — Т. 5. — С. 434.

6. Київ. РНК УСРР ухвалив декрет "Про заходи до поліпшення матеріального становища робітників". *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 9 авгушта.

1. Самара, Катеринославська губ. У місті відбувся "День Петрограду", під час якого було зібрано на допомогу захисникам Петрограду 150 тис. крб. та 20 тис. пудів хліба. *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 1 авгушта.

6. Чернігів. Повідомлення про початок виселення буржуазії з центру на околиці міста. *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 31 юля.

30 липня (середа).

1. Кам'янець-Подільський. Нарада керівництва УНР і ЗОУНР за участю місій Франції, Англії і США, яка розглянула остаточний план операції об'єднаних українських армій у напрямі на Київ і Одесу.

Головний отаман доповів також про план ліквідації більшовицької влади в Україні, виклав вимоги до Антанти щодо озброєння і обмундирування 500-тисячної української армії. Він просив місії переконати Ю.Пілсудського у необхідності нового виступу проти більшовиків. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. - Том 1.-- С. 29; Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. - С. 234-235.*

1. Головнокомандувач УГА М.Тарнавський у наказі закликав вояків Галицької армії: "Вирвати матір українських міст — столицю Київ, а звідти рушити переможно на галицьку столицю — Львів". *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — С. 224.*

1. Об'єднаними українськими арміями взятий Проскурів. Червоні війська залишили його після запеклих боїв. *Боротьба. — 1919. — 31 липня.*

31 липня (четвер).

1. Кам'янець-Подільський. Уряд УНР ухвалив основні принципи у відносинах з Галичиною: 1) Українська республіканська армія має єдине командування; 2) кандидатура начальника штабу призначається за згодою Головного отамана, голови Ради міністрів та Галицького уряду; 3) штаб Дієвої армії складається з сил обох армій; 4) всі справи Галичини в сфері зовнішньої політики вирішуються центральним урядом в порозумінні з Галицьким урядом. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 40.*

1. Кам'янець-Подільський. Затвердження Директорією УНР закону про карну відповідальність за продаж або відпуск спиртних напоїв військовим. *Вістник державних законів УНР. — Вип. 31. — 1919. — 15 серпня.*

1. Біла Добровольча армія зайняла Полтаву, вигнавши з міста більшовиків. *Деникин, Юденич, Врангель: Революция и гражданская война в описаниях белогвардейцев. — М., 1991. — С. 459.*

4. Київ. Колегія Всеукраїнського театрального комітету оголосила про ліквідацію з 1 серпня усіх державних театрів Києва: оперного ім. К.Лібкнехта, драматичного ім. Леніна, українського драматичного ім. Шевченка, музичної драми, молодого польського, єврейського, зразкового театрів, а також "театру Кривого Джиммі". Надалі держава відмовлялась

від матеріального утримання театральних колективів, які функціонували як приватні установи. Разом з тим зберігався контроль радянських органів за репертуаром театрів. *Боротьба.* — 1919. — 31 серпня.

8. Київ. Нота голови РНК, наркома закордонних справ УСРР Х.Раковського до урядів Франції, Великобританії, Італії з протестом проти агресивних дій флоту Антанти на півдні України. *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 2 августа.

10. Повідомлення про єврейський погром, влаштований польськими загонами на залізничній станції Сарни. Повідомлялося про розграбовані крамниці, жертви серед мирного населення. *Известия ВУЦИК.* — 1919. — 1 августа.

Друга половина липня.

1. Бої об'єднаних армій УНР за стратегічну ініціативу на протибільшовицькому фронті. Здобуття українськими частинами Могилева, Чорного Острова, Проскурова. В результаті територія УНР розширилася до розмірів 90 км на 300 км. Було створено вигідний плацдарм для розгортання наступу на Київ. *Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році.* — С. 171-173.

Початок серпня.

1. Кам'янець-Подільський. Український національно-державний союз передав голові Директорії свій програмний документ — "Записку", у якій різко критикував соціалістичний курс уряду Б.Мартоса, вимагав реального вирішення земельного питання за принципом трудової дрібної власності та ін. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції.* — С. 231.

1 серпня (п'ятниця).

1. Фронт білої Добровольчої армії в Україні проходив по лінії Полтава-Верхньодніпровськ-Катеринослав-Нікополь-Олешки. *Какурін Н.Е. Как сражалась революция.* — Т. 2. — С. 231.

1-2 серпня (п'ятниця-субота).

1. Київ. Пленум ЦК КП(б)У розглянув питання про боротьбу з куркульською контрреволюцією. Констатував, що протягом останніх трьох місяців відбулося поширення селянсько-повстанського руху (за більшовицькою термінологією - куркульської контрреволюції) на Україні, що виявилось у хвилі великих і малих повстань, які відбувались практично на всій території України. *Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях.* — С. 64-67.

1-4 серпня (п'ятниця-понеділок).

1. Люцерн, Швейцарія. Конгрес Соціалістичного інтернаціоналу ухвалив декларацію про право на державний суверенітет країн, утворених на території колишньої Російської імперії: Вірменії, Грузії, Естонії, Латвії, Литви, України, та Північного Кавказу. У конгресі брали участь М.Грушевський, Д.Ісаєвич, Б.Матюшенко, П.Дідушок та ін. як представники українських соціалістичних партій. *Робітничка газета.* — 1919. — 6 вересня.

2 серпня (субота).

1. Кам'янець-Подільський. Нарада представників УПСР та УСДРП, на якій обговорювалося питання про ставлення до трудового принципу організації рад на місцях. Соціал-демократи наполягали на відмові від цієї компромісної тактики, есери не погодились. Сторони не дійшли згоди. Христюк П. *Замітки і матеріали до історії української революції.* — Т. IV. — С.153; Мазена І. *Україна в огні й бурі революції.* — С.239.

4. Київ. Опубліковано проект декрету про сприяння розвитку культури українського народу, розроблений народним комісаром освіти О.Шумським. При обговоренні на колегії наркомосу проект був відхилений 5 голосами комуністів проти 3 голосів боротьбистів. Тому вносився на розгляд ВУЦВК лише від імені наркома. В проекті йшлося про забезпечення для українського населення навчання рідною мовою, підготовку для цього педагогічних кадрів та матеріальної бази

(підручники тощо); підготовку вищою школою фахівців для усіх галузей української культури; налагодження видавництва перекладних та оригінальних видань і т. ін. Проект був схвалений комісією 50-ти при ВУЦВК. *Боротьба*. — 1919. — 2, 3, 5, 7 серпня.

3 серпня (неділя).

5. Київ. На загальних зборах Старокиївської парафії В.Липківського обрано настоятелем Софійського собору. *ЦДАВО України. Ф. 3984*. — Оп. 3. — Спр. 30. — Арк. 24.

4 серпня (понеділок).

7. Ратибор у Сілезії, Німеччина. В авіакатастрофі загинув полковник Дмитро Вітовський (1887-1919) — видатний галицький військовий діяч, один з організаторів УГА, перший військовий державний секретар з військових справ ЗУНР. Повертався з Парижа, де брав участь у мирній конференції. *Довідник з історії України*. — С. 118.

5 серпня (вівторок).

1. Київ. ВУЦВК ухвалив постанову про передачу в терміновому порядку військових частин, управлінь та установ УСРР Реввійськраді РСФРР. У зв'язку з передачею головних функцій Наркомвоєну УСРР до РВР РСФРР М.Подвойський був звільнений від обов'язків наркома з військових справ УСРР. *Известия ВУЦИК. 1919*. — 12 августа.

1. Наказ №1 по Революційній повстанській армії України (махновців), яким в основу формування підрозділів були покладені організаційні принципи побудови регулярної армії. *Верстюк В. Махновщина*. — С. 184.

6 серпня (середа).

1. Кам'янець-Подільський. Спільне засідання Кабінету міністрів і Директорії, на якому обговорювалося питання про організацію об'єднаного командування українських армій. *ЦДАВО України. Ф. 1065*. —

Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 45-45 зв.

1. Київ. Об'єднання УПСР (комуністів-боротьбистів) та УСДРП (незалежних-лівих) в єдину партію. З цього приводу був виданий "Акт про злиття УКП (боротьбистів) та УСДРП (н.-л.)". Нова партія отримала назву Українська комуністична партія (боротьбистів). *Боротьба*. — 1919. — 7 серпня.

1. Київ. ВУЦВК видав постанову про роботу радянських установ, спрямовану на потреби оборони республіки. Апарат народних комісаріатів було скорочена на 25-75%, рад та виконкомів - на 50%, збільшено робочий день, встановлено постійні чергування для радянських службовців. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1918-1919)*. — С. 165-166.

7. Повідомлення про загибель під Одесою під час придушення повстання німецьких колоністів проти радянської влади відомого діяча більшовицької партії Павла Мизикевича (?-1919). *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 6 августа.

6-14 серпня (середа-четвер).

8. Карлсбад, Чехословаччина. Нарада послів і голів дипломатичних місій УНР, у якій взяли участь: міністр закордонних справ В.Темницький, послы М.Порш (Німеччина), М.Славинський (Чехословаччина), А.Яковлів (Голландія і Бельгія), Д.Левицький (Данія), К.Лоський (Швеція і Норвегія), радники посольств. Враховуючи безрезультатність курсу на здобуття визнання країнами Антанти, дипломатична нарада наголосила на необхідності змінити акценти в українській зовнішній політиці й приділити головну увагу відносинам з найближчими сусідами (Польщею, Румунією, Чехословаччиною), Італією та новими незалежними державами, що виникли внаслідок розпаду Російської імперії (Естонією, Латвією, Литвою, Грузією). *Нариси з історії дипломатії України*. — С. 349.

7 серпня (четвер).

4. Кам'янець-Подільський. Наказ в.о. міністра освіти Н.Григорієва

завідуючим шкіл та культурно-освітніх установ про вилучення з шкільних бібліотек і збірок для навчання застарілих з науково-педагогічного боку підручників, які тенденційно висвітлювали історію та культуру України. До наказу додавався список з 44 книг, що не відповідали державним інтересам УНР і підлягали вилученню. *ЦДАВО України. Ф. 2582. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 125-127.*

8 серпня (п'ятниця).

1. ВУЦВК ухвалив постанову "Про боротьбу з дезертирством", спрямовану до селянства. Селянам, які підуть до Червоної армії, держава гарантувала допомогу у збиранні і реалізації врожаю. Дезертирство каратиметься позбавленням земельних наділів та виборчих прав. *Вісти ВУЦВК. — 1919. — 10 серпня.*

3. Київ. Опубліковано повідомлення, що за даними Наркомзему кількість тракторів в УСРР становить 259. В т. ч. по губерніях: Київська — 56, Харківська — 35, Волинська — 12, Катеринославська — 9, Полтавська — 36, Подільська — 15, Чернігівська — 59 та ін. *Боротьба. — 1919. — 8 серпня.*

4. Київ. Повідомлення про відкриття театру української музичної драми виставою "Утоплена" (автори М.Старицький, М.Лисенко). *Боротьба. — 1919. — 8 серпня.*

8-10 серпня (п'ятниця-неділя).

1. Київська міська конференція КП(б)У у відповідь на телеграму В.Леніна, що закликав "оборонятися до останньої можливості, відстоюючи Київ і Одесу", ухвалила провести загальну мобілізацію членів партії для відправки на фронт. *Коммунист. — 1919. — 14 августа.*

8-11 серпня (п'ятниця-понеділок).

1. Кам'янець-Подільський. Нарада земських діячів України, у якій взяли участь діячі Київщини, Поділля, Полтавщини та Катеринославщини, в тому числі 6 голів, 17 членів, 13 гласних губернських та повітових управ; були присутні прем'єр-міністр Б.Мартос та міністр внутрішніх справ І.Мазепа. Нарада розглянула питання місцевого

самоврядування, ставлення уряду до земства; обрала комісію для розробки законопроекту про реформу місцевого самоврядування. *Україна*. — 1919. — 13 серпня.

9 серпня (субота).

1. У с. Горбулі Радомишльського повіту Волинської губ. під час збройної сутички загинув повстанський отаман Д.Соколовський. *Український козак*. — 1919. — 31 серпня.

10 серпня (неділя).

1. Кам'янець-Подільський. Нарада представників командування армії УНР з головним отаманом С.Петлюрою, на якій було затверджено план наступу на Київ. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С. 258.

1. Київ. Опубліковано звернення Х.Раковського до українського селянства "Селянам, обдуреним українськими самостійниками, петлюрівцями, Зеленим та іншими". У ньому йшлося про ухвалене ВУЦВК 6 серпня рішення пробачити усім селянам, що беруть участь у виступах проти радянської влади, якщо вони здадуть зброю і в лавах Червоної армії вирушать на денікінський фронт. *Вісти ВУЦВК*. — 1919. — 10 липня.

10-17 серпня (неділя-неділя).

1. Київ. ВУЦВК оголосив тиждень амністії для дезертирів та тих, хто ухиляється від служби у Червоній армії. *Боротьба*. — 1919. — 12 серпня.

11 серпня (понеділок).

1. Для спільних дій об'єднаних сил українських армій сформовано Штаб Головного отамана (ШГО), який об'єднав штаб Дієвої армії та Начальну команду Галицької армії. Начальником штабу став генерал М.Юнаків, квартирмейстером — представника УГА генерал В.Курманович, начальником оперативного відділу — референт Є.Петрушевича з військових питань, підполковник К.Долежалъ. *ЦДАВО України*. Ф. 2192. — Оп. 1. — Спр. 6. — Арк. 79; *Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році*. — С. 210-211.

---

1. Після боїв з Червоною армією українськими військами було зайнято Вінницю. Того ж дня закінчилася військова операція по захопленню Жмеринського залізничного вузла. Було захоплено 23 паротяги, з яких 3 - з боеприпасами, багато залізничного майна. *Україна*. — 1919. — 12 серпня.

1. Київ. На засіданні Ради робітничих і червоноармійських депутатів міста голова РНК Х.Раковський, заявив: якщо Київ буде залишений, радянська влада не загине. Не Київ, а Москва є центром і мозком радянської Росії, а їй ніщо не загрожує. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 12 августа.

4. Харків. Військовий губернатор ("голова начальствующий") Катеринославської, Полтавської, Харківської та Курської губ. ген. В.Май-Маєвський видав наказ "Про малоросійську мову" ("О малорусском языке") такого змісту: школам, де викладання велося на російській мові, а потім було переведено на українську, знову повернутись до російської мови; викладання на українській мові дозволити у приватних школах, приватними особами та товариствами; фінансування з казни не розповсюджується на виклади української мовою; вивчення "українознавства" (історії та географії України) касується; вивчення української мови та літератури дозволяється в якості необов'язкових предметів. *Україна*. — 1919. — 2 вересня.

7. В районі м. Рівне загинув у бою Т.Черняк (1891-1919) — український радянський військовий діяч, командир 3-ї бригади Першої української радянської дивізії. *УРЕ*. — Т. 12. — С.259.

12 серпня (вівторок).

1. Кам'янець-Подільський. Рада міністрів ухвалила декларацію про подальше спрямування політики УНР. Уряд заявив, що готує проект закону про вибори до парламенту з правами Установчих зборів, про реформування органів місцевого управління на основі загального виборчого права. Декларація означала зміну урядового курсу, відмову від "трудового принципу" на користь демократії. *ЦДАВО України*. Ф. 3305. — Оп. 1. — Спр. 9. — Арк. 10 зв.

1. Кам'янець-Подільський. Голова Директорії С.Петлюра схвалив декларацію уряду, вітав заведення парламентського ладу в Україні і пропонував вжити конкретних заходів для його проведення в життя. *Український козак*. — 1919. — 15 серпня.

1. Штаб Головного отамана видав наказ по армії наступати на Київ і одночасно провадити операції у напрямку на схід та на Одесу; створив армійські групи. Західна група (галицький 2-й корпус полковника А.Вольфа та корпус Січових стрільців полковника Є.Коновальця), наступала на Шепетівку, Коростень; Середня група (1-й і 3-й галицькі корпуси генералів О.Микитки та А.Кравса та Запорізька група полковника В.Сальського) отримала завдання визволити Київ; Східна групи під тимчасовим командуванням отамана В.Тютюнника (Наддніпрянська армія крім згаданих вище частин та дві бригади Галицької армії) діяла в напрямку Одеси. *ЦДАВО України. Ф. 2192 — Оп. 1. — Спр. 5. — Арк. 151; Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році*. — С. 214-215.

1. Головний отаман С.Петлюра прибув до Жмеринки, нещодавно зайнятої українськими частинами, де здійснив огляд військ. *Україна*. — 1919. — 13 серпня.

1. Подільський губернський комісар М.Кондрашенко розпочав поїздки по губернії з метою інспектування роботи повітових і волосних органів державної влади. *Україна*. — 1919. — 16 серпня.

6. Київ. ВУЦВК видав декрет, яким оголосив повну амністію для учасників боротьби проти радянської влади у випадку їх щирого розкаяння. У 3-денний термін вони могли здати зброю представникам радянської влади і перейти до Червоної армії, щоби боротися проти Денікіна. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 12 августа.

13 серпня (середа).

4. Кам'янець-Подільський. У серпні відновив свою роботу відділ охорони пам'яток у складі Головного управління мистецтв і національної культури міністерства освіти УНР, який через пресу звернувся з обіжником до всіх установ, підлеглих міністерству та до міських самоврядувань,

народних управ, у якому запропонував їм вжити термінових заходів для збереження історико-культурної спадщини. *Україна*. — 1919. — 13 серпня.

14 серпня (четвер).

1. Кам'янець-Подільський. Директорія надіслала листа до голови Ради народних міністрів, в якому схвалила урядову декларацію від 12 серпня 1919 р. Уряду було доручено розробити закон про вибори до українського парламенту. *Україна*. — 1919. — 15 серпня.

1. Кам'янець-Подільський. Рада народних міністрів ухвалила "Тимчасовий статут Ради народних міністрів УНР", який регламентував роботу вищого органу виконавчої влади УНР. *ЦДАВО України*. Ф. 2208. — Оп. 1. — Спр. 167. — Арк. 6-8 зв.

1. Приїзд до Вінниці членів уряду УНР, які провели у міській думі нараду з місцевою владою. Увечері в театрі для вояків була влаштована вистава. *Україна*. — 1919. — 19 серпня.

1. Київ. Опубліковано відозву комісії 50-ти при ВУЦВК з закликом до селянства стати до оборони радянської влади. *Боротьба*. — 1919. — 14 серпня.

15 серпня (п'ятниця).

1. Кам'янець-Подільський. Затвердження Директорією УНР постанови про тимчасові правила боротьби проти ворогів, що загрожують державному ладу УНР. *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 33. — 1919. — 16 серпня.

1. Українська армія зайняла Старокостянтинів. *Україна*. — 1919. — 16 серпня.

3. Кам'янець-Подільський. Затвердження Директорією УНР закону про хлібну повинність з урожаю 1919 року, який базувався на тих самих принципах, що й попередній закон від 9 березня 1919 р. *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 33. — 1919. — 26 серпня.

16 серпня (субота).

1. Кам'янець-Подільський. За ініціативою Українського національно-

державного союзу відбулась товариська зустріч наддніпрянських і галицьких політичних діячів. Були присутні провідні діячі УНДС та галицький провід: Є.Петрушевич, В.Курманович, С.Голубович, І.Макух та ін. Обговоривши політичну ситуацію, присутні дійшли висновку про необхідність об'єднання. *Україна*. — 1919. — 23 серпня.

1. Кам'янець-Подільський. У військовому огляді газети "Україна" повідомлялося, що напередодні українська армія займала фронт по лінії Ямпіль - ст. Крижопіль - Вапнярка - Рахни - с. Ворошилівка - Вінниця - Літин - Старокостянтинів - Теофіпіль. Район Рівне - Дубно - Ямпіль зайнятий волинськими повстанцями. *Україна*. — 1919. — 16 серпня.

1. Українською армією були зайняті Умань, Христинівка, Хмільник, Немирів. *Україна*. — 1919. — 17 серпня.

1. Київ. Радянська влада почала евакуацію Києва. Центральні установи вирушили у двох напрямках: залізницею на Коростень-Мозир та пароплавами по Дніпру до Чернігова. *Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році*. — С. 228.

3. Київ. Опубліковано рішення ВРНГ РСФРР про організацію керівництва народним господарством на Україні. Українська РНГ була ліквідована, до складу ВРНГ увійшли два представники від України. *Боротьба*. — 1919. — 16 серпня.

16-17 серпня (субота-неділя).

1. Чернігівська губерньська конференція КП(б)У розглянула питання посилення обороноздатності у зв'язку з наступом білої армії ген. Денікіна та військ УНР. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник*. — С. 332.

17 серпня (неділя).

1. Кам'янець-Подільський. Затвердження Директорією УНР закону про трудову повинність громадян Української Народної Республіки. *Вістник держаних законів УНР*. — Вип. 33. — 1919. — 26 серпня; вип. 35. — 1919. — 11 вересня.

---

1. Головний отаман С.Петлюра здійснив поїздку на фронт в район Полонного і Шепетовки. *Український козак*. — 1919. — 24 серпня.

1. Могилів-Подільський. Нарада місцевої єврейської демократії (Бунд, Поалей-Ціон, ОЄСРП, "Культурліга", профспілки та ін.) заслухала доповідь члена РНМ, міністра з єврейських справ П.Красного та висловила підтримку діяльності міністерства. *Україна*. — 1919. — 17 серпня.

18 серпня (понеділок).

1. Кам'янець-Подільський. Уряд УНР обговорив питання про єврейські погроми і ухвалив ряд заходів по боротьбі з ними: притягнення до відповідальності командирів частин, де допущені погромні дії; боротьба з погромною агітацією, в тому числі і серед повстанців і т. ін. *ЦДАВО України*. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 53-54.

1. Українська армія в ході наступу на Київ зайняла Брацлав та м. Самгородок південніше Козятина. *Україна*. — 1919. — 19 серпня.

1. На цей день фронт білої Добровольчої армії в Україні проходив по лінії Рильськ-Лубни-Помощна-Миколаїв. *Какурин Н.Е. Как сражалась революция*. — М., 1990. — Т. 2. — С. 259.

7. Київ. Повідомлення про розстріл ВУЧК "петлюрівського шпигуна" К.Коржа. У нього був знайдений документ штабу армії УНР з наказом до отамана Ангела (див. хроніку подій 17 липня). Корж Кузьма Олександрович (?-1919) - український громадсько-політичний діяч, член УПСР. Вхід до Центральної Ради, у 1919 р. належав до проводу антибільшовицького повстанського руху. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 18 серпня.

19 серпня (вівторок).

1. Українська армія захопила залізничну лінію Умань - Козятин і наблизилася з півдня і південного сходу до Бердичіва. *Україна*. — 1919. — 21 серпня.

20 серпня (середа)

1. Ростов. Генерал А.Денікін затвердив постанову особливої наради при головнокомандуючому ЗСПР 7 серпня за ст. ст. про утворення об-

ластей Київської (Київська і Чернігівська губернії), Новоросійської (Таврійська і Херсонська губернії), Харківської (Катеринославська, Полтавська і Харківська губернія). До складу Катеринославської губернії включались Бердянській повіт Таврійської губернії і Криворізький гірничо-промисловий район Херсонської губернії. Реалізація постанови відкладалася до закінчення бойових дій і встановлення миру. *Державний архів Полтавської області. Ф. 2173. — Оп. 1. — Спр. 27. — Арк. 57.*

21 серпня (четвер).

1. Київська рада робітничих депутатів визнала становище навколо Києва та утворила особливий комітет оборони міста. *Україна. — 1919. — 22 серпня.*

1. На ст. Сигнаївка у Черкаському повіті Київської губ. відбулась перша зустріч українських військ з частинами Добровольчої армії — Терською дивізією кубанських козаків. Українським військам було наказано утриматись від акцій проти денікінців і вислати до них парламентарів. *Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році. — С. 231.*

3. Київ. Опубліковано дані про товарообмін між Україною і Росією, взяті з московської газети "Экономическая жизнь" 11-22 липня з України до Росії було відправлено 1067 вагонів (707 - цукру, 49 - фуражу, 115 — харчових продуктів, 212 — нехарчових продуктів). 11-20 липня з Росії в Україну було відправлено 201 вагон (36 — мануфактури, 45 — дерева, 48 — нафти, 62 — різних товарів). *Боротьба. — 1919. — 21 серпня.*

7. Житомир. Командир Таращанського полку 44-ї дивізії (колишньої 1-ї Української радянської дивізії) В.Боженко раптово помер, за офіційною версією — від запалення легенів. Ймовірно, був знищений за наказом вищого командування Червоної армії з політичних мотивів. *УРС. — Т. 1. — С. 587.*

22 серпня (п'ятниця).

1. Кам'янець-Подільський. Директорія та уряд УНР ухвалили спільне рішення про переговори з денікінцями щодо встановлення між обома арміями демаркаційної лінії. У зв'язку з цим Штаб Головного отамана видав наказ частинам армії не вдаватися до ворожих акцій проти денікінців. *ЦДАВО України. Ф. 1078. — Оп. 2. — Спр. 29. — Арк. 6.*

1. Українські війська оволоділи Житомиром та станцією Попільня. *Україна. — 1919. — 23 серпня.*

3. Вінниця. Міська управа оповістила про встановлення у місцевій торгівлі твердих цін на продукти. До закупок хліба було залучено великі кооперативи. *Робітнича газета. — 1919. — 26 серпня.*

8. Українську делегацію на Паризькій мирній конференції очолив М.Тишкевич. Колишній голова Г.Сидоренко був викликаний Директорією до Кам'янця-Подільського для звіту про діяльність делегації, яка була визнана незадовільною. *Довідник з історії України. — С. 557.*

23 серпня (субота).

1. Кам'янець-Подільський. Затвердження Директорією закону про підводну натуральну повинність для формування військових транспортів. *Вістник державних законів УНР. — Вип. 35. — 1919. — 11 вересня.*

1. Українською армією взятий Новоград-Волинський. *Україна. — 1919. — 24 серпня.*

1. Київ. Опубліковано постанову голови Ради робітничої і селянської оборони про утворення Київського укріпленого району, комендант - Я.Петерс, заступники — К.Ворошилов і М.Лацис. Того ж дня Рада оборони видала відозву, у якій оголосила "червоний Київ під загрозою". Усіх комуністів було переведено на казармене становище. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 23 августа; Коммунист. — 1919. — 24 августа.*

1. Генерал Денікін дав настанову своїм військам на випадок зустрічі з українськими військами: вимагати або нейтралітету, або приєднання до білогвардійців. Інакше вважати такими ж ворогами, як і більшовики. *Деникин А.И. Очерки русской смуты. — Т.5. — Берлин, 1926. — С. 257.*

24 серпня (неділя).

1. Телеграма С.Петлюри до штабу Дієвої армії про недопущення бойових сутичок між українською і білою арміями. Оскільки добровольчі частини запропонували встановити між військами демаркаційну лінію, Головний отаман висловив припущення, що природною демаркаційною лінією може стати Дніпро. *Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році. — С. 232.*

1. Повітовий селянський з'їзд у Кам'янці-Подільському розглянув такі питання: сучасний момент, земельна реформа, організації селян на місцях. Учасники з'їзду негативно оцінили політику і діяльність соціалістичного уряду, підтримали праву опозицію. *Україна. — 1919. — 31 серпня.*

1. Кам'янець-Подільський. ЦК УСДРП звернувся до своїх місцевих організацій з відозвою, у якій закликав до поновлення партійного життя і діяльності. *Робітнича газета. — 1919. — 25 серпня.*

1. Київ. Опубліковано відозву Ради робітничої і селянської оборони до робітників і селян у зв'язку з загрозою Києву. Голова ВУЦВК Г.Петровський у розмові з представниками преси назвав становище Києва критичним. *Боротьба. — 1919. — 24 серпня.*

25 серпня (понеділок).

1. Кам'янець-Подільський. Уряд УНР ухвалив асигнувати на видатки Галицької армії на серпень 1919 р. 240 млн. гривень. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 59.*

1. Українська армія зайняла Фастів. *Україна. — 1919. — 26 серпня.*

1. Київ. Військова рада Київського укріпленого району видала наказ головам домових комітетів надати на 26 серпня 1919 р. для окопних робіт чоловіків (17-50 років), одного - від кожних п'яти квартир. *Известия ВУЦИК. — 1919. — 26 августа.*

1. Таганрог. Головнокомандувач Збройними силами півдня Росії ген. Денікін видав "Звернення до населення Малоросії" 12 серпня за ст. ст.). У ньому говорилося, що головною метою Добровольчої армії є реставрація єдиної Росії. Вороги Росії, бажаючи ослабити її, підтримують рух, який

має на меті відокремити дев'ять південних губерній і об'єднати їх в Українську державу. Відокремлення України від Росії осталося в результаті підступних дій німців. Український рух оголошувався зрадницьким, а С.Петлюра — німецьким ставлеником. *Киевлянин*. — 1919. — 21 августа (3 сентября).

26 серпня (вівторок).

1. Кам'янець-Подільський. Звернення Головного отамана до вояків армії УНР, спрямоване проти погромів. Закликало не піддаватися на погромну антисемітську агітацію, виявляти в армії антисемітів і віддавати їх до суду. *Іванис В. Симон Петлюра — президент України*. — К., 1993. — С. 170-172.

1. Вінниця. Нарада лівих українських партій і громадських організацій (УПСР, УСДРП та ін.), на якій вони намагалися створити об'єднання на протипагу правому УНДС. Остаточне оформлення організації було відкладене на майбутнє. *Україна*. — 1919. — 7 вересня.

1. Кам'янець-Подільський. Конференція партії Поалей-Ціон, яка схвалила діяльність уряду, особливо у справі боротьби з погромами. Конференція висунула кандидатів на ряд відповідальних державних посад. *Україна*. — 1919. — 3 вересня.

1. Київської губчека зробила заяву, що за допомогою організованого нею інституту заручників вона має намір покласти край діям контрреволюції. Виступи проти радянської влади будуть каратися безпощадним розстрілом заручників. Водночас повідомлялося, що вже відбувся перший розстріл 14 заручників з буржуазії першої категорії, яких було страчено за розстріл комуністів білогвардійцями. "Буржуазія заплатить за голову кожного комуніста десятьма своїми", — заявила ЧК. *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 26 августа.

26-27 серпня (вівторок-середа).

1. Кам'янець-Подільський. Міністерство праці УНР на чолі з міністром праці О.Безпалком та його заступником О.Гольдельманом провело конференцію, у якій взяли участь представники бірж праці, профспілок,

комісарів праці з Вінницького, Могилівського та Проскурівського повітів. Обговорювалася політика уряду з робітничого питання. *Робітнича газета*. — 1919. — 2 вересня.

27 серпня (середа).

1. Кам'янець-Подільський. Постановою Директорії УНР звільнено з посади голову Ради народних міністрів Б.Мартоса та призначено замість нього І.Мазепу; відбулись зміни у складі Ради народних міністрів. До нового уряду увійшли: І.Мазепа (голова), М.Ковалевський, Б.Мартос, О.Безпалко, В.Петрів, А.Лівицький, С.Тимошенко, М.Шадлун, Д.Одрина, І.Паливода, Т.Черкаський, І.Огієнко, П.Красний, Н.Григоріїв. Як і раніше, в уряді переважали члени соціалістичних партій УСДРП і УПСР, лише три посади передбачалося віддати соціалістам-федералістам. *ЦДАВО України. Ф. 3933. — Оп.1. — Спр. 17. м Арк. 92-95; Ф. 1065. — Оп.1. — Спр. 26. — Арк. 50, 103.*

1. Українською армією взято Білу Церкву і Васильків. *Україна*. — 1919. — 28 серпня.

1. Українські війська урочисто увійшли до Житомира. Назустріч вийшла міська дума у повному складі, населення вітало армію з великим ентузіазмом. *Україна*. — 1919. — 6 вересня.

1. Київ. Опубліковано повідомлення від ВУЧК, що Червона армія контролює становище під Києвом і безпосередньої загрози місту нема; опублікований наказ по військах Київського укріпленого району: терміново з'явитись усім дезертирам та тим, хто загубив свої частини. У бесіді з кореспондентом комендант укріпрайону Я.Петерс запевнив, що "просування неприятеля буде зупинено, до міста ми його не допустимо". *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 27 августа.

28 серпня (четвер).

1. Київ. Меморандум Української комуністичної партії (боротьбистів) до Виконкому Комінтерну, в якому дається оцінка ситуації в Україні. ЦК УКП(б) звернувся з проханням про прийом до Комінтерну. *Українська суспільно-політична думка в 20 ст.: Документи і матеріали*. — Мюнхен, 1983. — Т. 1. — С. 427-429.

1. Українськими військами взято Вапнярку. *Український козак*. — 1919. — 30 серпня.

28-31 серпня.

6. Кам'янець-Подільський. Міністр народного здоров'я і опікування Д.Одрин провів екстрений лікарський з'їзд, на якому зібралося 62 делегати, проте були відсутні військові лікарі. З'їзд обговорив питання боротьби з пошестями, особливо холерою, розробив практичні протиепідемічні заходи. Констатував брак персоналу, перев'язочних засобів, недостатнє медико-санітарне та харчове постачання. *Україна*. — 1919. — 4 вересня.

29 серпня (п'ятниця).

1. Кам'янець-Подільський. На засіданні Кабінету народних міністрів УНР Б.Мартош склав з себе обов'язки голови уряду, залишившись у його складі на посаді міністра фінансів. Обов'язки голови прийняв І.Мазепа. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп.1. — Спр. 16. — Арк. 64.*

1. До Фастова, нещодавно взятого українськими військами, прибув Головний отаман С.Петлюри. *Український козак*. — 1919. — 31 серпня.

1. Київ. Повідомлення про евакуацію з міста урядових інституцій (народних комісаріатів та ін.). *Известия ВУЦИК*. — 1919. — 29 августа.

3. Київ. Після від'їзду з міста членів радянського профспілкового керівництва відбулись збори представників 22 профспілок, на яких було обрано тимчасове бюро Київської ради професійних спілок. *Киевская жизнь*. — 1919. — 25 авг. (7 сент.).

30 серпня (субота).

1. Київ. Евакуація радянських установ. Вище керівництво УСРР відпливло пароплавом "Чехов" до Чернігова Цього дня у місті ще вийшли радянські газети - "Известия ВУЦИК" та "Коммунист". Залишення міста частинами Червоної армії. Вступ об'єднаних українських

армій. *В зациту революци: Воспоминания участников борьбы за власть Советов и начала социалистического строительства в Киеве и на Киевщине.* — К., 1977. — С. 195-1970; *Известия ВУЦИК, Коммунист.* — 1919. — 30 августа.

1. За повідомленням Київської губчека за останній тиждень перед залиценням міста "в порядку червоного терору у відповідь на розстріли робітників і комуністів у місцевостях, захоплених Денікіним і Петлюрою", розстріляно 147 осіб, список яких був наданий в газеті "Коммунист". *Коммунист.* — 1919. — 30 августа.

1. Київ. Після впертого бою Центральна група об'єднаних українських армій зломил ворожі позиції в районі Білогородки і увечері здобула Київ. *Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році.* — Кн. 2. — С. 241.

7. На позиціях в районі Коростеня загинув М.Щорс (1896-1919) - український радянський військовий діяч, командир Першої української радянської армії, який командував 44-ї стрілецькою дивізією 12 армії. За деякими відомостями був вбитий за наказом вищого командування Червоної армії з політичних мотивів. *Довідник з історії України.* — С. 1107.

30 серпня - 17 вересня.

1. Рейд Південної групи військ Червоної армії (44-ї, 47-ї та 58-ї дивізій 12-ї армії під командою Й.Якіра), оточених в районі Одеси. З лінії Голта - Бірзула - Вапнярка вона пройшла близько 600 км по тилах денікінських та українських військ до Житомира. *Супруненко М.І. Боротьба трудящих України проти денікініцини.* — С. 85-86.

31 серпня (неділя).

1. Київ. Урочистий вступ до міста об'єднаних українських армій — групи генерала А.Кравса. Того ж дня до Києва без бою через неконтрольовані мости увійшли частини білогвардійської 7-ї дивізії. В місті сталися сутички, добровольці почали роззброювати українські частини. Відбулись переговори між командувачем українських військ

ген. А.Кравсом та командиром білогвардійського Полтавського загону ген. М.Бредовим В результаті українська сторона погодилася залишити Київ, відвести війська на лінію Ігнатівна-Васильків-Германівка та чекаати результатів переговорів між головним командуванням Добровольчої армії та армії УНР. *Доценко О. Літопис української революції. — Т.ІІ. — Кн. 4. — Київ-Львів, 1923. — С. 21-30; Киевлянин. — 1919. — 21 авг. (3 септября).*

1. Кам'янець-Подільський. Головний отаман С.Петлюра привітав українські війська з нагоди взяття Києва. *Український козак. — 1919. — 9 вересня.*

1. Чернігів. Переїзд до міста керівництва УСРР — РНК УСРР та Ради робітничої та селянської оборони. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — С. 332.*

1. Командування добровольчих військ розпустило міську думу Харкова. До керівництва замість неї тимчасово було призначено ряд осіб. Передбачалися нові вибори, у яких за денікінським законодавством могли брати участь особи, що досягли 25 років і прожили у місті не менше 2 років. *Україна. — 1919. — 2 вересня.*

Серпень.

1. Полк Червоного козацтва розгорнутий у бригаду Червоної армії. *Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. — С. 594.*

1. Відбулась самоліквідація Комфарбанда, більшість членів в індивідуальному порядку була прийнята до КП(б)У. *Супруненко Н.И. Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине. — С. 228.*

Початок вересня.

1. Кам'янець-Подільський. За допомогою міністерства внутрішніх справ УНР створено Центральний український повстанський комітет (Цупком) — проурядову структуру для координації діяльності повстанських загонів на території України. Створення Цупкому стало

можливим після встановлення контролю над Головним повстанським штабом, очолюваним Ю.Мазуренком; переходу на бік Директорії частини колишніх військ Н.Григор'єва (на чолі з Ю.Тютюнником) та Зеленого. Керівництво Цупкомом здійснювали Н.Петренко (УПСР), П.Феденко (УСДРП) та О.Щадилов (Селоспілка). *Мазена І. Україна в огні й бурі революції. — С. 245.*

1 вересня (понеділок).

1. Кам'янець-Подільський. Урочистості з приводу здобуття силами об'єднаних українських армій Києва. Відбулися військовий парад, маніфестація та святкова вистава у місцевому театрі. *Україна. - 1919. - 2 вересня.*

1. Варшава. Військова делегація УНР на чолі з полковником П.Липком (сотники Мшанецький, Рудський, Луцький, Магальяс) підписала договір про перемир'я з Польщею терміном на 1 місяць, який потім передбачалося подовжувати за бажанням сторін. Демаркаційна лінія встановлювалась по р. Збруч -Заслав-Олевськ-Мозир. Між річками Жванчик та Збруч утворювалась нейтральна зона. *Україна. — 1919. — 6 вересня.*

1. Кам'янець-Подільський. Конференція єврейської партії "Об'єднаний Бунд", яка висловила за підтримку самостійної України, боротьбу проти більшовиків і Денікіна. Робітнича газета. — 1919. — 10 вересня.

1. У с.Добровеличківка Херсонська губ. відбулась нарада командного складу повстанської армії Н.Махна. Обрано новий склад Реввійськради (голова - Лашченко), затверджено структуру армії, яка складалася з чотирьох корпусів. *Верстюк В. Махновщина. — С.184.*

1. Новопризначений військовий губернатор Києва ген. М.Бредов скасував усі декрети радянської влади, встановив час за старим стилем і годинники за петроградським часом. *Киевлянин. — 1919. — 21 августа.*

5. У Харкові відбувся з'їзд архієреїв Лівобережної України, який носив відвертий чорносотенно-монархічний характер. *Україна. — 1919. — 4 вересня 1919.*

2 вересня (вівторок).

1. Кам'янець–Подільський. Директорія та уряд УНР видали відозву до українського народу з приводу конфлікту між військами УНР і денікінцями 31 серпня у Києві, у якій засудили політику Денікіна на Україні, закликали до боротьби з білогвардійцями. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 70–70 зв.; Робітничка газета. — 1919. — 5 вересня.*

1. Головна команда військ УНР видала наказ про примусовий одноразовий збір теплого одягу та взуття (за плату) для потреб армії. Головний отаман С.Петлюра звернувся до населення з закликом допомогти армії одягом і взуттям. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 75; Український козак. — 1919. — 18 вересня.*

3 вересня (середа).

1. Кам'янець–Подільський. Збори з приводу об'єднання двох партій — Бунду та “об'єднанців”, утворення об'єданого Бунду. Були присутні міністри єврейських справ П.Красний та праці О.Безпалко, від комітетів УПСР та УСДРП — І.Романченко та П.Феденко. *Україна. — 1919. — 6 вересня.*

2. Київ. Створення організаційного комітету по об'єднанню всіх професійних робітничих союзів міста під керівництвом інженера К.Кірсти. Його метою було об'єднати робітничий рух і спрямувати його на підтримку білогвардійського режиму в Україні. *Реснт О.П. Українська революція і робітництво: соціально-економічні і політичні зміни 1917–1920 рр. — К., 1996. — С. 77.*

4 вересня (четвер).

1. Кам'янець–Подільський. Уряд УНР звернувся з нотою “До держав світу”, у якій висловив протест проти захоплення денікінцями Києва. У документі вказувалося, що українське командування вживає заходів до стратегічного порозуміння з Денікіним та з усіма силами, які активно борються проти більшовиків. *Україна. — 1919. — 6 вересня.*

1. Харків. Головнокомандувач Збройних сил півдня Росії ген. Денікін відвідав місто. *Киевская жизнь. — 1919. — 28 авг. (10 сент.).*

5 вересня (п'ятниця).

1. Кам'янець–Подільський. Державна нарада у Головного отамана С.Петлюри, на якій були присутні члени Директорії О.Макаренка та Ф.Швець, прем'єр–міністр І.Мазепа, міністр закордонних справ А.Лівицький, в.о. військового міністра полковник В.Петрів, представник ЗОУНР С.Голубович. Було обговорено ряд біжучих питань, досягнута повна згода між інтересами УНР та ЗОУНР. *Україна. — 1919. — 6 вересня.*

1. Вінниця. Збори представників українських партій та організацій лівого спектру — УПСР, УСДРП, “Просвіти”, народної управи, учительської спілки, кооперативів для утворення органу національної думки. Вони констатували, що національний союз себе вичерпав, потрібно створювати демократичний союз для захисту інтересів трудового народу. *Україна. — 1919. — 7 вересня.*

1. Наказом військового губернатора Києва ген. М.Бредова призначений тимчасовий склад Київської міської думи на чолі з Є.Рябцовим — колишнім головою, обраним ще 1917 р. *Киевлянин. — 1919. — 27 августа.*

7 вересня (неділя).

1. Кам'янець–Подільський. У Народному домі відбувся мітинг широкої громадськості на тему “Боротьба українського народу за визволення від денікінсько–московського ярма”. *Україна. — 1919. — 9 вересня.*

1. До Києва з метою інспекції військ і урядових установ прибув командувач Добровольчої армії генерал В.Май–Маєвський. На його честь відбувся парад військ на Софійській площі. *Киевлянин. — 1919. — 27 августа.*

3. Київ. Загальні збори членів Київського обласного промислового комітету ухвалили розпочати в усіх галузях діяльність по постачанню армії. *Киевская жизнь. — 1919. — 27 авг. (9 сент.).*

7–9 вересня (неділя–вівторок).

1. Вінниця. Конференція УПСР, на якій відбулись гострі дебати навколо принципу парламентської демократії та його узгодження з

політичною лінією партії. В резолюції есери погодились на демократичні вибори до парламенту, але водночас ухвалили додаток про необхідність утворення на місцях класових органів влади — трудових рад. Таким чином, конференція не виробила чіткої політичної лінії партії. *Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. — Т. IV. — С.157.*

8 вересня (понеділок).

1. Вінниця. Демократична нарада представників уряду УНР (Д.Одрина, П.Христюк, Н.Григорієв, А.Степаненко) та соціалістичних партій — українських, єврейських, російських (меншовики), польських. Ухвалено рішення про об'єднання усіх демократичних сил навколо Директорії на допомогу їй у державницькій роботі, створення у Вінниці об'єднання організацій соціалістичної орієнтації. *Український козак. — 1919. — 17 вересня.*

1. Київ. Почало діяти київське відділення пропаганди — місцевий орган відділу Особливої наради (“Особое совещание”) при головнокомандуючому А.Денікіні. Головна мета агітаційної роботи — боротьба з “українством”. Методи — видання брошур, організація лекцій, концертів, наочна агітація. *Киевская жизнь. — 1919. — 25 авг. (9 сент.).*

5. Кам'янець-Подільський. Директорія УНР прийняла постанову про виділення у розпорядження міністра ісповідань 10 тис. гривень з таємного фонду на інформацію про українізацію церкви. *ЦДАВО України. Ф. 1072. — Оп. 1. — Спр. 25. — Арк. 2.*

9 вересня (вівторок).

1. Частини української армії, що вели наступ проти червоних військ у напрямі на Одесу, захопили Бірзулу. *Україна. — 1919. — 10 вересня.*

1. Кам'янець-Подільський. Головний отаман С.Петлюра прийняв кореспондента американських газет Генрі Айсберга та відповів на його питання. *Україна. — 1919. — 13 вересня.*

3. Військовий губернатор Києва ген. М.Бредов видав наказ про анулювання радянських грошей. *Киевская жизнь. — 1919. — 28 авг. (10 сент.).*

3. Білою владою поновлене залізничне сполучення Київ—Харків. *Киевская жизнь*. — 1919. — 27 авг. (9 сент.).

9–15 вересня (вівторок–понеділок).

10. Єврейський погром у Фастові, влаштований білогвардійцями. *Робітнича газета*. — 1919. — 7 жовтня.

10 вересня (середа).

1. До Кам'янець–Подільського прибула місія Антанти у складі представників Англії, Франції та США, а також Румунії та Польщі. Приїзд в Україну делегації Антанти відбувся у відповідь на ноту протесту уряду УНР до народів світу. Метою її приїзду було з'ясування справи наступу на Київ і взяття його денікінцями. *Український козак*. — 1919. — 13 вересня.

1.2. Кам'янець–Подільський. Опубліковано відозву ЦК УСДРП “До робітників і селян місцевостей України, зайнятих військом Денікіна”, яка роз'яснювала політику білогвардійців і закликала до боротьби з ними. *Український козак*. — 1919. — 10 вересня.

1. Київ. Опубліковано наказ генерала Май–Маєвського, військового губернатора (“головноначальствующого”) Київської, Чернігівської та Харківської губ., ген. Бредову провести розслідування у справі зруйнування пам'ятника Т.Шевченку на Царській площі у Києві та притягти винних до відповідальності. Військовий губернатор Києва генерал М.Бредов видав наказ поновити напис на пам'ятнику Б.Хмельницькому, знищений “ворогами російської державності”. *Киевская жизнь*. — 1919. — 28 авг. (10 сент.).

3. Військовий губернатор Києва генерал М.Бредов видав наказ про заборону обігу українських грошей УНР Директорії. *Киевская жизнь*. — 1919. — 31 авг. (13 сент.).

5. На Софійській площі відбувся молебень “по всем воинам и гражданам Киева, убиенным и зверски замученным врагами Русского государства” (митрополит Володимир, генерали М.Духонін, Ф.Келлер та ін.). *Киевская жизнь*. — 1919. — 29 авг. (11 сент.).

8. Сен-Жермен, передмістя Парижа. За укладеним Паризькою мирною конференцією договором між Антантою і Австрією було зафіксовано розпад Австро-Угорської імперії та визнано право Румунії на Буковину і Чехословаччини на Закарпаття, яке отримувало крайовий автономний статус із власним сеймом. Антанта визнавалася сувереном Галичини. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — С. 319.*

11 вересня (четвер).

1. Українськими військами взяті Умань та Христинівка. *Український козак. — 1919. — 13 вересня.*

11 вересня – 12 листопад).

1. Миколаївський повіт Херсонської губ. Повстання селян с. Полтавки (Баштанки) та навколишніх сіл проти денікінського режиму. Сили повстанців нараховували до 20 тис. озброєного війська. Було утворено т. зв. “Баштанську республіку” — територію, на якій існувала влада рад. *Супруненко М.І. Боротьба трудящих України проти денікінщини. — С. 177–178.*

12 вересня (п'ятниця).

3. Білою владою поновлене залізничне сполучення по лінії Київ—Фастів—Цвіткове—Бобринська. *Киевская жизнь. — 1919. — 29 авг. (11 сент.).*

13 вересня (субота).

1. Кам'янець-Подільський. Скасування Кабінетом народних міністрів міністерства у справах ЗОУНР. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 83.*

1. Кам'янець-Подільський. Опублікування українською пресою статті французького журналіста і політика Ж.Пелісьє “Український Гарібальді” про головного отамана С.Петлюру. *Український козак. — 1919. — 13 вересня.*

1. Пост–Волинський біля Києва. Переговори між делегацією українського війська на чолі з М.Омелянвичем–Павленком та представництвом Добровольчої армії на чолі з генералом П.Непеніним про встановлення демаркаційної лінії між арміями. Закінчилися безрезультатно. *Україна*. — 1919. — 1 жовтня.

4. Кам'янець–Подільський. Ректор Кам'янець–Подільського українського державного університету проф. І.Огієнко звернувся до громадян з закликом про збір матеріалів, що стосуються Української революції за останні два роки: книжки, листівки, прокламації, накази, резолюції, газети. *Україна*. — 1919. — 13 вересня.

7. У с. Білоусівка Гайсинського повіту на Поділлі помер від хвороби К.Широцький (1886–1919) — відомий український громадський діяч, історик мистецтва, шевченкознавець. *Україна*. — 1919. — 16 вересня.

14 вересня (неділя).

1. Громадянське управління Києва передане виконуючому обов'язки цивільного губернатора М.Чернявському. Генерал М.Бредов залишився начальником Київського гарнізону. *Киевлянин*. — 1919 — 1 сентября.

5. Київ. У Володимирському соборі відбулася панахида по В.Науменку, розстріляному більшовиками. *Киевская жизнь*. — 1919. — 3(16) сен.).

15 вересня (понеділок).

1. Кам'янець–Подільський. Затвердження Директорією УНР Статуту державного інспекторату армії УНР. *Вістник державних законів УНР*. — Вип. 36. — 1919. — 22 вересня.

1. Зайняття Одеси білими військами Добровольчої армії. *Україна*. — 1919. — 19 вересня.

2.3. Київ. Нарада представників громадських, фінансових, торгово–промислових, кооперативних та робітничих організацій ухвалила провести самооподаткування населення Києва на користь Добровольчої армії. Передбачалося зібрати 300 млн. крб. Була утворена комісія для визначення розміру та розподілу оподаткування серед громадян міста відповідно до їх майнового стану. *Киевская жизнь*. — 1919. — 3(16) сентября.

4. На посаду попечителя Одеської учбової округи денікінська влада призначила проф. О.Білімовича, який заявив, що вороже налаштований до вчителів, тому не буде прислухатися до їх думки та радитись з ними. *Україна*. — 1919. — 19 вересня.

6. Військовий губернатор Києва ген. М.Бредов зустрівся з представниками громадських комітетів “Національного об’єднання”, “Союзу відродження” та “Національного центру”, обговорив з ними питання боротьби з єврейськими погромами та самочинними реквізиціями у сфері дії Добровольчої армії. *Киевская жизнь*. 1919. — 3(16 сент.).

7. Київ. Відбувся похорон померлого від тифу В.Кобилянського (1894–1919) — українського поета, що належав до “неокласиків”, секретаря товариства “Музагет”. З Олександрівської лікарні траурна процесія пройшла на Байкове кладовище, було багато українських громадських діячів, письменників, артистів, школярів в національному вбранні, співав хор, виголошувались промови. *Робітничка газета*. — 1919. — 20 вересня; *Рада*. — 1919. — 3(16 вересня).

Середина вересня.

1. Кам’янець–Подільський. Директорія підтримала ініціативу швейцарського соціаліста Ф.Платтена про посередництво між урядом УНР та РНК РСФРР у справі укладення військового союзу проти Денікіна. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С. 271, 296.

15–17 вересня (понеділок–середа).

1. Кам’янець–Подільський. Приїзд до урядового центру УНР повстанського отамана Зеленого (Д.Терпила). В результаті переговорів, проведених з Головним отаманом С.Петлюрою, досягнуто угоди про спільні дії повстанців та регулярних військ УНР. *Робітничка газета*. — 1919. — 16 вересня; *Україна*. — 1919. — 26 вересня.

15–18 вересня (понеділок–четвер).

1. Кам’янець–Подільський. Всеукраїнська сіоністська конференція розглянула палестинське питання; сучасний політичний момент,

боротьбу за національно–персональну автономію. *Україна*. — 1919. — 14, 28 вересня.

16 вересня (вівторок).

2. Почала працювати Київська губернська земська управа. Член управи І.Черниш закликав службовців до чисто ділової праці, яка провадилася б поза межами політики. *Рада*. — 1919. — 5(18) вересня.

4. Учительський з'їзд Вінницького повіту розглянув питання розвитку національної культури, відзначив скрутне матеріальне становище школи та вчителів. *Україна*. — 1919. — 18 вересня.

4. Київ. Відновлено випуск газети “Рада” під редакцією А.Ніковського та за участю С.Єфремова. *Киевская жизнь*. — 1919. — 3(16) септября.

4. Київ. Повідомлення про виїзд до Ростова делегації УАН у складі академіків Б.Кістяківського, С.Тимошенка та В.Вернадського для переговорів з Особливою нарадою про долю академії. *Рада*. — 1919. — 3(16) вересня.

17 вересня (середа).

1. Відозва головного отамана армії УНР С.Петлюри до населення соборної України з викладом головних підвалин програми уряду УНР: самостійність УНР, передача землі без викупу селянам, 8–годинний робочий день, загальне, рівне, таємне, безпосереднє і пропорційне обрання Великої державної ради — парламенту з установчими функціями. Ця політична лінія була підтримана того ж дня нарадою представників українських політичних партій, громадських організацій та членів комісії Трудового конгресу, яка ухвалила рішення про скликання передпарламенту, що буде стояти на ґрунті української державності і будування демократії. *Робітнича газета*. — 1919. — 20 вересня; *Доценко О. Літопис Української революції*. — Т. II. — Кн. IV. — С. 243–245.

1. Головний отаман С.Петлюра у супроводі американського генерала та румунського полковника здійснив інспекційну поїздку з метою огляду тилу і військових частин до Жмеринки, Гайсина, Умані. *Робітнича газета*. — 1919. — 23 вересня; *Український козак*. — 1919. — 21 вересня.

---

1. Повстанці Чернігівщини та Полтавщини надіслали до Головного отамана листа за підписом отамана Ангела про підтримку УНР та її політики. *Український козак*. — 1919. — 19 вересня.

1. Захоплення Житомира частинами Червоної армії. *Супруненко М.І. Боротьба трудящих України проти денікініщини*. — С. 86.

4. Полтава. У відповідь на наказ ген. Май–Маєвського № 22, у якому йшлося, що справа національної освіти передається до рук населення, губернська учительська спілка Полтавщини проголосила про утворення Фонду національної освіти і закликала населення виконати свій громадський обов'язок. *Рада*. — 1919. — 4(17) вересня.

8. Кам'янець–Подільський. На вимогу уряду УНР з Парижу повернувся колишній голова української делегації Г.Сидоренко, щоби поінформувати про стан української справи за кордоном. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С. 280.

18 вересня (четвер).

1. Київ. Повідомлення про повне скасування владою цензури для газет. Було оповіщено, що цензурному перегляду підлягають лише матеріали з військових питань та таких, що причетні до них. *Киевская жизнь*. — 1919. — 5(18) сентябрь.

1. Київ. Початок арештів членів українських політичних партій. *Робітничка газета*. — 1919. — 20 вересня.

4. Повідомлення про скасування, відповідно до циркуляру з Ростова, з вересня у київських школах предметів українознавства. Українська мова залишалася як необов'язковий предмет. *Рада*. — 1919. — 5(18) вересня.

4. Делегація від українських шкіл (1, 2, 3, 4 київські українські гімназії та ін.) відвідала попечителя Київського учбового округу проф. Є.Спекторського. Їй було заявлено, що українські школи можуть працювати, але вони не отримають державного фінансування. Оскільки українське військо є політичним ворогом білогвардійського режиму, влада відмовляється утримувати українську освіту. *Рада*. — 1919. — 6(19) вересня.

4. Повідомлення про рішення київської “Просвіти” відкрити бібліотеку в одній з залів Українського клубу. За радянської влади у приміщення

клубу була влаштована їдальня. *Рада.* — 1919. — 5(18) вересня.

4. Збори українських учителів Катеринослава винесли постанову—протест проти наказу генерала В.Май—Маєвського щодо українських шкіл. *Україна.* — 1919. — 30 вересня.

5. Кам'янець—Подільський. За ініціативою нового міністра І Огієнка (заняв цю посаду з 15 вересня 1919 р.) міністерство культів УНР було знов перейменовано на міністерство ісповідань. *ЦДАВО України. Ф. 1072.* — *Оп. 1.* — *Спр. 3.* — *Арк. 1,7.*

5. В усіх синагогах Києва відбулись панахиди по жертвах погромів. Після панахид проводився збір коштів на користь потерпілих. *Киевская жизнь.* — 1919. — 17 (30) сентября.

6. На будинок Міської думи Києва повернуто скинуту більшовиками постать Михайла Архангела. *Рада.* — 1919. — 6(19) вересня.

19 вересня (п'ятниця).

1. Кам'янець—Подільський. Замість ліквідованого міністерства по справах Галичини Кабінет міністрів УНР створив комітет у справах біженців—галичан. *ЦДАВО України. Ф. 1065.* — *Оп. 1.* — *Спр. 214.* — *Арк. 2.*

4. Київ. Група професорів Київського державного українського університету відвідала попечителя Київського учбового округу проф. Є.Спекторського. Йшлося про фінансове становище університету, повністю позбавленого державної допомоги. Було вирішено звернутись до Особливої наради з клопотанням, задля цього підготувати меморандум з відомостями про навчальний заклад, у якому на той час нараховувалося біля 2 тис. студентів та 100 викладачів. *Рада.* — 1919. — 8(21) вересня.

4. Київ. У приміщенні Другого міського театру відбулась вистава Товариства українських драматичних артистів “Запорожець за Дунаєм” за участю П.Саксаганського, М.Литвиненко—Вольгемут та ін. *Рада.* — 1919. — 8(21) вересня.

4. Повідомлення про святкування 150—річного ювілею І.Котляревського у Полтаві, яке зібрало 20 тис. учасників і перетворилось на справжнє українське свято. *Рада.* — 1919. — 8(21) вересня.

20 вересня (субота).

1. Жмеринка, Подільська губ. Укладено угоду між армією УНР і повстанськими загонами Н.Махна про спільну боротьбу з денікінцями. Передбачалося виділити махновцям окрему ділянку фронту, надати допомогу зброєю та боєприпасами, розміщувати поранених та хворих на тиф у шпиталях армії УНР. Угода не мала практичних наслідків, бо 27 вересня, прорвавши фронт білих, повстанська армія Махна рушила рейдом на Катеринославщину. *Верстюк В. Махновщина.* — С.173.

1. Умань, Київська губ. Отаман Зелений провів нараду, у якій брали участь повітовий повстанський комітет, Уманська рада селянських депутатів, командувач Київською групою військ армії УНР Ю.Тютюнник. Результатом стало визнання повстанцями Директорії УНР як верховної влади в Україні. *Робітнича газета.* — 1919. — 1 жовтня.

3. Одеса. Повідомлення про початок регулярних рейсів Одеса—Константинополь (1 раз на тиждень), організованих Російським товариством пароплавання. *Киевская жизнь.* — 1919. — 14 (27) сентября.

5. Кам'янець–Подільський. Рада міністрів УНР ухвалила рішення про утворення комісії у справах перекладу Святого письма. Переклад Біблії та богослужбових книг українською мовою було визнано одним з найголовніших у діяльності міністерства ісповідань. Уряд виділив для цього 4 млн. гривень Головою комісії призначено проф. Є.Тимченка. *ЦДАВО України. Ф. 1072.* — Оп. 1. — Спр. 3. — Арк. 8; спр. 25. — арк. 13 зв.

10. Київ. Опубліковано витяги з доповіді “Погроми на Україні”, підготовленої комітетом допомоги постраждалим від погромів при російському товаристві Червоного Хреста. У них наведено загальні відомості про причини і початок погромів, характер дій погромщиків, кількість жертв та матеріальні збитки. *Киевская жизнь.* — 1919. — 7 (20) сентября.

21 вересня (неділя).

1. Кам'янець–Подільський. У Шевченківському домі відбулась лекція–реферат “Тюрма народів і її будівельники (Мрії чорносотенця)”. Відзначено, що в Україні відбуваються змагання між імперіалізмом, більшовизмом та демократизмом. *Україна.* — 1919. — 24 вересня.

1. Кам'янець–Подільський. Повідомлення про притягнення урядової газети “Україна” до кримінальної відповідальності за опублікування статті “Єдиний вихід”, яка носила погромний характер. Справу також передано до Особливої слідчої комісії по розслідуванню протиеврейських погромних дій. *Робітнича газета*. — 1919. — 25 вересня.

1.2. У Києві проведений “День російського прапора” з метою збору коштів для потреб Добровольчої армії. Загальна сума пожертвувань склала майже 1 млн. крб. *Киевская жизнь*. — 1919. — 10 (23) септября.

2.4. Київ. Почались роботи по відновленню на пам'ятнику Богдану Хмельницькому знищених за української влади написів “Волим под царя восточного, православного” та “Богдану Хмельницькому — Единая неделимая Россия”. *Киевская жизнь*. — 1919. — 8(21) септября.

22 вересня (понеділок).

1. Кам'янець–Подільський. Спільне засідання уряду та Директорії ухвалило рішення про негайне відправлення до Польщі військово–політичної місії на чолі з виконуючим обов'язки міністра закордонних справ А.Лівицьким. *ЦДАВО України*. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 93.

1. Катеринослав. Повідомлення про заборону добровольчим командуванням виконання гімну “Ще не вмерла Україна” під загрозою суворої кари. *Український козак*. — 1919. — 25 вересня.

4. Представники українських середніх шкіл Києва (п'ять гімназій, дві семінарії, гімназія для дорослих, підготовчі курси для вступу до університету) подали попечителю шкільної округи меморандум про стан української освіти. Головна вимога: негайне скасування наказів про позбавлення українських шкіл права на державне утримання. *Рада*. — 1919. — 11(24) вересня.

23 вересня (вівторок).

1. Кам'янець–Подільський. Після того, як 22 вересня був перехоплений по радіо наказ Денікіна про наступ проти української армії, відбулось спільне засідання Директорії та урядів УНР та ЗОУНР, на якому

ухвалено негайно почати воєнні дії проти армії Денікіна, звернутись до народу України з декларацією, у якій зазначити необхідність повного об'єднання всіх українських національних сил для рішучої боротьби проти окупації білими військами території України. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції.* — С. 272.

23–27 вересня (вівторок–субота).

10. Єврейський погром у Фастові, Київської губ. влаштований білогвардійцями (за деякими даними — осетинами та текінцями) після того, як містечко декілька раз переходило до білих і червоних військ. Загинуло біля 700 осіб, було багато поранених. *Україна.* — 1919. — 5 жовтня.

24 вересня (середа).

1. Кам'янець–Подільський. Оголошення урядом УНР війни білогвардійському режимові Денікіна. Звернення Директорії та уряду УНР до українського народу з закликом до останнього бою з ворогами. *Стрілець.* — 1919. — 1 жовтня; *Україна.* — 1919. — 26 вересня; *Український козак.* — 1919. — 27 вересня.

1. Повідомлення про прибуття до Києва Особливої комісії по розслідуванню злочинів більшовиків, що існувала при головнокомандувачі ЗСПР. *Киевская жизнь.* — 1919. — 11 (24) сентября.

4. Київ. Повідомлення у пресі, що попри непевний стан, Українська Академія наук, зокрема її історико–філологічний відділ, працює, друкуються наукові твори, йде підготовка “Словника живої української мови”. *Рада.* — 1919. — 11(24) вересня.

5. Кам'янець–Подільський. Міністр ісповідань І.Огієнко звернувся до єпископів з вимогою вжити заходів, щоби Євангеліє читалося українською мовою за перекладом 1906 р., схваленим Російським Найсвятішим Синодом; проповіді в церквах виголошувалися державною українською мовою, служби Божі, читання та співи у церкві відправлялися за українською вимовою; висвячувалися і призначалися на церковні посади духовного відомства лише особи, які знають українську мову. Міністр визначив місячний термін для прийняття української вимови, а також зазначив, що

особи, які не виконають цього наказу, будуть позбавлені своїх посад та притягнені до судової відповідальності. *Україна*. — 1919. — 23 вересня, 3 жовтня.

7. Севастополь. Повідомлення про страту за вироком воєнно-польового суду Добровольчої армії Марусі Нікіфорової (справжнє ім'я Марія Бржостовська), командира загону анархістів-комуністів, відомої своєю жорстокістю. *Киевская жизнь*. — 1919. — 11 (24) сентября.

25 вересня (четвер).

1. Українські війська залишили Умань, яка була зайнята Добровольчою армією. *Україна*. — 1919. — 26 вересня.

1. Київ. За наказом київського губернатора М.Чернявського призупинено видання газети "Рада". *Киевлянин*. — 1919. — 12 сентября.

26 жовтня (п'ятниця).

3. Встановлення українською владою залізничного сполучення Кам'янець-Подільський—Козятин. *Український козак*. — 1919. — 27 вересня.

26 вересня — 25 жовтня.

1. Запеклі бої армії УНР з денікінцями на Правобережній Україні, поступова втрата українською армією боєздатності через епідемію тифу, брак амуніції та зброї. *Історія України: нове бачення*. — Т. 2. — С. 95.

27 вересня (субота).

1. Кам'янець-Подільський. Опубліковано наказ військового міністра УНР ген. В.Петріва "До всіх державних і громадянських урядів УНР" — про скорочення штатів і мобілізацію державних службовців до армії. *Робітнича газета*. — 1919. — 27 вересня.

1. Розгром махновцями біля с. Перегонівки Уманський повіту Київської губ. білогвардійських 1-го Сімферопольського, 2-го Феодосійського, Керч-Снікальського, 51-го Литовського полків та ін. частин. Прорив повстанської армії у тил Денікіна. *Верстюк В. Махновщина*. — С. 174–176.

28 вересня (неділя).

1. Могилів–Подільський. Демонстрація з приводу оголошення УНР війни Денікіну, у якій взяли участь делегати з'їзду волосних і сільських комісарів Могилівського повіту. *Україна*. — 1919. — 5 жовтня.

10. Після залишення Білої Церкви українським військом туди вступили добровольці і розпочали погром, який тривав кілька днів. *Український козак*. — 1919. — 1 жовтня.

28 вересня — 14 жовтня.

1. Рейд махновської повстанської армії з Київщини на Катеринославщину по тилах денікінців, у ході якого повстанцями були взяті міста Єлісаветград (2 жовтня), Олександрівськ (5 жовтня), Гуляйполе (7 жовтня), Бердянськ (8 жовтня), Маріуполь (14 жовтня), зруйновано тил денікінської армії. *Верстюк В. Махновщина*. — С. 176–180.

29 вересня (понеділок).

5. З Харкова до Києва прибув відомий українофоб митрополит Антоній. В Софійському соборі його зустріло шовіністично налаштоване товариство. Наступного дня був відправлений молебень на його честь. *Україна*. — 1919. — 1 жовтня.

30 вересня (вівторок).

1. До Києва прибув новий військовий губернатор (“головноначальствуючий”) Київської та Чернігівської губ. генерал А. Драгомиров. *Києвлянин*. — 1919. — 18 сентября.

1. Катеринослав. Денікінська влада провела арешти українських діячів — співробітників “Союзбанку”, “Просвіти”, “Спілки споживчих товариств”. Було заарештовано біля 300 залізничників, конфісковано гроші, опечатано приміщення банків. *Український козак*. — 1919. — 9 жовтня.

4. У Ромнах Полтавської губ. відбулось традиційне свято кооперації, яке в умовах денікінської влади набуло справжнього українського характеру. *Україна*. — 1919. — 26 жовтня.

Вересень.

1. Розформування дивізії “Запорізька Січ” та арешт її командира отамана Ю.Божка за невиконання наказів командування армії УНР. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції.* — С. 320.

1 жовтня (середа).

1. За наказом Центрального українського повстанського комітету (Цупкому) вибухнуло повстання одночасно на всій Катеринославщині, у трьох повітах Херсонщини — Херсонському, Олександрійському і Єлісаветградському. На чолі повстання стояв отаман Гулий. *Український козак.* — 1919. — 8 жовтня.

6. Кам’янець–Подільський. Уряд виділив 20 млн. гривень на допомогу єврейському населенню, що постраждало від погромів. *ЦДАВО України. Ф. 1065.* — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 106 зв.

2 жовтня (четвер).

1. Кам’янець–Подільський. Уряд та Директорія ухвалили рішення про проведення “Тижня українського козака” з метою організації всілякої матеріальної допомоги українській армії. Була видана відозва до населення. *Україна.* — 1919. — 4 жовтня.

1. Кам’янець–Подільський. У приміщенні “Просвіти” відбулись загальні збори галичан, що перебували на території Наддніпрянської України. Вони обговорили питання сучасного політичного життя. *Україна.* — 1919. — 3 жовтня.

1. Проголошення повсталими селянами с. Висунськ Миколаївського повіту Херсонської губ. та навколишніх сіл Висунської радянської республіки, яка проіснувала до 21 листопада. *Супруненко М.І. Боротьба трудящих України проти денікінщини.* — С. 178–180.

8. До Варшави виїхала надзвичайна дипломатична місія УНР на чолі з міністром закордонних справ А.Лівицьким. *Україна.* — 1919. — 2 жовтня.

3 жовтня (п’ятниця).

1. Київ. Повідомлення про утворення з дозволу головнокомандувача

ЗСПР ген. Денікіна полку з галичан–русофілів. Полк сформувався з колишнього Карпато–руського батальйону, який діяв у складі російської армії проти Німеччини та Австро–Угорщини. Крім галичан до складу полку увійшли чехи та серби. *Киевлянин*. — 1919. — 21 сеп-тября.

4 жовтня (субота).

3. Повідомлення про відкриття білою владою прямого залізничного сполучення Київ—Харків. *Киевская жизнь*. — 1919. — 21 септября (4 октяб-ря).

5 жовтня (неділя).

1. Головний отаман С.Петлюра у супроводі головного державного інспектора армії УНР В.Кедровського здійснив поїздку до Староко-стянтинова, де був присутній на прийнятті присяги мобілізованими і новобранцями української армії. *Український козак*. — 1919. — 9 жо-в-тня.

1. Кам’янець–Подільський. В Українському клубі відбулись урочисті збори з приводу заснування нової громадсько–політичної орга-нізації — “Союзу українок” на чолі з С.Русовою. *Україна*. — 1919. — 7 жо-в-тня.

6 жовтня (понеділок).

2.6. Київ. “Головначальствующий” ген. Драгомиров прийняв деле-гацію російських громадських організацій міста та обговорив питан-ня про заходи боротьби з погромами; наказав асигнувати 1,5 млн. крб. комітету допомоги постраждалим від погромів при російському Чер-воному Хресті. *Киевская жизнь*. — 1919. — 24 септября (7 ок-тяб-ря).

7 жовтня (вівторок).

5. Кам’янець–Подільський. Директорія УНР видала декрет, яким підтверджувала закон про вищий уряд Української автокефальної

православної церкви від 1 січня 1919 р.; оголошувала про скликання у найближчому часі церковного собору; про початок діяльності Українського Священного Синоду, затверджувала склад Синоду: архієпископ Агапит, єпископи Пимен і Амвросій, священники М.Крамаренко, В.Липківський, А.Матеюк, П.Погорілко, В.Сіцінський, а також проф. В.Біднов. *ЦДАВО України. Ф. 1429. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 16–16 зв.*

6. Опубліковано результати перепису населення Києва, проведеного у березні 1919 р. З усього населення 540, 8 тис. українці склали 128,6 тис. (30,8%), росіяни 232,1 тис. (42,9%), євреї 114,5 тис. (26%), поляки 36,8 тис. (6,8%). Для порівняння: у 1917 р. українців у Києві було 56,2 тис. (12,2%). *Український козак. — 1919. — 7 жовтня.*

8 жовтня (середа).

1. Кам'янець–Подільський. Звернення Ради народних міністрів УНР до держав Антанти та всього світу з вимогою визнати Директорією єдиною владою в Україні, домагатись, аби держави Антанти змусили ген. Денікіна залишити територію України і дати можливість уряду встановити лад і спокій в УНР. *Український козак. — 1919. — 14 жовтня.*

5. Кам'янець–Подільський. Повідомлення про заснування з ініціати-ви міністра ісповідань І.Огієнка курсів української мови для священників, дияконів, дяків та регентів. *Україна. — 1919. — 8 жовтня.*

9 жовтня (четвер).

1. Кам'янець–Подільський. Звернення Союзу українок з відозвою до жінок усього світу з проханням допомогти зняти заборону на ввезення до України ліків, перев'язочних матеріалів, медичного приладдя. *Український козак. — 1919. — 9 жовтня.*

8. Делегація американського Червоного Хреста, що прибула до України з метою заснувати свої місії на залізничних станціях, виїхала з Кам'янця на Жмеринку і Козятин. *Український козак. — 1919. — 12 жовтня.*

8. Париж. Нота–протест директора Бюро національностей при парламентському комітеті французької Палати депутатів Ж.Пелісьє Паризькій мирній конференції з приводу визнання уряду Колчака верховною

владою в Росії. Стосовно України заявлено, що вважати Україну провінцією Росії, віддавати народ України проти його волі під владу Колчака було б фатальною помилкою. *Український козак*. — 1919. — 9 жовтня.

10 жовтня (п'ятниця).

1. У Жмеринці відбулось урочисте свято присяги штабу Наддніпрянської Дієвої армії і військових частин на вірність УНР. На церемонії був присутній Головний отаман С.Петлюри. *Український козак*. — 1919. — 11 жовтня.

1. З району Орла розпочався контрнаступ Червоної армії проти Білої армії Денікіна. *Супруненко М.І. Боротьба трудящих України проти денікіщини*. — С. 220.

1.2. До Одеси прибув головнокомандувач ЗСПР генерал А.Денікін. Йому був піднесений чек на 1 млн. крб., зібраний комітетом допомоги Добровольчій армії. Він також був вибраний почесним членом Новоросійського університету. *Киевская жизнь*. — 1919. — 29 сентября (12 октября); *Киевлянин*. — 1919. — 28 сентября.

8. Париж. Офіційне оголошення Верховною радою Антанти економічної блокади Радянської Росії. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник*. — С. 332.

12 жовтня (неділя).

2. Кам'янець–Подільський. Початок “Тижня українського козака”. Акція тривала до 19 жовтня, в її організації взяли участь представники міністерств та усіх ланок місцевої влади. Населення, особливо селяни, активно відгукнулось на заклик влади, було зібрано багато різного майна: теплого одягу, взуття, продовольства тощо. *Україна*. — 1919. — 12, 19 жовтня; *Доценко О. Літопис української революції*. — С. 248.

4. Київ. Публічне засідання Наукового товариства ім. Нестора Літописця, присвячене пам'яті В.Науменка. Виступили професори М.Василенко, М.Довнар–Запольський, А.Лобода та ін. *Киевская жизнь*. — 1919. — 1 (14) октября.

13 жовтня (понеділок).

1. Кам'янець–Подільський. Затвердження Директорією УНР закону про урочисту обітницю Директорії, міністрів, урядовців і суддів та присягу військових на вірність Українській Народній Республіці. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 115–115 зв.*

14 жовтня (вівторок).

1. Свято присяги у Кам'янці–Подільському. Урочиста присяга Директорії, уряду та армії на вірність УНР. Увечері в місцевому театрі відбулась з приводу урочистостей вистава “Наталка–Полтавка”. *Україна. — 1919. — 15 жовтня.*

5. Кам'янець–Подільський. Універсал Директорії УНР до українського народу з повідомленням про заснування Священного Синоду Української автокефальної православної церкви та початок його діяльності від 14 жовтня 1919 р. *ЦДАВО України. Ф. 1429. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 15; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. — С. 254.*

14–17 жовтня (вівторок–п'ятниця).

1. Спроба захоплення Києва Червоною армією. 14 жовтня 58-а дивізія і 1-а Богунська бригада 44-ї дивізії під загальним керівництвом І.Федька з району Ірпеня підійшли до Києва і захопили його західні околиці. Білогвардійці відійшли на лівий берег Дніпра, проте утримували Печерські висоти та мости. Близько трьох днів у Києві панувало безвладдя. Але червоні війська не мали достатньо сил, щоби оволодіти Києвом, тому 17 жовтня залишили місто. *Супруненко М.І. Боротьба трудящих України проти денікінщини. — С. 86.*

15 жовтня (середа).

1. Полтава. Газета “Рідне слово”, що почала виходити після приходу денікінців, закрита владою за самостійницьке спрямування. *Киевская жизнь. — 1919. — 10 (23) октябрю.*

7. Кам'янець–Подільський. Помер Андрій В'язлов (1862–1919) — український громадсько–політичний і державний діяч. Член ТУП,

---

УПСФ. Губернський комісар Тимчасового уряду на Волині (1917), міністр юстиції Української Держави (1918). У 1919 р. очолював українське відділення Міжнародного Червоного Хреста. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 116–116 зв.*

Середина жовтня — грудень.

1. Активні бойові дії білогвардійської групи військ під командою ген. О.Ревішина проти Революційно-повстанської армії України (махновців). Групу було створено з кінних козачих полків, знятих ген. Денікіним з фронту. У боях брав участь також корпус ген. Я.Слацова. Бої з махновцями стали важливим фактором загальної поразки білогвардійських армій. *Деникин А.И. Поход на Москву. — С. 146–147.*

17 жовтня (п'ятниця).

1. Головний отаман С.Петлюра здійснив поїздку до Проскурова, де відвідав шпиталь; Меджибожа, Жмеринки. *Український козак. — 1919. — 18 жовтня.*

8. Кам'янець-Подільський. Прибуття до столиці УНР посольства Білорусі на чолі з послом О.Цвікевичем, який вручив товаришу міністра закордонних справ В.Старосольському свою уповноважену грамоту. *Український козак. — 1919. — 22 жовтня.*

17–20 жовтня (п'ятниця–неділя).

10. Єврейський погром у Києві. Після невдалої спроби червоних захопити місто серед населення поширилися чутки, начебто євреї допомагали більшовикам і стріляли в спину добровольцям. Погромні настрої за підтримки частини киян і мовчазної санкції начальства вилилися у “великий київський погром” з численними жертвами. Їх кількість склала більше 300 людей. *Іванис В. Симон Петлюра — президент України. — К., 1993. — С. 200.*

Примітка: В документі, наведеному у збірнику В.Сергійчука “Погроми в Україні” (С. 361–370) великий київський погром датований 1–6 жовтня за ст.ст., тобто 14–19 жовтня за н. ст. Але при уважному читанні

документу упорядник хроніки вважає більш мотивованою датою 17–20 жовтня.

18 жовтня (субота).

1. Кам'янець–Подільський. Відозва міністра народного здоров'я УНР Д.Одрини з приводу проведення “Тижня українського козака”. *Робітничая газета*. — 1919. — 18 жовтня.

8. Кам'янець–Подільський. Звернення української влади до комітету Міжнародного Червоного Хреста в Женеві з проханням полегшити жахливі наслідки війни в Україні, допомогти біженцям, жертвам громадянської війни, військовополоненим за її межами; взяти під опіку місії Червоного Хреста в Україні, які потерпають від репресій більшовиків, денікінців, поляків. Для здійснення цього уряд УНР перевів комітету авансом 500 тис. німецьких марок. *Український козак*. — 1919. — 19 жовтня.

19 жовтня (неділя).

1. Головний отаман здійснив поїздку на румунський беріг Дністра до Атак, де зустрічався з представниками румунської влади. *Український козак*. — 1919. — 22 жовтня.

20 жовтня (понеділок).

8. Уельс, Велика Британія. Засновник Єврейської територіальної організації Ізраїль Цангвіль надіслав листа головному отаману С.Петлюрі, у якому визнавав значні зусилля української влади, спрямовані на припинення хвилі єврейських погромів. Висловлювалась також підтримка національної політики, яку проводила УНР, особливо стосовно єврейського населення. *Гунчак Т. Симон Петлюра і євреї*. — С. 43.

21 жовтня (вівторок).

4. В пам'ять перших роковин Кам'янець–Подільського державного українського університету уряд заснував 10 стипендій для дітей робітників і селян. *ЦДАВО України. Ф. 1065. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 122.*

1. В газеті “Киевлянин” опубліковано статтю В.Шульгина “Катування страхом”. Автор розповідав про останні єврейські погроми в місті та оцінював їх як кару євреям, причетним до скинення старого режиму. *Киевлянин*. — 1919. — 8 (21) октябрю.

22 жовтня (середа).

1. Київ. Відбулось організаційне засідання Єврейського комітету сприяння відродженню Росії. *Киевская жизнь*. — 1919. — 10 (23) октябрю.

б. Кам’янець–Подольський. Повідомлення про прибуття до прикордонного румунського містечка Атаки 32 вагонів медичних вантажів для України з сестрами–жалібницями Червоного Хреста на чолі. *Український козак*. — 1919. — 22 жовтня.

23 жовтня (четвер).

1.2. Київський міський і обласний комітети російської громадсько–політичної організації “Союз возрождения” опублікували відозву до громадян з приводу єврейських погромів у Києві, де закликали покласти край розпалюванню ворожнечі безвідповідальними елементами, що завдає непоправної шкоди справі відродження Росії. У вигляді листівки відозва була розклеєна по вулицях. *Киевская жизнь*. — 1919. — 11 (24) октябрю.

1. Повідомлення про ухвалу Київським комітетом всеросійської соціал–демократичної організації “Єдність” декларації з викладом своїх позицій з приводу поточних подій. У документі подано принципову критику більшовизму, реакційного характеру радянської влади, накреслено найближчі цілі соціалістичного робітничого руху. *Киевская жизнь*. — 1919. — 11 (24) октябрю.

25 жовтня (субота).

1. Кам’янець–Подільський. Державна нарада за участю членів Директорії, уряду УНР, ЗОУНР, представників українських (в т.ч. і західноукраїнських) і єврейських політичних партій, громадських організацій.

Були заслухані доповіді голови уряду І.Мазепи про внутрішнє і міжнародне становище, військового міністра В.Петрова про військове становище України, обговорювалося питання про політичний курс УНР. Нарада не ухвалила жодного рішення. *ЦДАВО України. Ф.1429. — Оп. 5. — Спр. 2. — Арк. 9–9 зв.*

1. Кам'янець–Подільський. Приїзд до міста Ф.Платтена з інформацією урядові УНР про загальну принципову згоду Москви почати переговори про укладення військової конвенції проти Денікіна. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції. — С. 296.*

26 жовтня (неділя).

1. Київ. Повідомлення про дозвіл адміністрації на поновлення діяльності Карпато–руського національного комітету, очоленого Ю.Яворським. *Киевская жизнь. — 1919. — 13 (26) октябрю.*

5. З благословення митрополита Київського Антонія були проведені хресні ходи з церков міста до Києво–Печерської Лаври, а звідти на Софійську площу, де відбувся урочистий молебень з нагоди порятунку Києва від більшовиків. *Киевская жизнь. — 1919. — 15 (28) октябрю.*

28 жовтня (вівторок).

1. Вінниця. Військова нарада штабу головного отамана та командування УГА за участю С.Петлюри та Є.Петрушевича, на якій командування УГА заявило, що не бажає воювати з Денікіним. *Доценко О. Літопис української революції. — Т. II. — Кн. IV. — С. 267–269.*

30 жовтня (четвер).

1. Київ. Оприлюднення наказу “головноначальствующого” генерала Драгомирова про проведення мобілізації до Білої армії у містах і повітах Київської губернії. *Киевлянин. — 1919. — 17 жовтня.*

Жовтень.

4. Кам'янець–Подільський. Приїзд з Києва відомої артистки Н.Дорошенко. Вона клопоталася про надання урядової допомоги Українському

художньому театру в Києві, у якому об'єдналися режисери та актори колишніх державних театрів Г.Юра, П.Саксаганський, Г.Борисоглібська, Є.Сидоренко, Б.Левченко та ін. Уряд ухвалив рішення про матеріальну допомогу театру. *ЦДАВО України. Ф.1113. — Оп.1. — Спр.7. — Арк.21; Там само. — Спр.9. — Арк.19.*

4. Відень. Міністерство освіти УНР заснувало педагогічну місію з метою організації друкування підручників для національної школи. Уряд УНР виділив на цю справу близько 1 млн. австрійських крон. Очолив місію відомий український письменник і педагог А.Крушельницький. *Ківишар Т. Український книжковий рух як історичне явище. — К., 1996. — С. 137.*

Початок листопада.

1. У складі Червоної армії створено кавалерійську дивізію Червоного козацтва (8-а дивізія), командир — В.Примаков. *Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. — С. 594.*

1 листопада (субота).

1. На цей день біла Добровольча армія займала фронт проти армії УНР по лінії Київ–Козятин–Старокостянтинів; Червона армія займала проти армії УНР фронт по лінії Київ–Бердичів–Шепетівка. *Удовиченко О. Україна у війні за державність. — С. 133–134.*

1. Ст. Зятківці, Черкаський повіт Київської губ. Делегація УГА, направлена ген. М.Тарнавським до Добровольчої армії, провела попередні переговори з ген. Я.Слашовим. Офіційно вважалося, що темою переговорів є розмін полонених, неофіційно — з'ясувати, на яких умовах денікінці погодяться заключити перемир'я. *ЦДАВО України. Ф. 3866.— Оп. 1. — Спр. 67. — Арк. 1–2; Доценко О. Літопис української революції. — Т. II. — Кн. 4. — С. 283–286.*

4. Кам'янець-Подільський. Розпочалися заняття в Кам'янець-Подільському українському народному університеті. Навчання велось на двох факультетах — гуманітарному та природничому. *Слово (Кам'янець-Подільський). — 1920. — 26 жовтня.*

2 листопада (неділя).

1. Переговори з більшовиками (штабом 12-ї Червоної армії) української делегації на чолі з інспектором військового міністерства О.Красовським, які проходили за дорученням уряду та ЦК УПСР та УСДРП. Порозуміння не було досягнуто. *ЦДАВО України. Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 65. — арк. 32–33.*

7. Афіни. Помер посол УНР в Греції Федір Матушевський (1869–1919) — український громадсько-політичний діяч, публіцист, один з засновників видавництва “Вік”, працював в газетах “Громадська думка” (1906), “Рада”, журналах “Киевская старина”, “Літературно-науковий вісник”, “Украинская жизнь”. *Україна. — 1919. — 15 листопада.*

3 листопада (понеділок).

1. Початок рейду дивізії Червоного козацтва під командою В.Примакова по тилах денікінської армії. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 440.*

4 листопада (вівторок).

1. Жмеринка, Подільська губ. Військова нарада за участю членів Директорії, уряду та вищого командування армій УНР та УГА, на якій був з’ясований вкрай тяжкий стан військ. Начальна команда УГА знов висловила прагнення до союзу з Денікіним. *Доценко О. Літопис української революції. — Т. II. — Кн. 4. — С. 270–274.*

5 листопада (середа).

1. Кам’янець-Подільський. Розпорядження головного отамана С.Петлюри та голови уряду І.Мазепи про надання повноважень членам Директорії А.Макаренку та Ф.Швецю брати участь у Паризькій мирній конференції. *ЦДАВО України. Ф. 3933. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 15–15 зв.*

6 листопада (четвер).

1. На залізничній станції Зятківці у Черкаському повіті Київської губ. Начальна команда УГА підписала попередній договір з командуванням Добровольчої армії про перехід УГА на бік останньої за умови,

---

що вона не воюватиме проти Наддніпрянської армії. Наказом диктатора ЗОУНР Є.Петрушевича цей договір було визнано недійсним, а командувача УГА ген. М.Тарнавського звільнено з посади. *ЦДАВО України. Ф. 3866. — Оп. — Спр. 66. — Арк.1–2; Доценко О. Літопис української революції. — Т. II. — Кн. IV. — С. 278–279.*

1. Чернігів. Війська 12-ї Червоної армії розгромили 9-ту Зведену гвардійську дивізію білогвардійців і вступили до міста. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 440.*

Після 6 листопада

1. Листопадова катастрофа. Поразка армії УНР у боях з денікінцями, однією з причин якої стало припинення бойових дій УГА. Ліквідація Українського фронту. Знекровлена попередніми боями та пошестю тифу (залишилось 8–10 тис. вояків) українська армія виявилася затиснутою у “трикутнику смерті” в районі Старокостянтинова на Волині. На півдні та сході України діяла Добровольча армія, на заході — польська армія, на півночі — Червона армія. Під тиском переважаючих сил ворога армія УНР змушена була відійти на північ, на 15 листопада під її контролем залишилася невелика територія у районі м.Любар Волинської губ. *Політична історія України ХХ ст. — Т. 2. — С. 403.*

7 листопада (п'ятниця).

8. Ізяслав, Подільська губ. Представники польської та української сторін підписали протокол про уточнення та дотримання демаркаційної лінії між військами Польщі та УНР, а також про встановлення між ними телефонного зв'язку. *Доценко О. Літопис української революції. — Т. II. — Кн. 4. — С. 330.*

8 листопада (субота).

1. У Деражні, Подільської губ. відбулась нарада за участю головного отамана С.Петлюри, голови уряду І.Мазепи, диктатора ЗОУНР Є.Петрушевича та командування армії. Обговорювалася ситуація, що склалася у зв'язку з переходом УГА на бік Денікіна згідно з угодою від

6 листопада. Вирішено анулювати договір, заарештувати командувача УГА ген. М.Тарнавського та членів його штабу. *ЦДАВО України. Ф. 2192. — Оп. 2. — Спр. 5. — Арк. 106.*

1. Кам'янець–Подольський. Головний отаман С.Петлюра зняв с посади отамана В.Сальського, що виступав за припинення бойових дій, та призначив командувачем армії УНР В.Тютюнника. *Литвин С. Суд історії. — С. 326.*

10 листопада (понеділок).

1. Добровольча армія зайняла Жмеринку. *Довідник з історії України. — С. 908.*

11–13 листопада (вівторок–четвер).

1. Вінниця. Суд над командувачем УГА ген. М.Тарнавським та начальником штабу УГА А.Шаманеком у справі самочинного підписання ними договору про перемир'я з представниками Добровольчої армії. Суд виніс обом виправдальний вирок. *Доценко О. Літопис української революції. — Т. II. — Кн. 4. — С.292.*

12 листопада (середа).

1. Кам'янець–Подольський. Спільна нарада уряду УНР та представників галицьких політичних та громадських організацій, скликана диктатором ЗОУНР Є.Петрушевичем. У програмній промові Петрушевич відстоював курс на угоду з Денікіним. Вважав, що слід залишити думку про самостійну Україну, яка в даних умовах є нереальною, та прагнути до автономії у рамках Росії. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. — С. 308.*

1. Харків. За наказом білогвардійської влади закрита “Южная газета” — орган партії меншовиків–інтернаціоналістів. *Киевская жизнь. — 1919. — 8 (21) ноября.*

4. Кам'янець-Подільський. Затвердження Директорією УНР тимчасових штатів Головного державного народного театру в Кам'янці-Подільському. Його основу склали артисти колишнього київського міського

театру, який ще у січні 1919 р. майже повним складом на чолі з М.Садівським переїхав до Кам'янця-Подільського. *ЦДАВО України. Ф. 2582. — Оп. 1. — Спр. 13. — Арк. 66.*

8. Варшава. Голова української місії А.Лівицький задекларував основні засади української позиції на переговорах: кордон між країнами по р. Прип'ять, кордон на схід від Західного Бугу буде остаточно встановлений після рішення фахівців Паризької мирної конференції. Польська сторона не згодилась на ці пропозиції. *ЦДІА у Львові. Ф. 581. — Оп. 1. — Спр. 134. — Арк. 16–20.*

12–13 листопада (середа–четвер).

1. Поїздка головного отамана С.Петлюри, головного державного інспектора В.Кедровського та державного секретаря Л.Шрамченка на фронт до Нової Ушиці для з'ясування настроїв армії. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції. — С. 310.*

13 листопада (четвер).

1. Кам'янець–Подільський. Засідання Ради міністрів УНР за участю С.Петлюри і генерала М.Юнакова, де обговорювалися перспективи подальших дій. Вирішено 16 листопада урядовим структурам виїхати з Кам'янця, залишивши у ньому частину урядовців на чолі з міністром віросповідань І.Огієнком. Штаб головного отамана послав польському командуванню телеграму, у якій пропонував зайняти район Кам'янці за умови залишення у ньому української цивільної влади, збереження прав українського населення і цілості державного майна УНР. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції. — С. 310–311.*

14 листопада (п'ятниця).

1. Добровольча армія зайняла Могилів-Подільський. *Довідник з історії України. — С. 908.*

3. Харків. Через брак палива скасовано залізничний рух п'яти поїздів (до Києва, Знам'янки, Білгорода, Куп'янська, Синельникова). *Южний край. — 1919. — 1(14) листопада.*

4.6. Харків. Повідомлення, що у Харківському університеті через відсутність палива порушується навчальний процес. Професура констатує неможливість вести навчання у неопалених приміщеннях. *Южный край*. — 1919. — 1(14) ноября.

15 листопада (субота).

1. Кам'янець–Подільський. Останнє засідання Директорії та уряду УНР, на якому було ухвалено рішення про відрядження за кордон у державних справах А.Макаренка і Ф.Швеця, які вже виїхали раніше. На час їх відсутності верховне керівництво покладалося на С.Петлюру, який іменем Директорії затверджував закони та постанови, ухвалені Радою народних міністрів. Постанова законодавчо оформила фактично існуючу одноосібну владу голови Директорії С.Петлюри. Вироблено директиву голові місії УНР у Польщі А.Лівицькому: погодитися на встановлення кордонної лінії між УНР і Республікою Польською по лінії Бартелемі через територію Галичини. *ЦДАВО України*. Ф. 1429. — Оп. 5. — Спр. 3. — Арк. 3, 5.

16 листопада (неділя).

1. Кам'янець–Подільський. Залишення міста урядовими структурами УНР. Уряд призначив своїм головноуповноваженим у залишеному районі ректора місцевого університету, міністра ісповідань професора І.Огієнка. С.Петлюра від'їхав до Проскурова. *ЦДАВО України*. Ф. 2208. — Оп. 4. — Спр. 24. — Арк. 1.

1. Кам'янець–Подільський. Диктатор ЗУНР Є.Петрушевич зі своїми співробітниками від'їхав до Румунії. *Доценко О. Літопис української революції*. — Ч. II. — Кн. 4. — С. 323.

1. Командування 12-ї Червоної армії видало оперативний наказ про ліквідацію повстанських загонів отамана І.Струка, що вели бойові дії проти радянських 44-ї та 58-ї дивізій у Київській і Волинській губерніях. *Захарченко П., Земзюліна Н., Нестеров О. У поході за волею*. — С. 110.

1. Київ. Урочисте відзначення другої річниці створення Добровольчої армії. У Софійському соборі була відслужена літургія, відбувся парад військ Київського гарнізону. *Киевская жизнь*. — 1919. — 5 (18) ноября.

4. Київ. Засідання Історико-філологічного товариства при Київському українському університеті, присвячене пам'яті видатного українського філософа Г.Сковороди з нагоди 125-річчя з дня його смерті. *Києвская жизнь*. — 1919. — 5 (18) ноября.

4. Київ. Початок занять в Українській академії мистецтв — приватному вищому навчальному закладі, що користувався автономними правами. На навчання записалося 253 слухачі. *Києвская жизнь*. — 1919. — 5 (18) ноября.

7. Кам'янець-Подільський. Помер від тифу Д.Одрин (1892–1919) — український громадсько-політичний і державний діяч, міністр народного здоров'я і опікування, заступник голови РНМ. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції* — С. 312.

17 листопада (понеділок).

1. Одеса. Підписання сепаратного договору між УГА та Збройними силами Півдня Росії. Галицька армія переходила на бік Добровольчої армії, але не могла бути використаною проти Армії УНР. Передбачалося, що протягом 17-30 листопада вона зосереджується на лінії Козятин-Вінниця-Ілинці-Оратово-Погребище; займає і боронить район Бердичева; її штаб розміщується в Умані; тилові військові установи, етап, склади дислокуються в Христинівці, Ольгополі, Вознесенську, Миколаєві; санітарні установи з хворими і пораненими залишаються на місці. Галичани зберегли внутрішню автономію та невтручання білих у питання призначення командного складу. Січові стрільці не були визнані частиною Галицької армії. Галицький уряд продовжував свою діяльність, вирішення політичних питань відкладалось на майбутнє. *ЦДАВО України. Ф. 2188. — Оп. 1. — Спр. 66. — Арк. 56-57.*

18 листопада (вівторок).

4. Київ. Повідомлення про обрання радою професорів університету Св. Володимира ген. Денікіна почесним членом університету з нагоди другої річниці Добровольчої армії. *Києвская жизнь*. — 1919. — 5 (18) ноября.

19 листопада (середа).

1. Вінниця. У готелі "Савой" відбулась ратифікація договору між УГА і Добровольчою армією. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — С. 269.*

1. Війська Червоної армії оволоділи Бахмачем і наблизились до Ніжина і Конотопа. Був створений плацдарм для наступу на Київ. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 440-441.*

21 листопада (п'ятниця).

1. Наприкінці свого перебування у Києві в ніч з 20 на 21 листопада денікінці розстріляли членів партії боротьбистів, українських письменників Гната Михайличенка та Василя Чумака, які працювали в антиденікінському підпіллі. *Боротьба. — 1919. — 25 грудня.*

Примітка: За версією денікінської влади Михайличенко був вбитий при спробі втекти. *Киевлянин. — 1919. м 21 ноября.*

2. Миколаїв. В ніч з 20 на 21 листопада за наказом ген. Я.Слащова на площі біля суднобудівного заводу було розстріляно 61 учасника більшовицького підпілля. *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 431.*

8. Рішенням Найвищої ради Паризької мирної конференції затверджено "Статут управління Східною Галичиною", згідно якого Польщі передано мандат Ліги Націй на управління нею протягом 25 років з обов'язковим забезпеченням галицьким землям автономного устрою. І українці, і поляки відхилили статут. *Довідник з історії України. — С. 976.*

22 листопада (субота).

1. Проскурів. Захоплення міста білогвардійцями. Є протирічиві відомості щодо трофеїв, захоплених останніми у місті. Так, прем'єр-міністр І.Мазепа стверджував, що "ні один вагон з державними цінностями... не був розбитий, ні одна гривня з державної скарбниці не була втрачена". У документах Російського державного військового архіву (РДВА) зафіксовані факти грабунку місцевими жителями вагонів з цінними паперами, грошима, дорогоцінностями та продовольством. 37 вагонів з

найбільш цінним майном (ротаційні машини, бланки для друку українських грошей, не повністю готові банкноти тощо) були відправлені до Одеської контори Державного банку. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції. — С.315-316; РДВА. Ф. 40144. — Оп. 1. — Спр. 3. — Арк. 2 зв.*

23 листопада (неділя).

1. Переїзд голови Директорії С.Петлюри та уряду УНР з Проскурова через Війтівці до Старокостянтинова. *ЦДАВО України. Ф. 1429. — Оп. 1. — Спр. 30. — Арк. 1.*

1. Любар, Волинська губ. Гайдамацька бригада отамана О.Волоха роззброїла 1-й полк Січових стрільців й заарештувала його командира полковника І.Андруха. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — С. 271.*

25-26 листопада вівторок-середа).

1. Гомель. Нарада представників більшовицьких організацій Правобережної України і відповідальних партійних працівників республіки. *Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. — С. 617.*

26 листопада (середа).

1. Старокостянтинів, Волинська губ. Військова нарада за участю головного отамана С.Петлюри, отаманів М.Юнакова, В.Тютюнника, командування Січових стрільців, а також членів уряду. Зі звинуваченням влади та головного отамана у поразках виступив О.Волох, який заявив, що єдиним порятунком є визнання радянської системи і союз з більшовиками. *Доценко О. Літопис української революції. — Т. II. — Кн. 4. — С. 335-336.*

27 листопада (четвер).

4.6. Кам'янець-Подільський. Нарада представників губернського комітету освіти, навчальних закладів, лікарів, міського санітарного бюро та губернського земства ухвалила з огляду на епідемію тифу тимчасово припинити навчання у середніх та вищих навчальних закладах. Міська Дума через епідемію тифу ухвалила закрити також усі розважальні

заклади, у т.ч. кінематограф. *Подольская жизнь*. — 1919. — 29 ноября.

28 листопада (п'ятниця).

8. Львів. Нарада за участю членів Директорії УНР Ф.Швеця та А.Макаренка, міністрів А.Лівицького, М.Ковалевського та В.Старосольського. Було обговорено хід переговорів, що їх вела делегація УНР на чолі з А.Лівицьким з урядом Польської держави. Визнано, що хоч умови, які висуває Польща, тяжкі для Української держави (кордон між Польщею та УНР по рр. Збручу і Стирі; галичанам надається право обговорити з поляками внутрішній устрій Галичини), державні інтереси вимагають якнайшвидшого укладення українсько-польського мирного договору. *ЦДАВО України. Ф.1429. — Оп. 5. — Спр. 2 — Арк.10.*

29 листопада (субота).

1. Тернопіль. Нарада, у якій взяли участь міністри А.Лівицький, М.Ковалевський, радник міністра внутрішніх справ П.Христюк, головний інспектор армії УНР В.Кедровський прийшла до висновку, що без матеріальної допомоги неможливо організувати армію, яка б визволила українську територію. Умови, поставлені польським урядом, важкі, але на них треба погоджуватись, українська місія в Варшаві повинна підписати мирний договір з поляками. *ЦДАВО України. Ф. 1429. — Оп.5. — Спр. 2. — Арк. 10 зв.*

1,4. Кам'янець-Подільський. З нагоди польського національного свята - річниці листопадового повстання 1831 р. - відбувся парад польських військ. В костьолі відслужено панахиду по павших героях повстання. Увечері відбувся святковий концерт. *Подольская жизнь*. — 1919. — 30 ноября.

30 листопада (неділя).

1. Напередодні вступу на територію України Реввійськрада РСФРР видала наказ по військах Червоної армії, у якому заявляла про невтручання у її внутрішні справи: "Україна - це земля українських робітників

і трудових селян. Тільки вони мають право господарювати на Україні, управляти нею і будувати на ній нове життя". *Історія Української РСР. — Т. 5. — С. 441.*

Друга половина листопада.

1. Під проводом начальника штабу Г.Ціріца почалася реорганізація УГА. В корпусах і бригадах з'явилися денікінські офіцери. Штабом намагався керувати полковник Добровольчої армії Саборський. Командувач військ Новоросійської області Добрармії генерал-лейтенант М.Шіллінг наказав зосередити корпус полковника А.Шаманека в районі Козятин-Бердичів проти більшовицьких військ. Корпус відмовився виконати наказ. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — С. 272.*

Кінець листопада.

1. Житомир. Перетворення Волинського губернського повстанського комітету за участю отаманів української армії О.Волоха, О.Данченка та Ю.Божка на Волинську краєву революційну раду, яку очолив місцевий боротьбист Коваль. Волинська революційна рада виступала за порозуміння з більшовицьким режимом та встановлення влади рад. На неї спиралися отамани, коли 1 грудня 1919 р. зробили спробу державного перевороту в м. Любар на Волині. *Мазепа І. В огні й бурі революції. — С. 320.*

1-2 грудня.

1. Любар, Волинська губ. Заколот отаманів О.Волоха, О.Данченка та Ю.Божка проти влади головного отамана С.Петлюри та уряду УНР під гаслом встановлення радянської влади. Спроба державного перевороту зазнала поразки, змовники втекли, захопивши державну скарбницю. Отаман Ю.Божко загинув у збройній сутичці. *Доценко О. Літопис української революції. — Т. II. — Кн. 4. — С. 341-343.*

2 грудня (вівторок).

8. Варшава. Українська дипломатична місія на чолі з А.Лівицьким подала польському уряду декларацію, в якій визнала приналежність Східної Галичини до Польщі. Українська сторона висловлювала згоду вести переговори з Польщею на таких принципах: 1) визнання кордону між обома державами по р. Збруч, а далі через північно-західну Волинь; 2) громадянам польської національності надаються в Україні такі ж права, як і українцям — громадянам Польщі; 3) до того часу, як парламентом України буде проведена земельна реформа, становище землевласників-поляків в УНР забезпечуватиметься спеціальною угодою між польським та українським урядами. В обмін на це українська делегація вимагала, щоби Польща визнала незалежність УНР, уклала з нею військову та торговельну конвенції й надала допомогу зброєю і амуніцією. Зміст поданої декларації суперечив настановам, які місія отримала у вересні від уряду УНР. Вона була зумовлена катастрофічною ситуацією, що склалася в Україні, та тиском польської сторони. *ЦДАВО України. Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 276. — Арк. 9.*

1. Нова Чорторя, Волинська губ. Нарада Головного отамана С.Петлюри з членами уряду та представниками вищого командування армії УНР, на якій було вирішено перейти до партизанських форм боротьби, вироблено директиви військовій делегації УНР до командування Червоної армії. *Доценко О. Літопис української революції. — Т. II. — Кн. 4. — С. - 346.*

1. Нова Чорторя. Стрілецька рада ухвалила рішення про ліквідацію Кошу січових стрільців. Бажаючи продовжувати збройну боротьбу переходили до інших частин. *Доценко О. Літопис української революції. — Т. II. — Кн. 4. — С. 346.*

2-4 грудня.

1. Москва. УІІ Всеросійська конференція РКП(б) обговорила питання про політичне становище в Україні, ухвалила резолюцію "Про радянську владу на Україні", в основу якої було покладено резолюцію ЦК РКП(б), написану В.Леніним. Її головний зміст спрямовувався на

подолання помилок і перегинів радянської влади у національній, земельній і продовольчій політиці, які саме й призвели до її падіння в Україні у 1919. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919-1920)*. — К., 1957. — С.3-5; *Великий Жовтень і громадянська війна на Україні*. — С. 112.

3 грудня (середа).

1. Нова Чортория. Оприлюднено відозву уряду УНР до населення України. У ній повідомлялося, що попри критичне становище Української держави, уряд не припиняє своєї діяльності, а лише тимчасово переходить до інших способів боротьби за державність. Він перебуватиме у певному місці, буде підтримувати зв'язок з народом і армією, керувати справами України. Військо одержить від вищого командування завдання, які повинно надалі виконувати. З тактичних мотивів відозва була датована 2 грудня, а місцем її підписання називався Любар. *Доценко О. Літопис української революції*. — Т. II. — Кн. 4. — С. 343-346.

4 грудня (четвер).

1. Нова Чортория. Інформаційна нарада представників уряду та вищого командування армії УНР за участю С.Петлюри, В.Тютюнника, Ю.Тютюнника, М.Омеляновича-Павленка, Є.Коновальця, на якій виявилися розбіжні настрої серед частин армії. Є.Коновалець заявив, що Січові стрільці вирішила демобілізуватись, бо не бачать сенсу у партизанських діях. *Доценко О. Літопис української революції*. — Т. II. — Кн. 4. — С. 348.

1. Уряд ЗУНР визнав угоду А.Лівицького з поляками "грубою національною зрадою" і односторонньо розірвав Акт про злуку. Про це офіційно заявила посольству УНР у Варшаві і уряду Польщі дипломатична місія ЗУНР у складі С.Витвицького, А.Горбачевського і М.Новоковського. *Литвин Микола. Українсько-польська війна. 1918-1919 рр.* — С. 310.

5 грудня (п'ятниця).

1. Нова Чорторія. Уряд УНР ухвалив рішення про доцільність виїзду С.Петлюри до Варшави. У своєму останньому наказі по війську Головний отаман оголосив про призначення командувачем Дієвої армії отамана М.Омелянвича-Павленка. Того ж дня Голова Директорії разом з начальником штабу армії ген. М.Юнаковим виїхав до Варшави. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. — С. 324-325.*

1. Москва. УІІ Всеросійський з'їзд Рад ухвалив звернення до пригноблених націй, в якому, обіцяючи українському народу підтримку у боротьбі до повного соціального і національного визволення, підтверджував "виключне право українських робітників і трудящих селян вирішити питання про остаточну форму союзу з трудящими масами інших радянських республік". *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919-1920). — С. 12.*

6 грудня (субота).

1. Нова Чорторія. На нараді командуючих груп (дивізій) армії УНР голова уряду І.Мазепа повідомив про від'їзд головного отамана та передав наказ про призначення командувачем Дієвої армії отамана М.Омелянвича-Павленка, його заступником — Ю.Тютюнника. Одноголосно було вирішено розпочати похід по тилах ворога. Були призначені референти уряду, які мали перебувати в поході з армією. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. — С. 326.*

1. Початок "Зимового походу". Реорганізована для партизанського рейду армія (близько 10 тис. осіб) на чолі з отаманом М.Омелянвичем-Павленком прорвала денікінський фронт та зосередилась в тилу Добровольчої армії в районі Липовця. *Доценко О. Зимовий похід (6.XII.1919 - 6.V.1920). — К., 2001. — С. 11,18.*

7 грудня (неділя).

1. Залишки українських армій були інтерновані поляками до табору у Ланцуті. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — С. 271.*

6. Кам'янець-Подільський. У місті було проведено ретельну дезінфекцію

усіх міських громадських приміщень. *Подольская жизнь*. — 1919. — 9 декабря.

8 грудня (понеділок).

8. Найвища рада Паризької мирної конференції прийняла "Декларацію Верховної Ради союзних і об'єднаних держав з приводу східного кордону Польщі", який мав проходити по "лінії Керзона": від Гродно на Ялівку-Немирів-Брест-Литовськ-Дорогуськ-Устилуг, на схід від Грубешова через Крилув і на захід від Рави-Руської та на схід від Перемишля до Карпат. Вона залишала за Польщею значну частину українських етнографічних територій — Посяння, Підляшшя, Холмщину й Лемківщину. *Довідник з історії України*. — С. 296.

9 грудня, (вівторок)

6. Кам'янець-Подільський. Повідомлення про прибуття до міста великої партії подарунків дітям (без різниці національностей), які надійшли від американських поляків. Подарунки склалися з предметів першої необхідності (одяг, взуття) на загальну суму у 600 млн. крб. Такий самий транспорт подарунків прибув і до Львова. *Подольская жизнь*. — 1919. — 9 декабря.

10 грудня (середа).

1. Хмільник, Подільська губ. Утворення українськими есерами разом з галичанами Краєвої ради Брацлавщини, метою якої була реорганізація усього проводу УНР на засадах радянської влади та переговори з більшовиками для творення незалежної радянської України. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С. 331-332.

4. Кам'янець-Подільський. Засновано "Наукове товариство" при Кам'янець-Подільському державному українському університеті. Мета товариства — розвиток та популяризація різних галузей науки. *Вперед (Львів)*. — 1920. — 3 березня.

11 грудня (четвер).

1. Москва. Президія ВУЦВК та РНК УСРР створили надзвичайний орган влади — Всеукраїнський революційний комітет (Всеукрревком) у складі: Г.Петровського (голова), Д.Мануїльського, В.Затонського. Згодом два місця у Всеукрревкомі було надано представникам партій боротьбистів (Г.Гринько) та борбистів (В.Качинський). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919-1920)*. — С. 13.

1. Ухвалення Всеукрревкомом маніфесту до робітників і селян України. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919-1920)*. — С. 14-17.

1. Харків, Полтава. Вступ до міст частин Червоної армії. Супруненко Н.И. *Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине*. — С. 326.

12 грудня (п'ятниця).

1. Варшава. С.Петлюра призначив заступником голови уряду УНР А.Лівицького та доручив йому тимчасово виконувати обов'язки голови уряду замість І.Мазепи, що перебував в Україні разом з армією Зимового походу. *Політична історія України ХХ століття*. — Т. 2. — С. 405.

13 грудня (субота).

1. Київ. Польовий комендант Київського оборонного району ген. Габаєв оголосив Київ у стані облоги. *Киевлянин*. — 1919. — 1 декабля.

14 грудня, неділя.

1. Петроград. Звернення виконкому Комінтерну до робітників і селян з нагоди перемоги над Денікіним і відновлення радянської влади в Україні. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919-1920)*. — С. 18-21.

16 грудня (вівторок).

1. Київ. Залишення Києва білогвардійцями, вступ до міста Червоної

армії. Наступ Червоної армії був затриманий на кілька днів через те, що Дніпро ще не замерз. У боях за Київ брали участь Богунський і Таращанський полки 44-ї дивізії (командир І.Дубовий). *Супруненко М.І. Боротьба трудящих України проти денікінщини.* — С. 240-241.

8. Париж. Зі складу української делегації на Паризькій мирній конференції вийшли представники ЗУНР та заснували окрему делегацію. *Нариси з історії дипломатії України.* — С. 368.

17 грудня (середа).

1. Москва. Підписання угоди про вступ боротьбистів до Всеукраїнського КП(б)У уклала політичний союз з УКП (боротьбистів), що утворилася шляхом об'єднання лівої УПСР та УСДРП (незалежних). Боротьбисти підтримали маніфест Всеукраїнському і зобов'язалися працювати над виконанням викладеної в ньому програми. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919-1920).* — С. 22.

1. Прага. Призначення урядом Чехословаччини органу крайової виконавчої влади Закарпаття — Директорії Підкарпатської Русі: Ю.Жаткович (голова), Ю.Брацайко, А.Волошин, Ю.Гаджега, Є.Пуза, О.Торонський. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник.* — С. 319.

18 грудня (четвер).

1.3. Москва. Ухвалення Вищою радою народного господарства РСФРР постанови про утворення Промбюро - обласного бюро ВРНГ по відбудові промисловості України. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник.* — С. 333.

18-31 грудня.

1. Проведення частинами Південного фронту Червоної армії Донбаської операції, в ході якої вона завдала поразки Добровольчій і

Донській білим арміям, заволоділа 24 грудня Луганськом, 27 грудня Бахмутом, 30 грудня Горлівкою, 31 грудня Яснуватою. Залишки білих військ відступили до Криму. *Гражданская война в СССР. — Т. 2. — С. 193-194.*

19 грудня (п'ятниця).

7. Рівне. Помер від тифу В.Тютюнник (1882-1919) — український військовий діяч, генерал-хорунжий армії УНР, заступник начальника Генерального штабу, начальник штабу, виконуючий обов'язки командувача Дієвої армії. *Довідник з історії України. — С. 890.*

20 грудня (субота).

4. Кам'янець-Подільський. Організовано секцію точних наук Наукового товариства при Кам'янець-Подільському державному українському університеті. Керівництво секцією очолив проф. П.Бушинський. *Вперед (Львів). — 1920. — 3 березня.*

22 грудня (понеділок).

1. Харків. Перше засідання Всеукрревкому, на якому було ухвалено Тимчасове положення про організацію радянської влади в Україні, інструкція про завдання ревкомів у будівництві радянської влади на місцях. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919-1920). — С. 25-26; 26-30.*

8. Варшава. Припинення діяльності українсько-польської конференції, на якій українська делегація на чолі з А.Лівицьким намагалася порозумітися з польським урядом. *ЦДАВО України. Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 66. - Арк. 13.*

24 грудня (середа).

1. Армія Зимового походу зайняла Вінницю, де зустрілася з окремими частинами УГА. Наступного дня представники Галицької і Дієвої армії УНР склали протокол про утворення спільного фронту боротьби проти Денікіна і Польщі, який в подальшому не отримав

практичних наслідків. *Доценко О. Зимовий похід.* — С. 31.

25 грудня (четвер).

1. Хмільник, Подільська губ. Утворення есерами "Ради Республіки" (І.Лизанівський - голова, І.Макух, О.Паливода, Д.Сухенко, О.Щадилів, Н.Гірняк та ін.) як "верховної влади" замість Директорії. Есери мали на меті за допомогою Ради Республіки проголосити свою власну незалежну радянську республіку. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції.* — С. 332-333.

1. Вінниця. Група галицьких старшин обрала ревком УГА, до складу якого увійшли Д.Паліїв, Н.Гірняк, С.Шухевич, М.Угрин-Безгрішний, Ю.Чайківський та ін. Ревком вів переговори з більшовиками та опікувався долею трьох тисяч хворих стрільців, що залишилися у Вінниці, Хмельнику, Жмеринці, Браїлові, Немирові, Гнівані. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923.* — Том 1. — С. 31; *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР.* — С. 278.

26 грудня (п'ятниця).

1. Літин, Подільська губ. На міжпартійній нараді есерів, соціал-демократів та галицьких радикалів, проведеній головою уряду УНР І.Мазепою, було вирішено в найближчому часі скликати передпарламент, перед яким Директорія складе свої повноваження. Обрану есерами Раду Республіки передбачалося перетворити на комісію при уряді для підготовки проекту закону про скликання передпарламенту. *Доценко О. Зимовий похід* — С. 32.

4. Київ. Повідомлення про відновлення роботи Української Академії наук. *Більшовик.* — 1919. — 26 грудня.

6. Київський губвиконком в рамках боротьби з епідемією сипного тифу вирішив організувати безперебійну роботу міських лазень, забезпечивши їх паливом. *Красное знамя.* — 1919. — 30 декабля.

8. Уряд УНР відкликав українську місію з Паризької мирної конференції. *Нариси з історії дипломатії України.* — С. 373.

27 грудня (субота).

5. Київ. Відбулись перші богослужіння УАПЦ у Софійському соборі та Миколаєвсько-Мазепинській церкві, які за наказом радянської влади були віддані у розпорядження українських парафій. *Боротьба*. — 1919. — 31 грудня.

28 грудня (неділя).

1. Харків. Початок видання газети "Комуніст" — органу ЦК і Харківського губернського комітету КП(б)У. *Комуніст*. — 1919. — 28 грудня.

1. Київ. Відбулись похорони жертв білого терору у місті. Усього було поховано 43 труни, серед них Г.Михайличенко, В.Чумак та ін. *Борьба*. — 1919. — 30 декабря.

1. Москва. Лист В.І.Леніна до робітників і селян України з приводу перемоги над Денікіним. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919-1920)*. — С. 7-12.

29 грудня (понеділок).

1. Вінниця. Засідання членів уряду УНР, що перебували при армії, ухвалило рішення про з'єднання армій УНР та ЗУНР та їхню спільну участь у Зимовому поході. Уряд делегував І.Паливоду до армії Зимового походу, а І.Лизанівського - до Начальної команди Галицької армії. Проте втілити рішення в життя не вдалося через об'єктивні обставини: галицькі частини мали велику розкиданість, а Наддніпрянська армія встигла віддалитися на схід. *ЦДАВО України. Ф. 3933. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 20-21.*

1. Вінниця. Засідання членів уряду, що перебували при армії Зимового походу. Була створена комісія для вироблення статуту передпарламенту ("Ради Республіки") у складі Д.Сухенка, П.Феденка, М.Балицького, О.Щадилова. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. — С. 334.

30 грудня (вівторок).

1. Вступ Червоної армії до Катеринослава. *Гражданская война в СССР — Т. 2. — С. 194.*

31 грудня (середа).

1. Зайняття Умані (Київська губ.) армією Зимового походу. *Доценко О. Зимовий похід. — С. 34.*

4. Київ. Повідомлення про збори Ради професорів Українського університету, які ухвалили звернутись до органів радянської влади з проханням, щоби університет надалі функціонував як цілком окремий навчальний заклад; поновив права, яких був позбавлений за денікінської влади. *Красное знамя. — 1919. — 31 девабря.*

1. Київ. Урочисте відкриття у будинку Купецького зібрання центрального партійного клубу КП(б)У ім. Горвіца і Пятакова, де відбулась зустріч Нового року. *Красное знамя. — 1919. — 4 января.*

2. Київ. У приміщенні міського комітету партії боротьбистів на вул. Пушкінській, 1 відкрився робітничий клуб ім. Г.Михайличенка і відбувся мітинг-концерт. *Красное знамя. — 1919. — 6 января.*

4. Київ. У приміщенні Молодого театру центральне бюро Всеукраїнської вчительської спілки влаштувало концерт для учнів київських середніх і вищих шкіл. *Боротьба. - 19819. - 31 грудня.*

31 грудня — 1 січня 1920 р. (середа-четвер).

1. Відбулися переговори між членами ревкому УГА (Н.Гірняк, М.Курах, М.Опока, М.Галицький) і вінницькими комуністами-боротьбистами (А.Хвиля, К.Ковтунович, М.Коляда), а після цього — з командуванням 12-ї Червоної армії (А.Муралов, С.Аралов і В.Затонський) про перехід УГА на бік Червоної армії під назвою Червона українська галицька армія (ЧУГА). *Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. — Том 1. — С. 33; Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — С. 279.*

Грудень.

1. Харків. Прибуття до міста Всеукраїнському. Під тиском ЦК РКП(б) ЦК КП(б)У та Всеукраїнським зробили своєю резиденцією не "буржуазно-націоналістичний" Київ, а "пролетарський" Харків, який залишався столицею України до 1934 р. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — С. 334.*

1. Житомир. Утворення ЦК боротьбистів Револуційного комітету Правобережжя у складі І.Немолівського, Войцехівського, С.Савицького. Комітет призначив О.Волоха головнокомандуючим "Червоної армії України". *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. — С. 331.*

Кінець грудня — початок січня 1920 р.

1. Львів. Заснування легального політичного координаційного центру — Міжпартійної Ради. До неї увійшли представники українських: трудової, радикальної, соціал-демократичної та християнсько-суспільної партій. Обстоювала державну незалежність Східної Галичини, Північної Буковини і Закарпаття. Підтримувала тісні зв'язки з екзильним урядом ЗУНР у Відні. *Довідник з історії України. — С.474; Верига В. Визвольні змагання в Україні. — Том 1. — С.498.*

ДЖЕРЕЛА

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління (ЦДАВО) України.
2. Центральний державний архів громадських об'єднань (ЦДАГО) України.
3. Бібліотека ЦДАВО України.
4. Науково-дослідна бібліотека Центрального державного історичного архіву (НДБ ЦДІА) України.
5. Державний архів Полтавської обл.
6. Російський державний військовий архів (РДВА).
7. Центральний державний історичний архів (ЦДІА) у Львові.
8. Більшовик (Київ).
9. Боротьба (Київ).
10. Визволення (Кам'янець–Подільський).
11. Вільна Україна (Рівне).
12. Вістник державних законів УНР.
13. Известия Временного рабоче–крестьянского правительства Украины (Харьков).
14. Известия ВУЦИК (Київ).
15. Життя Поділля (Кам'янець–Подільський).
16. Києвлянин (Київ).
17. Киевская жизнь (Київ).
18. Коммунист (Київ).
19. Літопис Червоної калини (Львів).
20. Народня воля (Київ).
21. Наш голос (Харьков).
22. Нова Рада (Київ).
23. Одеський комуніст (Одеса).
24. Рада (Київ).
25. Робітнича газета (Київ, Вінниця, Кам'янець–Подільський).
26. Собрание узаконений и распоряжений рабоче–крестьянского правительства Украины (СУ УССР) за 1919 год.

27. Стрілець. Орган українського війська (УГА).
28. Україна (Кам'янець–Подільський).
29. Українська Ставка. Орган Інформаційного бюро армії Української Народної Республіки (Київ).
30. Український козак. Орган Української народної армії. Видавець: Ставка, потяг друкарні міністерства преси Директорії. Щоденна газета.
31. Узаконения и распоряжения Рабоче–крестьянского правительства Украины за 1919 год. — Харьков, 1923.
32. Alma Mater. Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції: Матеріали, документи, спогади. — К., 2000.
33. Визвольні змагання очима контррозвідника (Документальна спадщина Миколи Чеботаріва). — К., 2003.
34. Гражданская война на Украине. Сборник документов и материалов. — В 3-х т., 4-х кн. — К., 1967.
35. Директивы командования фронтов Красной Армии (1917–1922): Сборник документов и материалов. — М., 1971. — Т.1–2.
36. Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923: Документи і матеріали у 5 томах. — Том 1. — Івано-Франківськ, 2001.
37. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. — Т. 1. — К., 1976.
38. Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (листопад 1918—грудень 1919): Збірник документів і матеріалів. — К., 1962.
39. Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (грудень 1919 — 1920): Збірник документів і матеріалів. — К., 1957.
40. Симон Петлюра: статті, листи, документи.— Т.1. — Нью-Йорк, 1962.
41. Українська суспільно–політична думка в 20 ст.: Документи і матеріали. — Мюнхен, 1983. — Т. 1.
42. Андрусишин Б. Церква в Українській державі 1917–1920 рр. (Доба Директорії УНР). — К., 1997.
43. Антонов–Овсенко В.А. Записки о гражданской войне. — Т.3,4. — М.–Л., 1928–1932.
44. Великий Жовтень і громадянська війна на Україні: Енциклопедичний довідник. — К., 1987.

45. Верстюк В. Махновщина. — К., 1988.
46. Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — К., 1995.
47. Верстюк В.Ф., Пиріг Р.Я. М.С.Грушевський. Коротка хроніка життя та діяльності. — К., 1996.
48. Гражданская война в СССР. — Т. 2. — М., 1986.
49. Гунчак Т. Симон Петлюра та євреї. — К., 1993.
50. Деникин А.И. Очерки русской смуты. Заключительный период борьбы. — Минск, 2002.
51. Його ж. Поход на Москву (Очерки русской смуты). — К., 1990.
52. Довідник з історії України. — К., 2001.
53. Доценко О. Зимовий похід (6.XII.1919 — 6.U.1920). — К., 2001.
54. Його ж. Літопис Української революції: Матеріали і документи до історії Української революції. Т.ІІ, — Кн.. 4,5. — Київ-Львів, 1923.
55. За державність: Матеріали до історії війська Українського. — Ч. 1–3. — Каліш, 1929–1932.
56. Захарченко П., Земзюліна Н., Нестеров О. У поході за волею (Селянсько-повстанський рух на Правобережній Україні у 1919 році). — Київ, 2000.
57. Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.). — К., 1961.
58. Іванис В. Симон Петлюра — президент України. — К., 1993.
59. Історія України: нове бачення. У двох томах. — К., 1996.
60. Історія українського війська. — Львів, 1992.
61. Історія Української РСР. Т. 5: Велика Жовтнева соціалістична революція і громадянська війна на Україні (1917–1920). — К., 1977.
62. Какурин Н.Е. Как сражалась революция. — В 2-х т. — М., 1990.
63. Капустянський М. Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 році. Короткий воєнно–історичний огляд. — Книги перша, друга (частини I, II, III). — К., 2004.
64. Ківшар Т. Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923). — К., 1996.
65. Крезуб А. Дещо про стан армії УНР на переломі 1918–1919 рр. // Літопис Червоної калини. — Львів, 1934. — № 3.

66. Кугутяк М. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). — Т. 1. — Київ-Івано-Франківськ, 2002.
67. Кучабський В. Корпус Січових Стрільців: Воєнно-історичний нарис. — Чикаго, 1969.
68. Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. — Львів, 1995.
69. Литвин С. Суд історії. — К., 2001.
70. Лозинський М. Галичина в роках 1918-1920. — Нью-Йорк, 1970.
71. Любовець. О. Нарис історії Української демократично-хліборобської партії (1917–1920 рр.). — К., 2002.
72. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. 1917–1921. — К., 2003.
73. Нариси з історії дипломатії України. — К., 2001.
74. Політична історія України ХХ ст. У шести томах. — Т. 2. — К., 2003.
75. Реєнт О.П. Українська революція і робітництво: соціально-економічні і політичні зміни 1917–1920 рр. — К., 1996.
76. Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання. 1917–1921 рр. — Київ, 1999.
77. Сергійчук В. Погроми в Україні: 1914–1920. — К., 1998.
78. Супруненко М.І. Боротьба трудящих України проти денікінщини. — К., 1979.
79. Його ж. Очерки по истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине. — М., 1966.
80. Удовиченко О. Третя Залізна дивізія: Матеріали до історії війська УНР. — Т. 1. — Рік 1919. — Нью-Йорк, 1971.
81. Його ж. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних сил. 1917–1921. — К., 1995.
82. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917–1920. — Т. ІV. — Нью-Йорк, 1969.
83. Шамбаров В. Белогвардейщина. — М., 1999.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

БУП	— Бюро української преси
ВРНГ	— Вища рада народного господарства РСФРР
ВУТЕКОМ	— Всеукраїнський театральний комітет
ВУЦВК	— Всеукраїнський центральний виконавчий комітет
ВЦВК	— Всеросійський центральний виконавчий комітет
губвиконком	— губернський виконавчий комітет
губраднаргосп	— губернська рада народного господарства
губревком	— губернський революційний комітет
ЗОУНР —	— Західна Область Української Народної Республіки
ЗУНР	— Західноукраїнська народна республіка
КП(б)У	— Комуністична партія (більшовиків) України
наркомат	— народний комісаріат
наркомвійськсправ	— народний комісаріат по військових справах
наркомзем	— народний комісаріат землеробства
наркомос	— народний комісаріат освіти
ОЄСРП	— Об'єднана єврейська соціалістична робітничка партія
Протофіс	— Союз промисловості, торгівлі, фінансів і сільського господарства
РВР, Реввійськрада	— Революційна військова рада
РНГУ, РНГ України	— Рада народного господарства України
РНК	— Рада народних комісарів
РНМ	— Рада народних міністрів
РСДРП	— Російська соціал-демократична робітничка партія
РСФРР	— Російська радянська федеративна соціалістична республіка
ТКУ	— Трудовий конгрес України
УАН	— Українська академія наук

УАПЦ	— Українська автокефальна православна церква
УГА	— Українська галицька армія
УНДП	— Українська національно-демократична партія
УНР	— Українська Народна республіка
УНРада	— Українська національна рада ЗУНР
УНРП	— Українська народно-республіканська партія
УПЛСР	— Українська партія лівих соціалістів-революціонерів
УПСР	— Українська партія соціалістів-революціонерів
УПСС	— Українська партія соціалістів-самостійників
УПСФ	— Українська партія соціалістів-федералістів
УРП	— Українська радикальна партія
УСДП	— Українська соціал-демократична партія
УСДРП	— Українська соціал-демократична робітничая партія
УСРР	— Українська соціалістична радянська республіка
УСС	— Українські січові стрільці
ШГО	— штаб Головного отамана